

Марія Чабайовська,
Наталія Омельченко, Світлана Кожушко

Українська мова та читання

4

ЧАСТИНА 2

УДК 811.161.2(075.2)

Ч-12

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 16. 01. 2021 № 53)

Видано за рахунок державних коштів.

Продаж заборонено

Чабайовська М. І., Омельченко Н. М., Кожушко С. М.

Ч-12 Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 2 / М. І. Чабайовська, Н. М. Омельченко, С. М. Кожушко. — Тернопіль : Астон, 2021. — 160 с. : іл.

ISBN 978-966-308-815-0

Відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти та Типової освітньої програми початкової освіти колективу авторів під керівництвом Р. Б. Шияна

УДК 811.161.2(075.2)

Умовні позначення

Номер завдання.

Працюю в парі або групі.

Пригадую.

Завдання різного рівня складності.

Досліджую, вивчаю мовний і літературознавчий матеріал.

Знайомлюся з медіа.

Завдання для розвитку критичного мислення.

Для допитливих і кмітливих.

Культура мовлення.

Матеріали для уроків української мови й літературного читання, рубрик «Перевір свої досягнення» та «Відповіді до завдань» розміщено на сайті видавництва.

ISBN 978-966-308-815-0

© Чабайовська М. І.,
Омельченко Н. М.,
Кожушко С. М., 2021

© ТзОВ «Видавництво Астон», 2021

УКРАЇНСЬКІ ЛІТЕРАТУРНІ КАЗКИ ТА БАЙКИ

ДОСЛІДЖУЮ ЧИСЛІВНИК

Загальне уявлення про числівник як частину мови

1. Прочитай казку.

Казка про хлопчика Крижинку

З далекого крижаного краю, де росте крижана трава, де цвітуть крижані квіти, де співають крижані пташки і ходять крижані звірята, а рукомесниці-Снігурки гаптують тисячі сніжинок-намистинок, прибула Зима. Першим вона привела із собою свого сина — маленького крижаного хлопчика. Радісно калатало серце хлопчика Крижинки, бо над усе любив він мандрувати.

Захоплений подорожжю, Крижинка стрибав по снігу, струшував іній із дерев. Заглядав через вікна в людські оселі. Якось за одним із таких вікон він побачив хлопчика, свого однолітка, що лежав у ліжку й сумно дивився на вулицю.

— Чи він також ховається, як трава? — запитав у матері Зими Крижинка.

— Ні, цей хлопчик хворий, уже кілька років підряд він лежить і не встає з ліжка. І ніхто не може допомогти йому, — відповіла Зима.

Крижаний хлопчик упритул підійшов до вікна й зазирнув у кімнату, де лежав хворий.

— Як тебе звати? — запитав.

— Петрусь... А ти хто?

— Я Крижинка. — І гість із царства Зими розповів Петрусеві про свій далекий край. А щоб Петрусь міг уявити собі зимові сади, дерева, квіти, спробував малювати їх на шибках. Візерунки були дуже гарні й цікаві.

З того часу Крижинка щоденно приходив до Петруся й зображував на шибках його вікна нові й нові узори. А Петрусь малював для Крижинки кольоровими олівцями квіти, дерева, трави на папері. І з того часу він почав поправлятися. Дуже хотів Петрусь погратися з Крижинкою в **сніжки**. Особливо після того, як зимовий хлопчик розповів йому, що діти в царстві Зими ніколи не хворіють.

Ірина Калинець

- Що найбільше любив Крижинка?
- Прочитай, як спілкувалися хлопчики.

Склади текст із виділеними в казці п'ятьма словами й шостим — *канікули*.

Числівник — це частина мови, яка називає кількість предметів або їхній порядок під час лічби і відповідає на питання *скільки? котрий?*: *п'ять, сто; п'ятий, сотий*.

2. З першого абзацу казки випиши числівники. У дужках запиши до них питання.

- ❖ Самостійно добери і запиши по п'ять числівників, які вказують:
  - а) на кількість предметів;
  - б) їхній порядок під час лічби.

3. Прочитай прислів'я. Як ти їх розумієш?

Ану вставай, чоловіче, бо третій півень кукуріче. Одне літо краще, як сто зим. За двома зайцями не гонись, бо й одного не впіймаєш. Як напише один неук, то сто розумних не розбере.

- ❖ Спиши. Підкресли числівники, постав і надпиши до них питання.

Питання до числівників

1. Прочитай продовження казки Ірини Калинець.

Казка про хлопчика Крижинку

А Зима вже висипала останні сніжинки, що їх наткали любі її доні-трудівниці. І збиралася повертатись у свої краї.

— Крижинко! — покликала вона сина. — Крижинко, нам пора відходити. — Голос її слабшав, бо теплий вітер знемагав його.

Та Крижинка не чув. Він захопився розмовою з Петрусем. Раптом сонячний промінчик уколів його в самісіньке серце.

— Ой! — скрикнув Крижинка, ухопившись за груди. — Це вже Весна прийшла, і я загину!

— Що з тобою? — занепокоївся Петрусь, побачивши, як тане і плаче Крижинка.

— Я тут загину, — прошепотів Крижинка.

— Я допоможу тобі! — вигукнув Петрусь. Він швиденько одягнувся, вибіг на вулицю і, підхопивши Крижинку на руки, побіг услід за Зимою.

— Тобі ж не можна, ти хворий! — намагався протестувати Крижинка, та Петрусь не слухав його. Чимдуж мчав він у снігові краї.

— Дивися, Крижинко, дивися! — нарешті втішився він. — Ген біліє Зима.

Зима озирнулася й зупинилася в білому здивуванні, і простягнула руки до хлоп'ят. І тільки-но опинився Крижинка на її руках, як сила і міць знову повернулися до нього. Він подав руку Петрусеві й промовив:

— Я завжди буду твоїм вірним і вдячним приятелем.

— Гей, Морозенку, — гукнула Зима, — а дмухни-но легенько-легенько й спали всю Петрусеву хворобу!

І тут відчув Петрусь, як свіже й морозяне повітря невідомою силою наповнює його тіло.

— Будь здоров, — попрощався з ним Крижинка, — на другу зиму я знову прийду до тебе в гості.

І він дотримав слова. Петрусь, здоровий і міцний, ходив разом з Крижинкою на санки і на ковзанку, та найцікавіше було для них обох малювати ще раз і ще раз розмаїті дерева, квіти, трави...

- Як Петрусь врятував Крижинку?
- Прочитай, як Зима віддячила за це хлопчиківі.
- Оціни поведінку Петруся.
- Склади план і перекажи казку.

Елементи сюжету твору	
Зав'язка —	початок подій.
Розвиток дії —	події від зав'язки до кульмінації.
Кульмінація (лат.: <i>вершина</i>) —	момент найвищого напруження в творі.
Розв'язка —	завершення розвитку подій.

- Визнач елементи сюжету «Казки про хлопчика Крижинку».

2. Дай письмові відповіді на запитання.
Числівники записуй словами.

шістсот

- Скільки місяців тривала дружба Крижинки і Петруся?
- Через скільки місяців друзі знову зустрінуться?
- Скільки разів у тексті зустрічається слово «зима»?
- Яким по порядку є перший місяць весни?

3. Запиши числа словами у дві колонки так, щоб у першій вони відповідали на питання **скільки?**, а у другій — **котрий?**

5, 16, 50, 64, 99, 100, 500, 600.

Зразок. Дев'ять — дев'ятий.

п'ятсот

- ❖ З двома числівниками склади і запиши речення.

Вимова і правопис найуживаніших числівників

1. Прочитай казку.

Подорож Краплинки

Жила маленька Краплинка у великому озері серед безлічі маленьких краплин. Новий день був схожий на попередній, і все відбувалося так, як завжди. Маленька Краплинка мріяла побачити світ, тому за порадою поплила до найстаршої краплини в озері.

— Вельмишановна Краплино, Ви найстарша та наймудріша в нашому озері, хочу звернутися до Вас за порадою.

— Говори, дитино, яка порада тобі потрібна? — ласкаво мовила вона.

— Кожного дня я бачу одне й те ж саме — наше озеро, інших краплин. А я мрію побачити СВІТ! — захоплено промовила Краплинка. — Але не знаю, як це зробити.

— О, я прекрасно тебе розумію, моя дитино. Я колись теж була великою мрійницею. **Наші мрії — це рушійна сила і наш дороговказ!** Іди за мрією!

— Але куди? — вигукнула Краплинка.

— Пливи до поверхні озера і чекай на зустріч із Сонцем.

— Дякую! До зустрічі!

— До зустрічі! Чекатиму на твою розповідь про дивовижну подорож.

— Зараз ніч. Доведеться чекати до ранку, щоб зустрітись із Сонцем, — зажурливо промовила Краплинка.

Від втоми вона миттєво заснула. Перші промені сонця лагідним дотиком пробудили її.

— Сонце! Сонце! — закричала Краплинка.

З кожною хвилиною ставало світліше і тепліше. Краплинку охопило дивне відчуття легкості та невагомості. Її звична форма зчезала, і вона перетворювалася на пару. Уперше в житті могла летіти. З висоти їй було видно рідне озеро, ліс, гори.

— Яка краса! Дивовижно!

За Танітою Марє

- Про що мріяла маленька Краплинка?
- Чому вона перетворилася на пару?
- Склади цитатний план і перекажи казку.

Письмо для тебе

Поясни, як ти розумієш виділене речення.

2. **Випиши з тексту речення з числівником. Підкресли числівник. Постав до нього питання. На що він вказує?**
3. * **Прочитай текст. Добери до нього заголовок. Визнач, який стиль поданого тексту — науково-популярний чи художній.**

Щука — найвідоміший хижак серед прісноводних риб. Її часто називають прісноводною акулою. Довжина тіла цієї риби перевищує 1 метр, а маса досягає 30 кілограмів. Живе понад 20 років.

З енциклопедії

** Спиши текст, записуючи числівники словами.

*** Пофантазуй. Уяви, що Краплинка в озері зустрілася зі щукою. Яка розмова могла відбутися між ними? Усно склади діалог.

Правильно вимовляй і пиши: п'ятдеся́тí, ші́стдеся́тí, сі́мдеся́тí, ві́сімдеся́тí.

4. **Прочитай математичні вирази. Запиши їх словами, уживаючи прийменники до, від.**

$$50 - 20 = 30$$

$$70 + 30 = 100$$

$$80 - 54 = 26$$

$$60 + 15 = 75$$

Вимова і правопис найуживаніших числівників

1. Прочитай продовження казки.

Подорож Краплинки

Піднімаючись уверх, ставало прохолодніше, і відчуття легкості втрачалося. Опинившись на хмаринці, Краплинка знову набула своєї форми.

— Привіт, краплинки! А ви всі з мого озера?

— Ні, — відповіли деякі.

— Я з гірської річки, — відповіла одна краплинка.

— А я із землі, — сказала інша.

— Я зі снігу, що лежить на вершині гори.

— А ми з роси з луку, — показали близнюки.

— А ми... А я...

Ще багато нових історій почула Краплинка.

Вітер ніс хмаринку все далі від озера. Вони пролітали над полями й луками, лісами та ріками, містами і селами. До них приєднувалися нові краплинки, розповідали нові цікаві історії свого життя.

Ось вже їх стало так багато на хмаринці, що й місця вільного не залишилося.

— Краплинки, зараз час до нових пригод, — сказала хмаринка. — Летіть вниз до землі дощиком!

— Полетіли! — радісно мовила Краплинка.

— Крап! Крап! Крап!

Досягнувши поверхні ґрунту, вона продовжила свою подорож углиб землі. Де познайомилася з підземними мешканцями: кротами, черв'ячками, земляриями. Зустрічалася з корінчиками рослин і дерев, збагачувалася мінералами та мікроелементами.

Краплинка, мандруючи, натрапила на підземну річку. Вона дуже здивувалась, що під землею теж є річки. Разом з іншими краплинками, її несла течія до нових пригод.

Багато кілометрів пододала Краплинка. Прокинувшись, одного ранку, вона не могла повірити своїм очам.

— О, це ж моє озеро! — крикнула Краплинка. — Друзі, я повернулась!

— Привіт, наша мандрівнице! Раді тебе бачити знову!

За Танітою Марє

* Кого зустріла Краплинка на хмаринці?

** Склади план і перекажи казку.

** Зобрази схему подорожі Краплинки.

*** Поставте одне одному запитання за змістом тексту.

Правильно вимовляй і пиши: сорока́, дев'яно́ста, ста.

2. Спиши виділені речення, поширивши їх числівниками.

3. * Прочитай текст. Визнач у ньому зачин, основну частину і кінцівку. Розглянь і проаналізуй таблицю.

Вода вкрай потрібна кожній рослині. Вона постачає необхідні їй для росту і розвитку мінеральні речовини.

Найбільше води дерева «п'ють» улітку. При цьому різні породи потребують її в неоднаковій кількості.

Ось чому там, де вирубують ліси, стаються повені й заболочується місцевість.

Назва дерева	липа	береза	яблуня	груша	смерека
Кількість води, яку «випиває» за добу	40 л	60 л	80 л	90 л	100 л

** Спиши основну частину, доповнивши її реченнями, складеними за даними таблиці. Числівники записуй словами.

*** Тисячю для себе

Якби рослини могли розмовляти, вони б сказали...

Практичне засвоєння вимови і письма відмінкових форм окремих числівників

1. Прочитай заголовок. Подумай, про що буде розповідатися у творі.

Збитошна Бабуся Ягуся

В лісовій хатинці
На курячих ніжках
Бабуся Ягуся
Підвелася з ліжка.
Виду не вмивала,
Кучми не чесала,
Скочила на помело,
Наче вершник у сідло,
І в Київ помчала.
Захотілось Бабці
«Відтягнутись класно»,
Оглянути давнину,
Будови сучасні,
Навідати казино,
Попоїсти ескімо,
Випить пепсі-коли,
Завітати в дитсадки,
Коледжі і школи...

А насправді — мала намір
Побешкетувати,
Щоб із неї усі діти
Могли приклад брати.
Ось уже й Святошин,
Вже початок міста.
Біжить автострада
Широка і чиста.
Дивиться даїшник:
Двірничка з мітлою,
Патлата, горбата
І ніс кочергою.
А ще ж бо у неї
Мітла якась дивна —
Несе пасажирку,
Немов реактивна!

Анатолій Григоров

- Чому Бабуся Ягуся помчала в Київ? Прочитай.
- Що здивувало даїшника?

2. Пофантазуй. Дай відповіді на запитання.

- О котрій годині прокинулася Бабуся Ягуся?
- Яка відстань від лісової хатинки до Києва?
- Скільки часу вона витратила на дорогу до столиці?
- З якою швидкістю могла рухатися Бабуся Ягуся?

❖ Запиши відповіді на запитання. Числівники записуй словами.

3. * Прочитай текст. Що нового ти дізнався/дізналася з нього?

Квітковий годинник

У природі є безліч квіток, і кожна з них має свій час, коли її пелюсточки відкриваються і закриваються.

Якщо ти хочеш прокинутися о 5 годині ранку, то шипшина і мак складуть тобі компанію. За ними про початок нового дня сповіщають квіти картопельки і льону — о 6–7 годині. А от латаття біле любить поспати до 8 години. О 9 годині прокидається кислиця.

А коли прокидаєшся ти?

З Інтернету

** Спиши другий абзац тексту, записуючи числівники словами. Постав до них питання.

*** Дай письмову відповідь на запитання третього абзацу.

*** Попрацюйте разом. Створіть «Квітковий годинник».

4. Запиши повні відповіді на запитання.

- Скільки годин триває доба?
- О котрій годині розпочинається перший урок?
- Коли закінчуються заняття в школі?
- Скільки часу ти відводиш на заняття спортом?

❖ Склади свій розпорядок дня.

Культура мовлення

~~Скільки годин?~~

Котра година?

Узагальнення вивченого про числівник

1. Прочитай продовження твору.

Збитошна Бабуся Ягуся

Порушує Бабця
Всі правила руху,
Свистків поліцейських
Зухвало не слуха,
Немов пластиліном
Заліпила вуха.
Нагло з сміттям урни
Бабуся валила,
Вітраж біля цирку
Навмисно розбила.
За тролейбусні дроти
Мітлюю чіплялась
Й на Хрещатику в метро
Зайцем покаталась.
Від цукерок папірці
Під ноги шпурляла
Й на сигнали світлофора
Зовсім не зважала...
Толочила квітники,
Бризкалась в фонтані
Ще й водала: «Мені любі
Всі вчинки погані,
Тож їх більше показуйте
На телеекрані!»
По рації полинули
Суворі накази:
«Постові і патрулі,

Порушницю на мітлі
Арештуйте зразу!»
Ото мали вже запарку
Поліцейські сили,
Поки Бабцю в Гідропарку
В шашличній зловили!
Засідав найвищий суд,
Виступали свідки,
Але так і не збагнули,
Хто ця Бабця й звідки.
— Прошу, — мовив захисник, —
Зважити на ветхий вік.
Певен, що збитошне все
В Бабці від склерозу,
Тож хіба вона несе
Для киян загрозу?!.
Суд все чесно обсудив,
Зважив всі деталі
Й виніс вирок, як Бабуні
Жити в світі далі:
«За провини чималі
Бабцю покарати —
І у місті, і в селі
Із кожної хати
Їй щоденно на мітлі
Дітлахів катати!»

Анатолій Григоров

- * Як себе поводи́ла Бабуся Ягуся?
- ** Який вирок виніс суд? Прочитай.
- ** Як ти розумієш заголовок казки? Підбери інший.
- *** Порівняй Бабу Ягу з відомих тобі казок і Бабусю Ягусю. Склади діаграму Венна.

2. Дай письмову відповідь на питання: «Скільки разів Бабуся Ягуся порушувала правила поведінки?»

3. * Устав у фразеологізми потрібні числівники. Запиши.

... нога там, ... тут; обминати ... дорогою; як ... колесо до воза; намолоти ... мішків гречаної вовни.

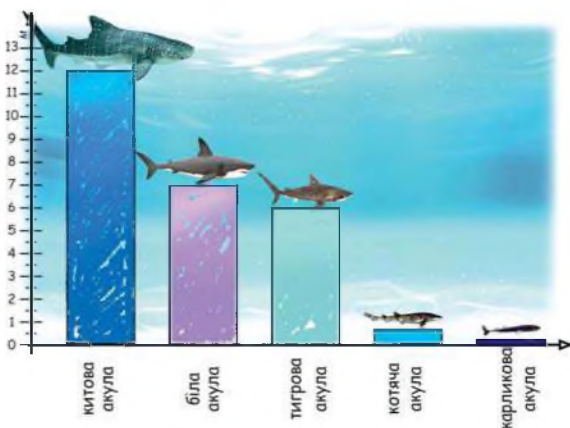
Слова для довідки. Одна, сім, друга, десятою, п'яте.

- ** Поясни їх значення. За потреби скористайся словником фразеологізмів.
- ** Випиши з вірша фразеологізми. Як ти їх розумієш?
- *** З двома фразеологізмами склади і запиши речення.

4. Прочитай текст. Що нового ти дізнався/дізналася про акул?

Акули — дуже давні хижаки. Перші з них з'явилися на Землі близько чотирьохсот мільйонів років тому. Тривалість життя акул у середньому складає двадцять п'ять років. Серед них є велетні, вага яких досягає чотирнадцяти тонн, а є й зовсім маленькі.

- ❖ Спиши. Підкресли числівники.
- ❖ Розглянь діаграму. Проаналізуй розміри різних видів акул.
- ❖ Користуючись діаграмою, склади і запиши продовження тексту. Уживай числівники.

ДОСЛІДЖУЮ ЗАЙМЕННИК

Поняття про займенник як частину мови

1. Прочитай казку.

Хто співає найкраще?

Перестрів соловейко синичку й каже:

— Чому ти навіть не вітаєшся зі мною?

— З тобою? — здивувалася синичка.

— Зі мною.

— Ти ж такий непоказний і сірий, — пирхнула й пурхнула в кущі.

«Постривай, — думає соловейко, — хоч я непоказний та сірий, але...». І полетів у лісові хащі. А в тих хащах птахи один від одного краще виспівують. Прислухався до них соловейко, перехоплював найдзвінкіші пісні, а що неабиякий хист мав, то ще й своїх співанок наскладав чимало.

А на зорі як заспівав — увесь ліс прокинувся од того співу. Птахи позліталися, а звірі позбігалися на галявину.

— Оце так співає!

Навіть бобер із води голову висунув:

— Авжеж! Авжеж!

А сова аж очима закліпала. Завжди заклопотана синичка застрибала на гілці й затінькала:

— Ти-ні-ти? Ти-ні-ти? — що на пташиній мові означає: чи то ти, чи не ти?

Соловейко на radoщах захотів узяти так, щоб пісня долинула аж до тіні високої зорі, але синичка його стримала:

— Ти спочатку полети на сусіднє болото і докажи всім, що ти і там співаєш найкраще.

Співунові нічого не залишилося робити, як полетіти на болото.

— Слухайте! — гукнув на болоті. — Хто з птахів співає найкраще?

- Очер-р-ретьянка, — зарепетували жаби в один голос.
- А яка вона? — перепитав соловейко.
- Чар-р-рівна! — застрибали жаби на місці.

«О, ще й чарівна! А я непоказний та сірий», — подумав він, махнув крилом і полетів у поле.

Йосип Струцюк

- Чому синичка не привіталася з соловейком?
- Чому соловейко полетів у лісові хащі?
- Доведи рядками тексту, що соловейко не впевнений у собі.

Письмо для себе.

Підбери слова підтримки для соловейка.

2. Спиши текст. Підкресли виділені слова.

У наш край завітала чарівна зима. Ще такої не бачили люди. **Вона** повела одним рукавом — і тисячі легеньких сніжинок полетіло на землю, махнула другим — і **стільки ж** закружляло у повітрі.

- Визнач, замість яких слів вони вжиті. До якої частини мови належать ці слова? Перевір свої висновки за поданим правилом.

Займенник — це частина мови, яка вказує на предмети, ознаки та кількість, але не називає їх. Займенники відповідають на ті самі питання, що й частини мови, замість яких вони вжиті.

3. Спиши виділені в казці речення. Підкресли займенники. Постав до них питання.

4. Прочитай вірш Юлії Градусової «Займенник». Поміркуй, чому ця частина мови одержала саме таку назву.

Я слова вам ці дарую:	За іменник називаю
Я, ти, ми, вона, воно...	Я предмети, імена,
Що у мовленні існують,	Тож займенником назвали
Щоб повторень не було.	Мене люди недарма.

- ❖ Знайди займенники, ужиті у вірші. Склади і запиши з ними речення.

Поняття про займенник як частину мови

1. Прочитай продовження казки.

Хто співає найкраще?

Соловейко хотів знати, як там сприймуть його спів.

— Гей ти! — гукнув до хом'яка у полі, — хто з птахів співає найкраще?

— Хто ж як не жайворонок! — відповів хом'як.

— Який він із себе?

— Та такий, що косарів будить до праці і співає під самим сонцем.

«Під самим сонцем!» — і соловейко вже не знав, що робити. Аж тут перед ним пташок:

— Ти чого голову опустив?

— Що тобі відповісти? — скрушно мовив соловейко. — Ти ж нічим не зарадиш.

— Чому так думаєш?

— Бо ти такий же непоказний та сірий, як і я.

— Зате я голосний.

І пташок заспівав. То була срібна трель із сонячним переливом. Соловейко ніколи не чув такого чудового співу, і коли пташок замовк, лише спромігся спитати:

— А як тебе звати?

— Жайворонок.

— Так ти і є той жайворонок! А я всього-на-всього...

— Всього-на-всього хто? — поцікавився жайворонок.

Соловейко неохоче назвався.

— Може, заспівав би для мене?

Не хотілося, але не міг одмовити такому голосистому співакові.

І полився його спів, як дзвінкий весняний струмочок.

Коли соловейко замовк, жайворонок лише зітхнув:

— Ніколи не чув такого чудового співу!

Соловейко не повірив жайворонкові:

— Як послухати тебе, то найкраще співаю я, мені ж здається, що найвправнішим співцем є ти, а на болоті мені назвали якусь очеретянку.

— Може й так, — згодився жайворонок. — **Кожному своє: очеретянці — болото, тобі — ліс, мені — поле. І ми там найкраще співаємо, де наші рідні місця.**

Соловейко щиро подякував жайворонкові за такі слова й полетів до лісу.

Йосип Струцюк

* Хто найкраще співає у полі?

** Прочитайте діалог соловейка і жайворонка.

** Визнач тему та ідею казки.

*** Склади комікси за змістом казки.

2. Спиши виділені речення. Поясни, як ти їх розумієш.

❖ Підкресли займенники. Поясни їх роль у мовленні.

Письмо для себе

Поміркуй, чому край, у якому ти живеш, є для тебе наймилішим.

3. Прочитай і спиши текст, уставляючи займенники з довідки. Підбери заголовок. Яка його тема?

Хліб — найбільше ... багатство. Створений із зернини, ... живить людину, надає ... сили.

Нелегко дається хліб кожному з ... . Справжню ціну хліба знають лише хлібороби. ... найближчі до землі. Від засіву до жнив ... трударі живуть сподіваннями й турботами хлібної ниви, у душі ... вміщується весь колосовий лан.

Микола Сингаївський

Слова для довідки: він, нас, ці, якої, наше, вони, їй.

❖ З якою метою автор вживає займенники в тексті?

❖ Склади і запиши речення, поєднавши слова *жайворонок* і *хлібороб*.

Особові займенники.

Уживання особових займенників у текстах

1. Прочитай казку.

Заєць та Їжак

Їжак стояв собі коло дверей своєї нори, заклав лапки за пояс, виставив ніс на теплий вітер та й мугикав собі стиха пісеньку — чи гарну, чи погану, кому яке до того діло?

Мугикав собі тихенько, а далі подумав: «Поки там моя жінка миє дітей та дає їм свіжі сорочечки, дай лишень піду я трохи в поле, пройдуся та й на свої буряки подивлюся, чи добрі вирости».

Буряки були недалеко від його хати. Їжак брав їх, скільки йому треба було на страву для своєї родини, а тому говорив завжди «мої буряки». Ну, добре. Обережно зачинив він за собою двері й поплентався стежкою в поле. Недалеко й пройшов, аж тут назустріч йому Заєць. Він також вийшов прогулятися і до «капусти своєї» теж навідатись.

Побачивши Зайця, Їжак привітав його чемненько. Та Заєць був собі великий панич і дуже горда штука. Він не відповів на Їжакове привітання, а тільки глянув на нього дуже звисока й озвався:

— Ого, а ти чого так рано ось тут по полі волочишся?

— Погуляти вийшов, — відповів Їжак.

— Погуляти? — зареготав Заєць. — А я думаю, що з твоїми кривими ногами краще було б лежати, ніж на прогулянку лазити.

Ця насмішка дуже розсердила Їжака, бо ноги в нього таки криві.

— Ти, певно, думаєш, — каже Їжак до Зайця, — що ти своїми довгими лапами швидше побіжиш?

— Авжеж, — відповів Заєць.

— Можемо спробувати, — мовив Їжак. — Ану, побиймося об заклад, побачиш, чи я тебе не пережену.

— Гаразд! — відповідає Заєць. — А тепер біжим.

— Ну, чого так поспішати, — відповів Їжак. — Треба піти додому, поснідати, а через пів години я повернуся.

Іван Франко

- Де відбуваються події казки?
- Чому Заєць та Їжак вирішили змагатися?

Я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони — особові займенники. Вони вказують на особу (осіб), інші істоти, предмети, явища і відповідають на ті самі питання, що й іменники: *хто? що? кого? чого?* та ін.

2. Розглянь на форзаці таблицю «Займенники 1-ої, 2-ої і 3-ої особи однини і множини».

- ❖ За таблицею визнач, до якої особи і числа належить кожен особовий займенник.
- ❖ Зверни увагу на займенники 3-ої особи однини. Що ти можеш про них розповісти?

3. Випиши з тексту три речення з особовими займенниками. Підкресли їх. Користуючись таблицею, визнач і надпиши особу і число займенників.

4. Спиши загадки. Підкресли займенники, визнач їх особу і число.

Хоч не **шию** я ніколи, а голок завжди доволі. Біжить він по долині в сіренькій кожушині. Вона всюди літає, **дзижчить**, набридає. Воно говорить, грає, новини сповіщає.

- ❖ Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/Jf0kR2> або QR-кодом і виконай цікаве завдання.

Особові займенники.

Уживання особових займенників у текстах

1. Прочитай продовження казки.

Заєць та Їжак

Заєць не мав нічого проти, бо і йому хотілось перед тим похруммати свіжої капусти. А Їжак тим часом поплентався додому.

Приходить додому і каже до своєї жінки:

— Жінко, збирайся швиденько, підеш зо мною в поле.

— А чого мені в поле? — питає Їжачиха.

— Знаєш, я з Зайцем маємо бігати наввипередки.

— Чи ти, чоловіче, з глузду з'їхав? — скрикнула Їжачиха. — Ти з Зайцем хочеш наввипередки бігати?

— Авжеж, хочу. І ти мусиш мені допомогти.

Що мала вона робити? Зібралася й пішла з чоловіком.

А дорогою Їжак і мовить до неї:

— Бачиш оцю довгу ниву? Тут мають бути наші перегони. Заєць бігтиме одною борозною, а я другою. Відтіля, з гори, починаємо бігти. Отже, ти стань собі ось тут, у борозні, і коли Заєць прибіжить сюди, то ти підведи голову та й крикни: «А я вже тут!»

Так, розмовляючи, вони прийшли на умовлену ниву.

Їжак поставив свою жінку на її місце, а сам пішов борозною на другий кінець.

Приходить, а Заєць уже там.

— Ну, що ж, біжімо? — питає Заєць. — Ну, раз... два...

Один став в одну борозну, другий — у другу.
Заєць крикнув «три» і рушив сам, як вихор, нивою.

Іван Франко

* Про що домовився Заєць зі своєю жінкою?

** Перекажи казку.

*** Придумай продовження казки.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/myttoN>
або QR-кодом і прочитай продовження казки.

- Як розумний Їжак обхитрив Зайця?
- Визнач елементи сюжету казки: зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку.

2. Випиши з тексту особові займенники. Визнач їх особу і число.

❖ Із трьома займенниками склади і запиши речення.

3. Прочитай прислів'я. Поясни їх значення. За потреби вживай їх у своєму мовленні.

Дай землі, то й вона тобі дасть. Гарно ти граєш, та танцювати неохота. Ми з тобою, як риба з водою. Сім літ минуло, як музика грала, а він ще й тепер скаче. Скажи мені, хто твій друг, а я скажу, хто ти.

❖ Спиши. Підкресли займенники, надпиши їх особу і число.

4. * Прочитай текст. Знайди в ньому займенники. Визнач їх особу і число.

Ми блукали зимовим лісом. Настрій у нас був піднесений. Ми спостерігали за веселим танком тендітних сніжинок. Та раптом почули жалібне попискування.

Під засніженим кущиком ми побачили зайчика, який потрапив у сильце...

** Спиши текст, змінюючи займенники так, щоб розповідь велася від 1-ої особи однини.

*** Склади і запиши продовження тексту, використовуючи займенники.

Відмінювання займенників 1-ої особи однини і множини

1. Прочитай уривок із казки з паліндромами.

Таємниця ТУДИ-СЮДИ

Якось Івасик забрався у підземелля в пошуках таємниць. А там темно-темно, хоч в око стрель. Зненацька спалахнуло світло, й Івасик опинився перед самим Коцієм Невмирущим.

— Що тебе сюди привело? — грізно спитав він хлопчика.

— Та я, діду, хочу відкрити у вашому підземеллі хоча б одну таємницю.

— У мене тут таємниць скільки завгодно. Я загадаю тобі кілька загадок. Якщо відгадаєш їх — житимеш, як і я, довго-довго, а коли не даси відповіді — залишишся тут... Отож слухай запитання. Я називатиму деякі слова таємничим іменем ТУДИ-СЮДИ, а ти відповідатимеш, як вони насправді називаються. Маленька підказка: **ці слова — паліндроми, тобто читаються однаково як з початку, так і з кінця.**

Перше. До лісу пішли троє дівчаток і один хлопчик, кожного з них звали ТУДИ-СЮДИ.

Друге. На городі росте овоч, якого величають ТУДИ-СЮДИ.

Третє. — Коли ти прийдеш до мене в гості? — запитала в Олі подруга.

— ТЮДИ-СЮДИ! — відповіла Оля.

Четверте. Старий ТУДИ-СЮДИ розповів онукам про своє дитинство.

Отож, Івасику, лишайся ТУДИ-СЮДИ, а я років із десять відпочину, посплю. Бо ти не розгадаєш моїх таємниць!

Допоможи Івасикові вибратися з підземелля — знайди таємничі слова, замість яких у загадках стоїть ТУДИ-СЮДИ.

Ігор Січовик

* Де відбуваються події казки?

** Що таке паліндроми? Прочитай.

** Чи зможеш допомогти Івасикові?

*** Придумайте казку з паліндромами.

2. Розглянь на форзаці таблицю відмінювання займенників 1-ої особи однини і множини. Зроби висновок про відмінкові форми цих займенників.

❖ Зверни увагу на форми займенників у родовому і знахідному відмінках. Склади і запиши з ними речення.

3. Випиши з тексту займенники 1-ої особи. Визнач їх число і відмінок.

4. Запиши займенники *я, ми* у потрібній формі. Визнач відмінок.

Зразок. Подарувала (кому?) мені, нам (Р. в.).

Допоміг (кому?), зустріла (кого?), радів (з ким?).

5. * Прочитай текст. Підбери до нього заголовок.

Невичерпним джерелом видається (ми) краса рідної матінки землі. Радують (ми) її багатство й щедрість. Та не слід (ми) забувати, що й природа чекає від (ми) вдячного піклування. Бережімо природу!

З Інтернету

** Спиши, ставлячи займенник *ми* у потрібному відмінку.

*** Усно перебудуй текст, щоб розповідь велася від 1-ої особи однини.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/6YjprW>
або QR-кодом і виконай цікаве завдання.

Відмінювання займенників 2-ої особи однини і множини

1. Прочитай казку.

Авіа, пташиний диспетчер

Авіа подобалося спостерігати за літаками. Удосвіта він сідав на диспетчерську вежу, зустрічав та проводжав поглядом усі пасажирські, транспортні та поштові літаки. Інколи йому навіть здавалося, що він летить разом з ними — до Тель-Авіва, Варшави, Стамбула...

Авіа мріяв літати так само майстерно, як Боїнг, Аеробус, Ан чи будь-який інший літак. Але потім завжди поверталася та сама гірка думка: він ніколи не зможе літати так просто й вільно, як літак. Бо його крила слабкі. Ще коли був пташеням, Авіа поранив їх. За інших обставин він мав би стати спортивним голубом.

Одного дня Авіа сидів собі на вежі й дивився, як успішно приземлився Ан-12. Подув приємний вітер і приніс клапоть газетної сторінки. Спересердя птах хотів уже відкинути аркуш якомога далі, та його увагу привернуло фото, на якому було зображено два літаки, й він узявся читати вміщену під ним замітку.

Авіадиспетчери запобігли аварії літака останньої миті. «У Віденському міжнародному аеропорту мало не зіткнулися два літаки. Літак української авіакомпанії «УкрАеро» почав посадку на смугу, із якої готувався злітати віденський літак. В останній момент у диспетчерській вежі зрозуміли помилку і встигли перенаправити український літак на іншу смугу.

На борту літака було 148 пасажирів. Ніхто, на щастя, не постраждав. Наразі триває розслідування інциденту».

Оксана Луцєвська

- Де відбуваються події казки?
- Чому Авіа не може швидко літати? Прочитай.
- Про яку подію Авіа прочитав у газеті?

аеропорт

2. Розглянь на форзаці таблицю відмінювання займенників 2-ої особи однини і множини. Зроби висновок про відмінкові форми цих займенників.

Культура мовлення

В Україні традиційно до старших за віком звертаються на «ви»: *Бабусю, розкажіть мені казку, будь ласка.*

Візьми до уваги! Займенник **Ви**, ужитий для вираження пошани, пишуть із великої літери.

3. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Вам неодноразово доводилося бувати в лісі. Там ви відпочивали, отримували насолоду від спілкування з природою. З вами траплялися різні веселі пригоди, які залишили в пам'яті незабутні спогади. Вас зачаровували пахощі квітів, зелень трав, чудовий спів пташок. Пам'ятайте, що і на вас лежить відповідальність за чистоту і красу наших лісів!

Ольга Данилко

- ❖ Випиши з тексту займенники. Визнач їх особу, число і відмінок.
- ❖ Запиши текст, змінюючи займенники так, щоб розповідь велася від 2-ої особи однини.

4. Склади і запиши за змістом тексту чотири запитання, вживаючи займенники **ти**, **ви** в різних відмінках.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/iPzbvi> або QR-кодом і виконай цікаве завдання.

Відмінювання займенників 3-ої особи однини і множини

1. Прочитай продовження казки.

Авіа, пташиний диспетчер

— Авіадиспетчери! — аж скрикнув птах. — Ну от, — він провів кінчиком крила по світлинці, — а я думав, що літаки, як птахи, самі собою керують. Що ж це виходить, — він розгублено дивився на шматок газети, — люди можуть керувати літаками? Ги... — видихнув він. — Авіадиспетчери... А я... я думав, що таємниця вільного польоту літака — в його розлогих могутніх крилах, — міркував собі Авіа. — Значить, я помилявся. Але якщо люди керують літаками, то... е-е, — йому плуталося в голові, — то птахи, виходить, теж можуть керувати іншими птахами... — пошепки вів далі Авіа. — Птахи-авіадиспетчери...

Голуб замислився: «От було б добре, якби і птахам хтось міг допомагати уникати небезпек у повітрі. Коли вони шмигають між літаками чи втікають від хижаків...».

Голуб знову розгорнув шматок газети:

— Авіадиспетчери встигли... Якби існували пташині авіадиспетчери, — осяяло голуба. — То й вони могли б рятувати інших. Керувати польотами птахів для їхньої ж безпеки в небі!

Авіа згадав кілька пташиних катастроф, що сталися просто на його очах.

— Небезпечно пташкам в аеропортах жити, небезпечно й перетинатися зі шляхами літаків, — Авіа досі бачив перед собою сумні пташині очі.

І Авіа уявив, як він став би пташиним авіадиспетчером. Ось він рятує сойку від чергового підступу Шаха. А потім Авіа безпечно доправляє за маршрутом зграю перелітних

качок, оминаючи літаки й грозові хмари. Авжеж, він, спортивний птах, невдаха із пошкодженими крилами, міг би робити щось аж таке важливе.

— Авіа — пташиний диспетчер! Приємно познайомитися. Так, я Авіа! Той самий, так! Ні, не треба дякувати, я виконував свою роботу! — голуб розводив крилами й кланявся уявним співрозмовникам.

Оксана Луцевська

- Хто такі авіадиспетчери?
- Чому Авіа хотів стати пташиним диспетчером?
- Прочитай слова, які доводять, що Авіа — оптиміст.
- Визнач тему та ідею казки.

Позитивне мислення. Продовж речення. *Хоч Авіа і мав пошкоджені крила, але...*

2. Розглянь на форзаці таблицю відмінювання займенників 3-ої особи однини і множини. Зроби висновок про відмінкові форми цих займенників.

- ❖ Зверни увагу на форми займенників в орудному відмінку. У яких відмінках займенники мають паралельні форми?
- ❖ Випиши з тексту виділені займенники, визнач їх особу, число і відмінок.

3. Прочитай прислів'я і приказки. Поясни їх зміст.

Ніхто не знає, коли йому щастя усміхнутися має. Про них вже й сови гудуть. Як з каменю води, так з нього правди. Дівчина — як верба: її не поливай, а вона росте. Час — не віл, його не підженеш.

- ❖ Спиши. Підкресли займенники. Надпиши їх особу, число і відмінок.

Письмо для себе.

Чи згідний/згідна ти із думкою, що справжній друг — то велика цінність? Свої роздуми запиши. Уживай займенники.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/SyaVVb> або QR-кодом і виконай цікаве завдання.

Відмінювання особових займенників

1. Прочитай початок п'єси за мотивами англійської народної казки.

Горіхові Принцеси

Дійові особи: Казкар, Онук, Джоан, Ніколь, Мачуха, Чаклунка, Король, Принц, Фея 1, Фея 2, Слуги, Ельфи, Феї.

Сцена 1

Онук. Діду, а можна послухати казку? Дозволь!

Казкар. Що ж, розповім.

Жив на світі Король.

Донечку мав — яснооку Джоан.

Врода її негідвладна словам!

Тільки ж ото, як на світі ведеться,

Ниточка щастя то в'ється, то рветься.

Вмерла у них Королева-матуся.

Рік у скорботі минув. — Одружуся! —

Вирішив мудрий Король.

І в покої інша дружина ввійшла із дочкою.

Юну принцесу всі звали Ніколь,

Донькою визнав її сам Король!

Онук. Мачуха теж полюбила Джоан?

Казкар. Кинула погляд — і тісно бровам

Стало на хмурім обличчі її.

Розпочалась колотнеча в сім'ї.

Тільки Джоан і Ніколь, дві сестри,

Раді життю, мов привабливій грі.

Ділять турботи і сум — до кінця.

Буде печальною казка оця.

Сцена 2

Хатина Чаклунки. На стінах висять пучки зілля, на поличках — ряди пляшок і слоїв із кольоровою рідиною.

Мачуха. Слухай, Чаклунко, ось маєш гаман!
Можеш зробити бридкою Джоан?

Чаклунка. Не сумнівайтеся, пані, я згодна.
Чари подіють, хай прийде голодна!
Тільки Джоан зазирне в мою діжку —
Виростуть в неї мале-е-сенькі ріжки!
Гарне обличчя, сливе що дитяче,
Вкриється шерстю, як морда теляча!

Сцена 3

Покої в королівському палаці. Мачуха нахилиється над Джоан, трусить її за плече.

Казкар. Мачуха падчерку вдосвіта будить.

Мачуха. Доню, вставай! На ногах уже люди.

Тато просив пиріжків, щойно з пічки.
Довго чекати нема в нього звички.
Маю пиріжницю в місті знайому.
Купиш у неї — і миттю додому.

Заспана Джоан підводиться з ліжка. Мачуха виходить із покоев. Проходячи повз стіл, Джоан зупиняється на хвилинку.

Джоан. Їсти ж бо хочеться — млосно на серці.
З'їм хоч скоринку із салом і перцем.

Кладе в рот маленький шматочок хліба і вибігає із замку.

Леся Мовчун

- Де відбуваються події?
- Як мачуха вирішила позбутися Джоан?

2. Провідміній за відмінками виділені в п'єсі займенники, поставивши їх, де необхідно, спочатку в початковій формі.

3. Спиши прислів'я, роз'єднавши слова. Поясни його.

Робидобро, і вносторичеюдотебеповернеться.

- ❖ Випиши займенники і проаналізуй їх як частину мови (схема аналізу на форзаці).

4. Прочитай текст. З якого твору цей уривок?

Бідна Аліса! Коли вона підійшла до дверцят, то згадала, що забула золотий ключик, а коли повернулася до стола, то побачила, що ключик їй не дістати. А його було так добре видно крізь скло! Аліса спробувала видертися на стіл по ніжці, але вони були слизькі. І хоч як вона старалася, та знай з'їжджала на підлогу. Дівчинка стомилася. З її очей потекли сльози.

Льюїс Керрол

- ❖ Спиши текст. Підкресли займенники, надпиши їх особу, число і відмінок.
- ❖ Доведи, що цей твір є казкою. Своє міркування починай словами: «Я вважаю...», «На мою думку...». Будуючи висловлювання, уживай займенники.

Уживання займенників із прийменниками

1. Прочитай продовження п'єси.

Горіхові Принцеси

Сцена 4

Хата Чаклунки.

Джоан. Бог вам у поміч, люб'язна тітусю!

Чаклунка (*огидно сміється, потираючи руки*).

Це я зраділа, тому і сміюся.

Маю-бо гостю, хоч рання пора!

Прошу ласкаво: купуй, вибирай.

Є й пиріжок, і калач, і пампушка —

Все, що захочеш, моя щебетушко!

Деко за деком — у піч та із печі.

Тут, біля печі, я ранок і вечір.

Джоан (*співчутливо*).

Чим вам, тітусю, і як підсобити?

Чаклунка (*удає байдужість*).

Допоможи переставить корито...

В діжку заглянь, чи вже тісто зійшло.

Запрошення

Джоан виконує прохання Чаклунки, яка спостерігає за принцесою.
(Убік). Гарне обличчя — таке, як було.
Чари не діють. Напевне, поганка
Встигла чогось попоїсти зранку.
(Дівчині). Ось пиріжки. Завтра знову приходь,
Тільки раніше.

Джоан (уклоняючись). Віддяч вам, Господи!

Казкар. Бідна принцеса приходила ще —

Вдосвіта рано, але не натще:
Коло базару молочник вусатий
Дав їй сметану густу полизати.
Знов чарівниця лютує, бо важко
Зачаклувати Джоан-бідолашку.
Втретє, коли ще дрімали дерева,
Разом з принцесою йшла Королева.

Мачуха добре про неї подбала:

Падчерка в роті ні рiски не мала.

Чаклунка. Люба принцесо, заглянь-но у діжку:

Тiсто зiйшло і посунуло кришку.

*Джоан піднімає кришку і нахилиється. А коли випростується,
замість вродливого обличчя в неї вже теляча мордочка.*

Джоан. Лихо, рятуйте! Це я чи теля?

Мачуха. Геть забирайся, бридка, звідсіля!

Чаклунка й Мачуха голосно регочуть.

Театральна
програма

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/wCHzMt>
або QR-кодом і прочитай продовження п'єси.

* Як врятували принцеси царського сина?

** Чому п'єса має таку назву?

*** Порівняй казку «Дідова дочка і бабина дочка» і п'єсу «Горіхові Принцеси». Склади діаграму Венна.

Театральна програмка — це аркуш паперу з назвою вистави, іменем автора, режисера, акторів, композитора, художника та коротким описом змісту п'єси.

Для оформлення програмки у формі буклета можна використати комп'ютер, вирізки з журналів тощо.

Створіть театральну програмку і запрошення на виставу «Горіхові Принцеси».

2. Підготуйтеся до інсценізації твору:

- визначте ролі; навчіться виразно читати;
- підберіть аудіосупровід до вистави; виготовте костюми.

Письмо для тебе

Напиши відгук про побачену п'єсу.

Створіть фотозвіт для шкільної газети чи на сайт школи про підготовку вистави або про виставу.

3. Розглянь таблиці на форзаці. Зроби висновок про правопис займенників із прийменниками.

- ❖ З трьома займенниками з прийменниками склади і запиши речення.

Займенники з прийменниками пишуть окремо: у мене, з нами, до неї, серед нас, на них, перед тобою.

4. Спиши виділене речення. Підкресли займенник із прийменником. Поясни його правопис.

- ❖ Випиши з тексту займенники. Визнач їх особу, число і відмінок.

5. Спиши словосполучення, розкриваючи дужки й ставлячи займенники в потрібному відмінку.

Зразок. Передав (для кого?) для мене.

Співав (з ким?) з (ми); уболівати (за кого?) за (вони);

їхав (на кому?) на (він); зустрілася (з ким?) з (вона); порадів (за кого?) за (я); розмовляла (з ким?) з (ви).

- ❖ З двома словосполученнями склади і запиши речення.

Побудова сполучень слів і речень із займенниками в різних формах

Байка — невеликий, здебільшого віршований повчально-гумористичний чи сатиричний твір з алегоричним змістом, у якому людське життя зображено в образах тварин, рослин і речей.

1. Прочитай виразно байку.

Коник-стрибунець

У степу, в траві пахучій,
Коник, вдатний молодець,
І веселий, і співучий,
І проворний стрибунець,
Чи в пшениченьку, чи в жито,
Досхочу розкошував
І цілісінькеє літо,
Невгаваючи, співав;
Розгулявся на всі боки,
Все байдуже, все дарма...
Коли гульк — аж в степ
широкий

Суне злючая зима.
Коник плаче, серце мліє;
Кинувсь він до Мурав'я:
— Дядьку, он зима біліє!
От тепер же згину я!
— Опізнився, небораче, —
Одказав земляк йому. —
Хто кохав життя ледаче,
Непереливки тому.
— Як же в світі не радіти?
Все кругом тебе цвіте, —

Каже Коник, — пташки, квіти,
Любе літечко на те;
Скочиш на траву шовкову —
Все співав би та співав.
На таку веселу мову
Муравей йому сказав:
— Проспівав ти літо Боже, —
Вдача вже твоя така, —
А тепер танцюй, небоже,
На морозі гопака!

Леонід Глібов

- Чому Коник прийшов до Мурав'я?
- Знайди і прочитай слова, у яких передано головну думку байки.
- Оціни поведінку персонажів.
- Чим байка відрізняється від вірша?

РАФТ

Роль	Аудиторія	Формат	Тема
хто пише	хто отримує	форма написання тексту	про що текст
Коник Муравей	зима діти	SMS лист	не поспішай приходити не лінуватися

Листьмо для себе

Уяви, що ти прочитав/прочитала цю історію в соцмережі. Напиши міркування про вчинок Мурав'я.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/CRk5YP> або QR-кодом і прочитай байку Богдана Лепкого.

- Порівняй ці дві байки. Склади діаграму Венна.

2. Випиши з байки займенники. Проаналізуй їх як частину мови.

❖ Із цими займенниками склади і запиши речення.

3. * Прочитай початок тексту. Добери до нього заголовок.

У саду на лаві сидів Музикант. Він грав на флейті. До його чудової пісні прислухалися...

Василь Сухомлинський

** Спиши текст. Підкресли займенники. Надпиши їх особу, число і відмінок.

*** Склади і запиши продовження тексту. Уживай займенники.

4. Спиши, розкриваючи дужки. Надпиши особу, число і відмінок займенників.

Маленький хлопчик їхав верхи на молодому коні. Побачив це бик і говорить (він):

— І не соромно (ти), здоровому коневі, щоб маленький хлопчисько примушував (ти) йти, куди (він) захоче?

Відповів кінь (він):

— А чи багато (я) було б честі, якби (я) (він) на землю скинув?

Узагальнення вивченого про займенник

1. Прочитай заголовок. Подумай, про що буде розповідатися в байці.

Два Ведмеді

Зустрілись два Ведмеді-побратими
В старім бору між горами крутими.
— Куди це ти з валізою такою?
Відпочивать? Чи, може, що накоїв?
— Я виїжджаю. Іду шукати щастя,
Мені набридли ваші дикі хащі!
Сам бачиш, що нічого тут немає,
Не хочу жити в цім жебрацькім краї.
Знайду я за кордоном бір затишний,
Де всі живуть і пишно, і розкішно:
Зручні барлоги, мед, гриби, малина,
Там безтурботно дні веселі линуть.
— А я залишусь у своєму краї
І отчий ліс ні на що не промінюю...
Я буду так, мій брате, працювати,
Щоб сонцю міг радіти в рідній хаті,
Аби життя ведмеже процвітало
Й бажання покидать свій бір відпало!

Іван Чопей

- Хто головні герої байки?
- Про що розмовляли Ведмеді?
- З ким із них ти погоджуєшся? Чому? Свою думку обґрунтуй.

Створить мапу думок зі словом **займенник**.

- 2. Випиши з байки займенники. Проаналізуй їх як частину мови.**

Письмо для себе.

Поміркуй, а що б зробив/зробила ти, щоб змінити на краще життя в своїй країні. У висловлюванні вживай займенники.

- 3. Прочитай текст. Яка його тема і мета?**

Здається, верба — звичайне дерево. Але скільки з вербою пов'язано цікавих історій! Верба стала своєрідним символом українського народу. Великий Кобзар на засланні висадив саме гілочку верби. Він доглядав вербу, оберігав від пекучого сонця. Верба нагадувала йому рідну Україну.

За Василем Скуратівським

- ❖ Відредагуй текст і запиши.
- ❖ Зроби висновок про значення займенників у мовленні.

- 4. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.**

Батьківщина — це земля, на якій ти народився. Куди б не закинуло тебе життя, завжди пам'ятай рідну мову, якою мати співала тобі колискові пісні. Не забувай рідну землю, по якій ти ступав перші кроки, отчий дім, де промайнуло твоє дитинство.

- ❖ Від якої особи ведеться розповідь?
- ❖ Запиши текст, перебудувавши його так, щоб розповідь велася від 1-ої особи однини.

Перевір свої досягнення за посиланням на сайті <https://is.qd/4EMD30> або QR-кодом.

ДОСЛІДЖУЮ ДІЄСЛОВО

Повторення вивченого про дієслово як частину мови

1. Прочитай казку.

Дюймовочка

Жила якось одна жінка. Вона дуже хотіла мати малесеньку дитинку, тільки не знала, де її взяти. От вона й пішла до старої чаклунки і сказала їй:

— Мені так хочеться мати маленьку дитинку. Чи ти не скажеш, де мені її взяти?

— О! Цьому можна допомогти! — мовила чаклунка. — Ось тобі зерно ячменю. Поклади його в квітковий горщик, тоді побачиш, що буде!

— Спасибі тобі! — сказала жінка, дала чаклунці грошей і пішла додому.

Дома посадила ячмінне зерно, і одразу ж з нього виросла велика чудова квітка, схожа на тюльпан.

— Яка мила квітка! — сказала жінка і поцілувала гарні червоні з жовтим пелюстки, і тільки вона їх поцілувала, як у квітці щось тріснуло і квітка зовсім розкрилась. Тепер було видно, що це справжній тюльпан, але всередині квітки, на зеленій маточці, сиділа крихітна дівчинка, така гарненька та ніжна! Вона була на зріст не більше дюйма. Тому її й назвали Дюймовочкою.

Блискуча лакована шкаралупка грецького горіха була їй за колисочку, блакитні пелюстки фіалок — матрацом, а пелюстка троянди — ковдрою. Там вона спала вночі, а вдень бавилася на столі. Жінка ставила тарілку з водою і клала навколо віночком квіти так, щоб стеблини їхні були у воді. Вона опускала на воду велику пелюстку тюльпана, — на неї сідала Дюймовочка і плавала від одного краю тарілки до іншого,

а за весла їй були дві білі кінські волосини. Це було справді чудесно! **Дюймовочка** ще вмiла співати. О, вона співала таким ніжним голоском, якого ніхто ще ніколи не чув.

Ганс Крістіан Андерсен

- Чому дівчинку назвали Дюймовочкою?
- Прочитай абзац, у якому розповідається про те, як вона жила.

Склади текст із виділеними в казці п'ятьма словами й шостим — *літак*.

Пригадай, що ти знаєш про дієслово. Свої знання перевір за посиланням <https://is.gd/Pw0m1C> або QR-кодом.

Дієслово — це частина мови, яка називає дію предмета і відповідає на питання *що робити?* (писати), *що зробити?* (написати), *що робив?* (писав), *що зробив?* (написав), *що робить?* (пише), *що зробить?* (напише), *що робитиме?* (писатиме), *що буде робити?* (буде писати). У реченні дієслово найчастіше виконує роль присудка.

2. Розгадай ребус.

❖ З останнього абзацу казки випиши слова, що вказують на дії, які виконувала особа, зашифрована в ребусі.

❖ Постав до цих слів запитання. До якої частини мови вони належать?

Дієслово в реченні пов'язане з різними частинами мови, але найчастіше — з іменником.

3. Спиши абзац, у якому розповідається про те, як з'явилася на світ Дюймовочка.

- ❖ Підкресли дієслова. З якими словами вони зв'язані в реченні?
- ❖ Яке значення дієслів у мовленні?

Повторення вивченого про дієслово як частину мови

1. Прочитай продовження казки.

Дюймовочка

Якось уночі, коли вона лежала в своєму гарненькому ліжку, у розбите вікно **вскочила** погана жаба. Жаба була велика, бридка й мокра.

Вона стрибнула прямо на стіл, де спала під червоним пелюстком троянди Дюймовочка.

— От буде мила жінка для мого сінка! — сказала жаба, **схопила** горіхову шкаралупку, де лежала Дюймовочка, і вистрибнула крізь вікно в сад. Там протікав великий широкий струмок. Коло берега було грузько, вогко, і там, у баговинні, жила жаба з своїм сином. У! Який він був бридкий та огидний — викапана мати. «Коакс, коакс, брек-ке-кекс!» — це все, що він зміг **сказати**, коли побачив чарівну маленьку дівчинку в горіховій шкаралупці.

— Не говори так голосно, а то вона прокинеться! — сказала стара жаба. — І може знятися й полетіти від нас, бо вона ж легша за лебединий пух. Посадимо її посередині струмка, на широке листя латаття, воно буде для неї, такої легенької крихітки, наче цілий острів! Звідти вона не зможе **втекти**, а тим часом ми одремонтуємо парадні кімнати внизу, у баговинні, де ви житимете.

У струмку росло багато латаття, їхнє широке зелене листя плавало по воді. Найбільший лист був далі всіх від берега. До нього й підпливла стара жаба і поставила на ньому горіхову шкаралупку з Дюймовочкою.

Бідна маленька крихітка прокинулася рано-вранці й, побачивши, де вона, гірко **заплакала**. Навколо, з усіх сторін великого зеленого листа, була вода, і дівчинка ніяк не могла потрапити на землю.

Ганс Кристіан Андерсен

- * Чому жаба забрала Дюймовочку?
- * Куди вона поставила горіхову шкаралупку з дівчинкою? Чому?
- ** Прочитай, що побачила Дюймовочка, коли прокинулася.
- ** Перекажи казку.
- *** Намалюй ілюстрацію до тексту.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.qd/Y0RyAx> або QR-кодом і прочитай продовження казки.

2. Випиши з тексту виділені слова й підбери до них антоніми.

- ❖ З двома утвореними парами склади і запиши речення.

3. Прочитай прислів'я. Як ти їх розумієш?

Людину по одязі стрічають, а по розуму випроводжають. Умій сказати, умій і змовчати. Краще віддати своє, ніж узяти чуже. З чим прийшов, із тим і пішов. Удар забувається, а слово пам'ятається.

- ❖ Спиши прислів'я. Підкресли антоніми. Досліди, якою частиною мови вони виражені.
- ❖ Зроби висновок про їх значення в мовленні.

4. * Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Ти заходиш у зимовий ліс. Кругом тиша. Раптом налетів вітер. Дерева стали гойдатися, колихатися, шелестіти, шарудіти і тим самим налякали зайця, який спав під кущем. А він, як тільки відчує небезпеку, біжить, мчить, несеться світ за очі. Його маленьке сердечко б'ється, стукотить, тріпоче від страху, бо ворогів у звірка безліч.

- ** Випиши з тексту синоніми. Поясни їх роль у мовленні.
- *** Склади і запиши продовження тексту. Уживай синоніми, виражені дієсловами.

Повторення вивченого про дієслово як частину мови

1. Прочитай казку.

Малий і Карлсон, що живе на даху

— А чи не пообідати нам трошки?
— спитав Карлсон. — Шоколад з булочками в мене на ґаночку... я пригощаю.

Малий тільки мовчки дивився на нього. О, який Карлсон чудовий, найкращий за всіх! Малому аж захотілося обняти його, і він спробував обняти Карлсона, але той відштовхнув хлопця.

— Спокійно, тільки спокійно! Ну, то йдеш зі мною?

Карлсон ухопив Малого і хоробро шугнув у повітря. Бімбо заскавчав, побачивши, що Малий зник за вікном, та хлопець гукнув йому:

— Спокійно, тільки спокійно! Я скоро повернуся!

Вгорі на ґаночку в Карлсона лежало рядком десять дуже смачних на вигляд булочок.

— За кожную з них чесно заплачено, — сказав Карлсон.
— Ми поділимо їх справедливо: ти бери сім, і я сім.

— Але ж так не вийде, — заперечив Малий. — Сім і сім буде чотирнадцять, а тут тільки десять булочок.

Карлсон швиденько згорнув до купи сім булочок.

— Принаймні це мої, — заявив він. — Тепер у школі яюсь по-дурному рахують. Я сказав, що кожний із нас візьме по сім, і це мої.

Малий погодився.

— Я однаково більше, як три, не подужаю з'їсти.

На такому приємному бенкеті Малий ще зроду не був.
— Як мені тут гарно, — сказав хлопець.

Він сидів на ґаночку поряд з Карлсоном, жував булочку, пив шоколад і дивився на стокгольмські дахи.

Астрід Ліндґрен

- Куди Карлсон запросив Малого?
- Прочитай, як Карлсон ділив булочки.
- Чи сподобався Малому бенкет? Прочитай.

2. Прочитай і спиши речення.

Ой по горі роман цвіте, долиною козак іде... Сонце йде і за собою день веде (*Тарас Шевченко*). Погода така тиха, що навіть не помічаю, чи йде пароплав, чи стоїть (*Михайло Коцюбинський*). Над селами, над нивами, лугами, над долинами велика хмара йшла (*Леонід Глібов*). Устромила голову лисичка до горнятка — не йде голова (*Іван Франко*).

- ❖ Підкресли дієслово, яке повторюється. Поясни його значення в кожному реченні.
- ❖ У якому реченні дієслово *іти* (*йти*) вживається в прямому значенні, а в яких — у переносному?

ЩЕ ЦІКАВО!

Тлумачний словник української мови подає тридцять значень дієслова *іти* (*йти*).

3. Випиши з кожної групи слів те сполучення слів, у якому багатозначне слово вжите у переносному значенні.

Летить пісня — летить літак. Дитина плаче — небо плаче. Світяться зорі — світяться очі. Шепоче вітер — шепоче мама. Загубити ручку — загубити час.

4. Попрацюй із тлумачним словником. Дізнайся, у яких значеннях може вживатися дієслово *сміється*. Склади і запиши речення з різними значеннями цього слова.

5. Спиши виділене речення. Підкресли дієслова. У якому значенні вони вжиті?

Неозначена форма дієслова

1. Прочитай продовження казки.

Малий і Карлсон, що живе на даху

Булочки були добрі, шоколад теж був смачний.

Карлсон швидко вм'яв усі сім булочок. Малий не був такий спритний. Він доїдав тільки другу, а третя ще лежала біля нього на ґаночку.

— О, як мені добре! — тішився він.

Карлсон нахилився і пильно глянув йому у вічі.

— Ні, не може бути. Тобі, певно, недобре.

Він притулив Малому руку до чола.

— Я так і думав. Типова булочкова гарячка. Нею хворіють, коли з'їдять забагато булочок.

— Тоді в тебе ще більша булочкова гарячка, — сказав Малий.

— Дарма ти так думаєш, — мовив Карлсон. — Я вже хворів булочковою гарячкою, коли мав три роки. А вона буває тільки раз на віку, точнісінько як кір чи коклюш.

Малий зовсім не почувався хворим і намагався пояснити це Карлсонові. Та Карлсон присилував його лягти на ґаночок і став бризкати йому шоколадом в обличчя.

— Мабуть, ти вже не зомлієш, — сказав він. Потім схопив останню булочку Малого. — Більше ані булочки, а то помреш! І уяви собі, яке щастя для бідної булочки, що я тут є, бо вона б лежала на ґаночку зовсім самотна, — додав він і швидко з'їв булочку.

— Тепер вона вже не самотна, — сказав Малий.

Карлсон задоволено погладив себе по животі.

— Ні, тепер вона разом з іншими сімома, і їй там добре!

Малому також було добре. Він лежав собі на ґаночку й думав, що бути хворому на булочкову гарячку просто чудово. Він уже наївся і залюбки віддав Карлсонові булочку.

Астрід Ліндґрен

* Що таке булочкова гарячка?

* Як Карлсон лікував Малого?

*** Складіть п'єсу на основі прочитаної казки.

Створіть афішу до придуманої п'єси.

2. Прочитай прислів'я. Поясни їх зміст.

Хто хоче багато знати, тому треба менше спати. Краще добре робити, як погано говорити. У криницю воду лити — тільки людей смішити.

- ➔ Спиши прислів'я, підкресли дієслова.
- ➔ Поміркуй, чи можна визначити час дії, вираженої цими дієсловами, чи її виконавця.
- ➔ Перевір свій висновок за поданим правилом.

Неозначена форма дієслова не вказує ні на час, ні на особу, ні на кількість виконавців дії. Вона відповідає на питання *що робити?* (*думати*) або *що зробити?* (*подумати*). Неозначена форма є початковою і незмінною формою дієслова.

3. З останнього абзацу казки випиши дієслова і постав їх у неозначеній формі.

4. Прочитай дієслова. Доведи, що вони вжиті в неозначеній формі.

Приходити, роздягнутися, знайти, не розмовляти, не їсти, не виходити, аплодувати.

❖ Опираючись на запропоновані слова, склади і запиши поради, які допоможуть Карлсонові правильно поводитися в театрі.

Неозначена форма дієслова

1. Прочитай заголовок. Подумай, про що буде розповідатися в казці.

Королева бджіл

Якось двоє королевичів подалися у світ шукати пригод. Захопило їх там у свій вир життя, збилися вони на манівці, та вже й не вернулися додому. Тоді найменший королевич, якого всі звали Нерозумником, пішов шукати братів. Та коли він нарешті знайшов їх, ті почали сміятися з нього.

— Де вже тобі, немудрому, домогтися чогось у світі, як навіть ми, багато розумніші за тебе, із чим прийшли в нього, із тим і лишилися!

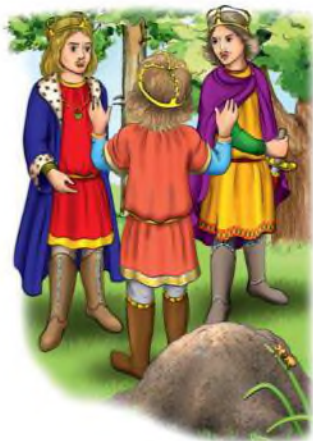
Пішли вони далі разом і натрапили на мурашник. Два старші брати хотіли розкидати його й подивитися, як перелякані мурашки бігатимуть і переноситимуть у безпечне місце свої яєчка, та Нерозумник сказав:

— Не чіпайте їх, мені буде дуже тяжко, як ви зруйнуєте мурашник.

Пішли вони далі й побачили озеро, де плавали качки. Старші брати хотіли вполювати їх, але Нерозумник не дав їм і сказав:

— Не чіпайте їх, мені буде дуже тяжко, як ви вб'єте качок.

Потім вони натрапили на бджолине дупло, у якому було так багато меду, що він аж по стовбурі стікав. Два брати хотіли розпалити багаття під деревом і подушити бджіл, щоб забрати мед, але Нерозумник знов не дав їм і сказав:

— Не чіпайте їх, мені буде дуже тяжко, як ви попалите бджіл.

Брати Грїмм

- Куди подалися королевиці?
- Що вони робили біля мурашника, біля озера та біля бджолиного дупла? Прочитай.

2. Випиши з тексту дієслова в неозначеній формі. Постав до них питання.

- ❖ 3 трьома дієсловами склади і запиши речення.

3. Прочитай фразеологізми. Вибери з довідки дієслова, які будуть їх тлумаченням. Вживай фразеологізми у мовленні.

Зразок. Пасти задніх — відставати.

Надувати губи. Накивати п'ятами. Робити з мухи слона. Пекти раків. Байдики бити.

Слова для довідки: червоніти, ображатися, ледарювати, перебільшувати, втекти.

- ❖ Спиши за зразком. Підкресли дієслова в неозначеній формі.

Візьми до уваги! Дієслова в неозначеній формі вживають із суфіксами **-ти** і **-ть**: *жити* — *жить*. Після них іноді стоять суфікси **-ся**, **-сь**: *гратися* — *гратись*.

4. Від іменників утвори спільнокореневі дієслова в неозначеній формі. Запиши парами. Познач корінь.

Праця, **малювання**, зелень, **життя**, сміх, **мовчання**.

- ❖ Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.qd/9RCOMJ> або QR-кодом і виконай цікаве завдання.

Чергування голосних звуків у дієсловних коренях

1. Прочитай продовження казки.

Королева бджіл

Аж ось у самому кінці брати натрапили на двері, які були замкнені на три замки. Вони хотіли їх **виламати**. Але в дверях було маленьке віконечко. Брати заглянули крізь нього в кімнату й побачили там сірого, як попіл, чоловічка, що сидів біля столу. Вони погукали його раз, другий, та чоловічок ніби не чув їх. Аж за третім разом він підвівся, відімкнув двері й вийшов до них. Але не озвався жодним словом, тільки повів їх до столу, заставленого всілякими наїдками й напоями. А коли брати наїлися й напилися, відвів кожного до окремої спальні.

Другого ранку чоловічок прийшов до старшого брата, мовчки кивнув йому головою і підвів його до кам'яної таблиці. Глянув королевич на таблицю, а там написані три завдання, які треба виконати, щоб зняти чари із замку. Перше завдання — визбирати в лісі за день з-під моху перли зачарованих королівен. Усіх тих перлів була тисяча, і якщо до заходу сонця хоч одна перлина не буде знайдена, той, хто шукатиме їх, обернеться в камінь.

Старший брат пішов у ліс і цілий день шукав перлини, та знайшов до вечора тільки сто. І коли зайшло сонце, сталося так, як було написано на таблиці: він обернувся в камінь.

Наступного дня пішов у ліс середній брат, але йому не пощастило так само, як і старшому, — він зумів **принести** до вечора не більше як двісті перлин й обернувся в камінь.

Нарешті настала черга йти в ліс Нерозумникові.

Брати Грїмм

* Які завдання виконували старший і середній брат?

** Перекажи казку.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/OEXPIR>
або QR-кодом і прочитай продовження казки.

** Як з цими завданнями впорався молодший брат? Прочитай.

** Чому королевич виконав ці завдання? Хто йому допоміг?

** Визнач тему та ідею казки.

*** Визнач елементи сюжету всієї казки: зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку.

2. Прочитай слова в таблиці.

→ Проаналізуй чергування голосних звуків у дієслівних коренях.

→ Якими буквами вони позначені?

нести	носити		[e] – [o]
сідати	садити		[i] – [a]
мести	вимітати		[e] – [i]
ломити	ламати		[o] – [a]
терти	стирати	тру	[e] – [и] – [ ]

3. Спиши подані слова. Познач у них корінь. Підкресли букви, що позначають звуки, які чергуються.

Везти — возити; лізти — лазити; пекти — випікати;
допомогти — допомагати; деру — здирати — драти.

4. Випиши з тексту виділені дієслова. Зміни їх або добери споріднені так, щоб у них відбулося чергування приголосних.

Листьмо для себе.

Чи доводилося тобі допомагати тваринам, які потрапили в біду?

Напиши про це. Використовуй слова, у яких можливі чергування голосних у коренях із попередніх вправ.

Чергування приголосних звуків у дієслівних коренях

1. Прочитай уривок із казки.

Чарлі і шоколадна фабрика

На дверях був напис: «ЦЕХ ВИНАХОДІВ — СТОРОННІМ ВХІД ЗАБОРОНЕНО».

— Це найважливіший цех усієї фабрики! — повідомив містер Вонка. — Тут готуються усі мої найновіші винаходи!

Чарлі Бакет почав розглядати велетенську залу, у якій вони опинилися. Зала нагадувала якусь відьомську кухню! Скрізь **кипіли** на величезних плитах чорні металеві казани, а ще **свистіли** чайники, **шипіли** каструлі, по стінах і по стелі зміїлися труби, і всю залу наповнювали дим, пара та розкішні смачні пахощі...

— Ця жуйка, — вів далі містер Вонка, — мій найгеніальніший винахід! Це жувальна гумка, що замінює харчі! Оця крихітна смужечка гумки дорівнює повноцінному обіду з трьох страв!

— Що за нісенітниця? — обурився чийсь батько.

— Шановний пане! — вигукнув містер Вонка, — коли я почну цю жуйку продавати, зміниться геть усе! Кінець кухням і куховарству! Кінець базарам! Не треба буде купувати м'ясо та крупи! Зайві стануть ножі й виделки! Не буде тарілок! Не треба буде мити посуд! Ніякого сміття! Ніякого бруду! Смужечка чарівної жувальної гумки «Вонка» — це все, що буде потрібно на сніданок, на обід і на вечерю!

— Скоріше! Ходімо! Швиденько! За мною!

Вони проминули якісь двері, тоді ще одні й ще. Двері траплялися щодвадцять кроків, і на всіх було щось написано. На одних було написано: «ІСТІВНІ ЗЕФІРНІ ПОДУШЕЧКИ». На інших дверях був напис: «ЛИЗАЛЬНІ ШПАЛЕРИ ДЛЯ

ДИТЯЧИХ КІМНАТ». На шпалерах намальовано різні фрукти, і якщо **лизнути** малюночок з бананом, то він має смак банана. Якщо лизнути полуницю, то вона смакуватиме, як полуниця. «ГАРЯЧЕ МОРОЗИВО ДЛЯ ХОЛОДНИХ ДНІВ» — було **написано** на наступних дверях.

— Надзвичайно корисне взимку, — сказав, не зупиняючись, містер Вонка. — Гаряче морозиво вас зігріє, коли надворі холодно. А ще я **роблю** гарячий лід для гарячих напоїв. Від гарячого льоду гарячі напої стають ще гарячіші.

Роальд Дал

Переклад Віктора Морозова

- Де опинився Чарлі Бакет? Прочитай.
- Про які солодкі винаходи він дізнався?
- Який винахід сподобався тобі? Чому?

Листиво для себе.

Солодоці майбутнього.

2. Прочитай слова в таблиці.

- Досліди, які звуки чергуються в дієслівних коренях.
- Якими буквами вони позначені?

могти	можу	[ґ] – [ж]
пекти	печу	[к] – [ч]
колихати	колишу	[х] – [ш]
казати	кажу	[з] – [ж]
писати	пишу	[с] – [ш]
хотіти	хочу	[т] – [ч]

свистати	свищу	[ст] – [шч]
полоскати	полощуть	[ск] – [шч]
ходити	ходжу	[д] – [дж]
їздити	їжджу	[зд] – [ждж]

любити	люблю	[б] – [бл]
купити	куплю	[п] – [пл]
ловити	ловлю	[в] – [вл]
диміти	димлю	[м] – [мл]
графити	графлю	[ф] – [фл]

3. Випиши з тексту виділені дієслова. Зміни їх так, щоб у них відбулося чергування приголосних звуків.

Змінювання дієслів за часами

1. Прочитай продовження казки.

Чарлі і шоколадна фабрика

— Це тестувальна зала мого останнього й найвидатнішого винаходу — телевізійного шоколаду! Зараз я вишлю плитку свого найкращого шоколаду з одного кінця кімнати в другий — за допомогою телебачення! Агов, там! Приготуватися! Несіть шоколад!

Миттю з'явилося шестеро умпа-лумпів¹, несучи на плечах величезну плитку шоколаду.

Один умпа-лумпа схопився за важіль великого рубильника й потяг його донизу.

Сліпучий спалах.

— Шоколад зник! — крикнув дідунь Джо.

Це була правда! Величезна шоколадна плитка розтанула в повітрі!

— Він у дорозі! — вигукнув містер Вонка. — Летить зараз над нами в повітрі мільйонами окремих шматочків. Швидко! Йдіть сюди!

Він кинувся до протилежного краю зали, де стояв величезний телевизор, і всі побігли за ним.

— Стежте за екраном! — крикнув містер Вонка. — Зараз буде! Дивіться!

Екран замерехтів і засвітився. Тоді посеред екрана зненацька з'явилася маленька плиточка шоколаду.

¹ Умпа-лумпа — маленький робітник на фабриці Вонка.

— Беріть! — закричав містер Вонка.

— Як же його взяти? — зареготав Майк Тіві. — Це ж тільки картинка на телеекрані!

— Чарлі Бакет! — крикнув містер Вонка. — Ти бери! Хапай!

Чарлі простяг руку і торкнувся екрана. Аж раптом якимось дивом шоколадна плитка опинилася в його долоні. Із подиву він ледь її не впустив.

— Їж! — звелів містер Вонка. — Куштуй! Буде смачно! Це та сама плитка! Просто зменшилася під час перельоту! Ви лишень уявіть, — вигукнув містер Вонка, — коли я цю систему поширю по всій країні... Ви сидітимете вдома, дивлячись телевизор, і раптом на екрані з'явиться реклама, а голос диктора скаже: «ЇЖТЕ ШОКОЛАДКИ «ВОНКА»! ВОНИ НАЙКРАЩІ В СВІТІ! ЯКЩО НЕ ВІРИТЕ, ПОКУШТУЙТЕ САМІ — ПРОСТО ЗАРАЗ!» — і ви простягаєте руку й берете шоколадку! Як вам, га?

— Грандіозно! — закричав дідуньо Джо. — Це змінить увесь світ!

Роальд Дал

Переклад Віктора Морозова

- Що таке телевізійний шоколад? Прочитай.
- Як у тестувальній залі «вислали» шоколад з одного кінця кімнати в другий?
- А тобі сподобався телевізійний шоколад?

Буктрейлер — сучасна реклама книги; коротка відеорозповідь про книгу на 2–3 хвилини.

Основне завдання буктрейлера — яскраво й образно розповісти про твір, зацікавити, заінтригувати читача, спонукати до читання книжок.

Перейди на сайт за посиланням
<https://is.qd/F1zf7A> або QR-кодом і переглянь
алгоритм створення буктрейлера.

Створить буктрейлер книги, яку ви хотіли б порадити прочитати друзям.

2. Прочитай прислів'я і приказки. Поясни їх.

І в наше віконце заглянуло сонце. Кому місяць світить, тому й зорі всміхаються. Коли сонечко пригріє, то й трава зазеленіє.

- ❖ Спиши, підкресли дієслова. Поясни, коли відбувається дія в кожному реченні.
- ❖ Пригадай, що означають дієслова різних часових форм.

Дієслова мають форми теперішнього, минулого і майбутнього часу.

Дієслова теперішнього часу називають дію, що відбувається в момент повідомлення про неї.

Дієслова минулого часу називають дію, що відбулася до моменту повідомлення про неї.

Дієслова майбутнього часу називають дію, що відбудеться після моменту повідомлення про неї.

3. Випиши з тексту в три колонки по три дієслова теперішнього, минулого і майбутнього часу. Обґрунтуй свій вибір.

- ❖ Склади і запиши три речення з різними часовими формами дієслова.

Змінювання дієслів за числами

1. Прочитай виразно вірш.

Веселе слово

Добре слово настрої, дух підносить;
забувати, друже мій, не варто,
що для настрою і жарту досить
просто теплого людського жарту.
Як народ веселе слово творить?
Ось по кризі йде дідок бровастий,
зустрічає дядька і говорить:
— Де б оце його отут упасти?
Дядько теж боїться посковзнутись,
але йти йому уже певніше.
Не минув нагоди усміхнутись:
— Та вже падайте, де вам зручніше...
І обидва розсміялись гучно:
ковзанку пройшли благополучно.
Ти звертав увагу, друже милий,
що таке в житті веселе слово?
Гумор надає людині сили,
коли в серці сяє веселково.

Дмитро Білоус

- Що потрібно для гарного настрою?
- Як ти розумієш останнє речення? Поясни.
- Наведи приклад, коли жарт допоміг тобі подолати труднощі.

2. Прочитай вірш Наталі Забіли «Барвінок». А що про цю квітку можеш розповісти ти?

Недавно ще гула метелиця,
Іще лежить в низинах сніг,

А вже барвінку листя стелиться
Зеленим килимом до ніг.
Із перемогою і славою
Весна з'являється на світ.
І квітне радістю яскравою
Барвінковий зірчастий цвіт.

- ❖ Випиши сполучення іменника з дієсловом за зразком.
Зразок. Метелиця (що робила?) гула.
- ❖ Визнач число дієслів, користуючись правилом.

Дієслова змінюють за числами.

В однині дієслово вказує на те, що дію виконує одна особа чи предмет: *дитина (що робить?) читає.*

У множині дієслово вказує на те, що дію виконують кілька осіб чи предметів: *діти (що роблять?) читають.*

3. Випиши з вірша Дмитра Білоуса дієслова у дві колонки: у першу — ті, що вжиті в однині, а в другу — у множині.

- ❖ Які дієслова ти не виписав/виписала? Чому?
- ❖ Утвори від них часові форми. Запиши їх.

4. Прочитай текст. Добери до нього заголовки.

Кульбабки не в'януть і не опадають, як решта квітів, вони старіють, як люди. Коли надходить їхній час, жовті голівки кульбабок вкриваються сивиною — білими пухнастими волосками. Вітер зриває їх і розносить повсюди. Пушинки падають на землю. А навесні з них знову виростають квіти.

За Всеволодом Нестайком

- ❖ Спиши. Підкресли дієслова. Визнач їх число і час.
- ❖ Усно перебудуй текст так, щоб дієслова вживалися в однині.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/S35Tii>
або QR-кодом і виконай цікаве завдання.

Дієслова теперішнього часу

1. Прочитай виразно вірш.

Розумники

Тече річка невеличка, Через річку кладка. Одне одному назустріч Ідуть козенятка. Вузька кладка, козеняткам Нікуди звернути, Бо, звернувши, можна в воду Холодну пірнути. Зустрілися, зупинились, Наставили роги —	Видно, обом не хочеться Звертати з дороги. Аж враз одне козенятко На кладці лягає, Друге, мекнувши в подяку, По ньому ступає. Розминулись, розминулись! Розумними стали! Мабуть, вони всім відому Казку прочитали!..
--	---

Грицько Бойко

* Про яку відому казку згадує автор у вірші? Чому?

** Чому вірш має таку назву? Запропонуй свій варіант заголовка.

*** Порівняй вірш із казкою Михайла Коцюбинського «Дві кізочки». Склади діаграму Венна.

2. Прочитай заголовок. Подумай, про що буде розповідатись у вірші.

Про хлопчика Гната і гітопоната

Ганна Львівна каже нам: — Запишіть: «гіпопотам». Акуратно, не спішіть, Склад за складом запишіть. Ми ще пишемо, а Гнат Доїдає мармелад, Поглядає у вікно, —	Написав уже давно... Ганна Львівна підійшла, Гнатів зошит узяла І сказала: — Ну й діла! Розкажи-но класу, Гнате, Хто такі «гітопонати».
---	--

Грицько Бойко

- Чому Гнат написав не те слово, яке диктувала вчителька?
- Прочитай, як він працював на уроці. Чи уважно слухав учительку?
- Що порадиш Гнату?

3. Розглянь на форзаці таблицю змінювання дієслів теперішнього часу за особами і числами. Зверни увагу на особові закінчення дієслів та питання, на які вони відповідають.

- ❖ Постав дієслова *везти, співати, бачити, ходити* у всіх особових формах теперішнього часу однини і множини.
- ❖ Запиши утворені форми дієслів. Познач закінчення.

Особу і число дієслів визначають за допомогою займенника, питання та закінчення дієслова.

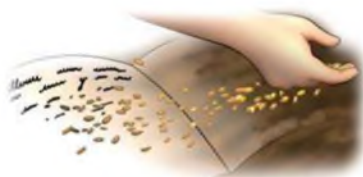
Працюють (вони що роблять?) — 3-тя особа множини.

4. Випиши з вірша Грицька Бойка «Розумники» дієслова теперішнього часу. Визнач їх особу і число.

- ❖ З двома дієсловами склади і запиши речення.

5. * Прочитай загадку Віктора Терена, замінивши дієслова, що в дужках, дієсловами теперішнього часу. Розгадай її.

Люди їх з дитинства (знати),
(дружити) з ними так давно!
На папері (засівати),
як добірнеє зерно.

- ** Відредаговану загадку спиши. Підкресли дієслова. Визнач їх особу і число.

*** *Листько для тебе*

Поміркуй, чому слід звертати увагу на грамотність під час письма. (Записуючи свої міркування, уживай дієслова теперішнього часу).

Дієслова майбутнього часу

1. Прочитай гумореску.

Вовки

— Чого, брате, так збілів?
Що з тобою сталося?
— Ах, за мною через став
Аж сто вовків гналось!
— Бог з тобою... Сто вовків!..
Та б село почуло...
— Та, можливо, і не сто,
А п'ятдесят було.
— Та й п'ятдесят диво в нас...
Де б їх стільки взялось?

— Ну, Іванцю! Нехай так,
Але десять гналось.
— Та і десять не було!
Знать, один усього?
— А як один? Аби вовк!
Страшно і одного...
— А може, то і не вовк?
— А що ж то ходило?
Таке сиве та мале,
А хвостик, як шило.

Степан Руданський

- Кого злякався хлопчик?
- Що в тебе викликало сміх?

• Прочитайте гумореску в особах.

- Чи бувають у житті такі ситуації? Наведи приклади.

2. Прочитай вірш Галини Гриненко «Коли нам весело буває?». Визнач його головну думку.

Коли нам весело буває?
Як пташка в гаї заспіває,
коли барвінком чи розмаєм
себе весною завітчаєм.

Коли ми деревце пригоже
посадим, гарно обкопаєм,
коли ми зробим щось хороше,
тоді нам весело буває.

- ❖ Випиши з вірша дієслова майбутнього часу, постав до них питання. Яку дію називають ці дієслова?
- ❖ Розглянь на форзаці таблицю змінювання дієслів майбутнього часу за особами і числами. Зверни увагу на особові закінчення дієслів та питання, на які вони відповідають.
- ❖ Скориставшись таблицею, визнач особу і число вписаних дієслів.

3. Випиши з гуморески «Вовки» Степана Руданського три дієслова минулого часу. Постав їх в усіх особових формах майбутнього часу однини і множини.

- ❖ Запиши утворені форми дієслова. Познач у них закінчення.
- ❖ Із формою дієслова, яка відповідає на питання *що будеш робити?*, склади і запиши речення.

Якщо форму майбутнього часу виражають двома словами, то за особами і числами змінюють тільки дієслово *бути*: буду писати, будеш писати, буде писати, будемо писати, будете писати, будуть писати.

4. * Прочитай текст. Добери заголовок.

Зійде сонце. Заспівають цвіркуни на всілякі лади, забринять великі польові мухи, затріпочуть крилами барвисті метелики понад колосистим морем. Природа оживе.

Іван Франко

- ** Спиши. Підкресли дієслова. Визнач їх час, особу і число.
- *** Продовж розповідь, вживаючи дієслова майбутнього часу. Запиши складений текст.

Правопис закінчень дієслів 1-ої особи однини і множини

1. Прочитай виразно вірш.

Сміхотусі, або хакерська атака на мамині коржики

Створю документик —
Комп'ютерний файлик, —
У ньому всміхнеться
Малесенький смайлик.
Щоб всім, хто відкриє
Отой документик,
Зробилося весело
В той же моментик.
Щоб кожному стало
Безжурно й потішно,

Щоб стало прикольню,
Кумедно і смішно.
Щоб маму із татом,
А також бабусю
Наскочили раптом
Тяжкі сміхотусі...
...А я щоб тим часом,
Без зайвого гаму,
На кухню пішов —
І всі коржики згамав!

Сашко Дерманський

- Коли, для чого і як використовують смайлики?
- Які рядки вірша, на твою думку, найсмішніші?
- Чому вірш має таку назву? Свою думку обґрунтуй.
- Намалюй веселого смайлика й поділися з друзями.

РАФТ

Роль	Аудиторія	Формат	Тема
хто пише	хто отримує	форма написання тексту	про що текст
четверто-класники	друзі	пост	цікаве про смайлики

2. Прочитай речення. Випиши з них дієслова 1-ої особи однини і множини.

Я беру своє відерце і біжу мерщій по воду (Ганна Чубач). Дощику, дощику, наваримо борщику у зеленому горщику (Закличка). Ми повибігаємо, снігу накачаємо (Леонід Глібов). Гаї шумлять — я слухаю, хмарки біжать — милуюся (Павло Тичина).

- ❖ Визнач час дієслів, виділи закінчення. Зроби висновок про правопис особових закінчень дієслів 1-ої особи.
- ❖ За таблицями на форзаці порівняй закінчення дієслів 1-ої особи однини і множини теперішнього та майбутнього часу.

1-ша особа однини	-у, -ю	
1-ша особа множини	-емо, -ємо	-имо, -їмо

Якщо дієслова в 3-ій особі множини теперішнього і майбутнього часу мають закінчення **-уть, -ють**, то в 1-ій особі множини в особових закінченнях пишуть **-е, -є**, а якщо **-ать, -ять**, то в 1-ій особі множини пишуть **-и, -ї**.

3. Прочитай вірш Ігоря Муратова «Ми з Оверком». Яка його головна думка?

Ми з Оверком друж..мо,   Разом з школи ід..мо
Жив..мо — не туж..мо: І не свар..мось ніколи.
Разом ход..мо до школи,   Ми з ним діл..мось усім,
Поруч в класі сид..мо,   Бо на те ж ми друзі з ним!

- ❖ Спиши вірш, уставляючи потрібну літеру. Поясни свій вибір.

4. Спиши з вірша Сашка Дерманського перше речення. Підкресли дієслова, визнач їх час, особу і число.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/EpUx9k> або QR-кодом і виконай цікаве завдання.

Правопис закінчень дієслів 2-ої особи однини і множини

1. Прочитай оповідання.

Літавиця

— Ходімо сьогодні вночі Літавицю ловити! — запропонував Дениско своєму другові Павлику. Було рожеве надвечір'я, хлопчаки сиділи на лавці.

— Кого-кого? — аж похлинувся Павлик.
— Знову якісь бабусині вигадки?

— Та ні, це не вигадка! Чесне слово! Літавицю ніхто не бачить, бо вона тільки вночі з'являється. Літає, як Гермес у «Астеріксі». Але в того крильця на сандалях, а в нашій Літавиці — чарівні чоботи. Червоні. Стукне ногою об ногу — і вперед. Вона — прадавній дух світанку.

— То чого це твій дух світанку вночі гасає? Нехай би літала, як розвидниться.

— Та ж вона якраз отой світанок і зазиває!

— Ага, знову казочки про нечисту силу...

— Ні-ні, вона хороша! Гарніша за всіх наших дівчат. Убрана святково і обов'язково в червоних чоботях. Якщо в неї ті чоботи відібрати, то вона тебе слухатися буде. Робитиме все, що тобі заманеться.

— Я хоч і не вірю в цю Літавицю, та не лягати ж спати з курми. Ходімо, приспимо всіх, а опівночі зустрінемося — тут, на лавці.

Ніч видалася ясною — хоч голки збирай, як то кажуть. Хлопці знічев'я рахували зорі. Раптом закричав сич, загавкали собаки. На дорозі, що вела до окраїни, з'явилася дівчинка — мов із неба впала. Молода, гарна і ... в чоботях! Рясна спідничина, біла вишиваночка, квіточки на голові.

— Не дивися на чоботи, не дивися! Я забув сказати, що коли вона взута — на чоботи дивитися не можна!

— А що буде?

— Не знаю. Забере тебе з собою, полетиш хтозна-куди. Або зникнеш, чого доброго.

Наталія Бонь

- Прочитай абзац, у якому розповідається, хто така Літавиця.
- Чому хлопці хотіли її спіймати? Як вони вирішили це зробити?

2. З останнього абзацу тексту випиши дієслова 2-ої особи. Визнач час і число. Познач закінчення.

- ❖ За таблицями на форзаці зроби висновок, які закінчення мають дієслова 2-ої особи однини і множини теперішнього та майбутнього часу.

2-га особа однини	-еш, -єш	-иш, -їш
2-га особа множини	-ете, -єте	-ите, -іте

Якщо дієслова в 3-ій особі множини теперішнього і майбутнього часу мають закінчення **-уть, -ють**, то в 2-ій особі однини і множини в особових закінченнях пишуть **-е, -є**, а якщо **-ать, -ять**, то в 2-ій особі однини і множини пишуть **-и, -ї**.

3. * Прочитай прислів'я. Поясни, як ти їх розумієш.

Дерево зруба..ш — назад не постав..ш. Раніше встан..ш — більше зроб..ш. Що зна..ш, що вмі..ш — те за плечима не нос..ш. Розуму не позич..те і за гроші не куп..те. За двома зайцями пожен..шся — жодного не впійма..ш.

** Спиши прислів'я, уставляючи потрібну літеру. Поясни свій вибір. За потреби скористайся правилом.

*** *Листьмо для тебе*

Як ти розумієш останнє прислів'я? Свої міркування запиши, будуючи їх так, щоб розповідь велася від 2-ої особи однини.

Правопис закінчень дієслів 3-ої особи однини і множини

1. Прочитай продовження оповідання.

Літавиця

Дівчина мов не чула ні шепоту в кущах, ні собачого гавкоту. Ішла й аж підстрибувала, танцюючи. Та ось зашпорталася, стала, помахала ногою, пострибала до лавки. **Бачать** хлопці: усілася і роззувається. Зняла чобіток, витрусила. Потім поставила його на лавку, ступила босою ногою на спориш. Засміялася — так їй хороше! Швидко звільнила другу ніжку — й ну танцювати! Хлопці, не змовляючись, поповзли до лавки. За мить чобітки були вже в їхніх руках, і вони переможно застрибали навколо Літавиці.

Дівчина здивовано зупинилася, вийняла навушники з вух, та хлопчачи цього навіть не помітили.

- Ага, піймалася!
- Тепер ти наша! Слухайся нас!
- Мені негайно організуй велосипед!
- А мені... Мені всі дванадцятки в табелі!

— Авжеж, а ще відпочинок на Мальдівах і віллу на Капрі! Де ж моя чарівна паличка? — дівчина відверто реготала, дістаючи телефон. Спалахи нічної зйомки освітили замурзані хлопчачі обличчя. — Завтра з'ясую, чиї ви, шибеники, якщо самі не зізнаєтесь. А зараз віддавайте чобітки!

— То ти не Літавиця! — розчаровано протягнув Дениско.

— Хто?! — дівчина взулась у свої модні мережані чобітки з вирізами для пальчиків. — Усе, місцеві мисливці на привидів, будете тепер ви мене слухатись, інакше покажу цей компромат вашим татусям. Отож від завтра ви — мої

посіпаки! Я до Петренків приїхала в гості. А ви ж, напевне, сусіди?

— Угу.

— Та не переживайте, я добра. На річку мене зводите, а то місцеві хлопці проходу не **дають**. До речі, я — Олесья. От і познайомилися. До завтра! Зустрічаємось о десятій.

Наталія Бонь

- Як хлопці «полювали» за чобітками Літавиці? Прочитай.
- Ким насправді виявилася дівчинка?

2. Випиши з тексту виділені дієслова. Визнач їх час, особу і число.

- ❖ Запиши їх у 3-ій особі однини, визнач закінчення.
- ❖ За таблицями на форзаці прослідкуй, які ще закінчення мають дієслова 3-ої особи однини і множини теперішнього та майбутнього часу.

3-тя особа однини	-е, -є	-ить, -іть
3-тя особа множини	-уть, -ють	-ать, -ять

Якщо дієслова в 3-ій особі множини теперішнього і майбутнього часу мають закінчення **-уть, -ють**, то в 3-ій особі однини в особових закінченнях пишуть **-е, -є**, а якщо **-ать, -ять**, то в 3-ій особі однини в особових закінченнях пишуть **-и, -і**.

3. * Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

На стебельці (виблискувати) росинка. Коли в неї (заглядати) сонце, вона (вигравати) і (мерехтіти) різними барвами. Невеличкі росинки (виглядати) сріблястими. Вони (віддзеркалювати) світ, який їх (оточувати).

Люди (говорити), що ... .

- ** Спиши текст, ставлячи дієслова, що в дужках, у потрібній формі.
- ** Визнач їх час, особу і число. Виділи закінчення, поясни їх правопис.
- *** Продовж розповідь, уживаючи дієслова 3-ої особи.

Дієслова минулого часу

1. Прочитай заголовок. Подумай, про що буде розповідатися в оповіданні.

Бабуся мого дитинства

Бабуся вирішила прилучити мене до мистецтва.

— Ходімо на танці! — сказала вона. І повела до клубу будівельників.

Зарахували мене в молодшу групу. Бабуся домоглася в учителя дозволу відвідувати уроки, щоб потім допомагати мені краще засвоювати домашнє завдання.

Минув місяць. Мене відрахували з танцювальної групи як такого, у кого «не туди стоять ноги».

Того року проходили чергові Олімпійські ігри. Бабуся не відходила від телевізора, бувало, що навіть засинала біля нього.

— Спорт — це все! — якось сказала бабуся і вирішила зробити з мене якщо не чемпіона світу, то хоча б чемпіона вулиці.

Почали з бігу. Щоб зацікавити мене, бабуся клала біля фінішного дерева, куща чи лави жуйку або шоколадку. Стимул діяв безвідмовно. Я ладен був бігати скільки завгодно.

Невдовзі бабуся повела мене на змагання бігунів, що проводилися на майданчику сусіднього дитсадка. Переможця нагороджували кубком. Я не помітив різниці між ним і звичайною пляшкою, оскільки звук до інших нагород — жуйок і шоколадок. Саме на той час пішов дощ, і на біговій доріжці з'явилися чималі калюжі, та я відважився взяти участь у груповому забігу.

Оголосили старт. Я біг позаду всіх. Не допомогли ні бабусині вигуки, ні погрози. До фінішу я ледве доплівся. І тут потрапив в обійми якомусь дядечкові.

— Хлопчику! Ти — просто справжній талант! — довго тряс мене незнайомець.

Ігор Січовик

** Як бабуся прилучала внука до мистецтва? Прочитай.

** Прочитай абзаци, у яких розповідається про змагання бігунів.

*** Склади малюнковий план і перекажи текст.

*** Придумай продовження історії.

2. Випиши з тексту чотири речення з дієсловами минулого часу. Пригадай, яку дію називають дієслова минулого часу. На які питання вони відповідають?

❖ Розглянь на форзаці таблицю змінювання дієслів минулого часу.

Дієслова минулого часу змінюють за числами, а в однині — і за родами. Вони можуть виражати незавершену (цвіє) і завершену (зацвіє) дію.

3. Прочитай текст. Добери заголовок. Коли відбувається подія, описана у тексті?

Велосипед м'яко котиться стежкою. Навколо простягаються безкраї пшениці і жита. У голубому мареві мигтять березові переліски й дубові гаї. Стежка біжить коло ставу. Столітні липи й осокори низько схилиються до води. Тиха дзеркальна поверхня виблискує в променях сонця.

За Олексою Десняком

❖ Спиши, змінюючи час дієслів так, щоб показати, що подія вже відбулася. Постав до них питання і визнач час.

Письмо для себе.

Поділися враженнями про найяскравішу подію свого життя. Використовуй дієслова минулого часу.

Дієслова минулого часу

1. Прочитай продовження оповідання.

Бабуся мого дитинства

Потім пояснив моїй розгубленій бабусі:

— Я — тренер зі стрибків у довжину. Коли побачив, як ваш онук під час бігу перестрибнув таку величезну калюжу, зрозумів: це майбутній чемпіон! Йому навіть тренування не потрібні. Через тиждень приходьте на змагання.

На змаганнях стрибунів бабуся Марія була поміж почесних гостей. Тренер ні на мить не сумнівався в моїй перемозі, тому ще до початку змагань вручив бабусі букет живих квітів.

Стадіон був переповненим. Коли оголосили моє ім'я, я розігнався і стрибнув. Коли приземлився і **розплющив** очі, то помітив, що подолав відстань не більш як пів метра, на що був здатен скочити хіба що **заєць**...

Тренер і бабуся трясли мене за плечі і все допитувалися:

— Чому ти нас підвів?

— Ти ж колись перестрибнув мало не триметрову калюжу!

— Але ж тоді я був у новеньких кедах і дуже боявся їх замочити, — пояснив я причину своєї невдачі.

Відтоді моя спортивна кар'єра скінчилася, однак бабуся не заспокоювалася. Вона ніяк не могла повірити, що в її онука немає Божої іскри.

— Просто, Ігрику, у тобі талант глибоко захований і я до нього докопаюся! — твердо стояла вона на своєму.

Чи міг я заперечити, якщо любив її більше всіх на світі.

Ігор Січовик

- Що сталося на змаганнях стрибунів?
- Прочитай, як хлопчик пояснив причину своєї невдачі.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/80d2Lw> або QR-кодом і перевір, чи уважно ти читав/читала текст.

2. Спиши третій абзац. Підкресли дієслова минулого часу. Визнач число і рід. За потреби звернися до правила.

- ❖ Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

Візьми до уваги! Рід дієслів минулого часу можна визначити за допомогою: займенників 3-ої особи однини, питань (що він робив? що вона робила? що воно робило?); суфікса -в у дієсловах чоловічого роду та суфікса -л і закінчень -а, -о в дієсловах жіночого і середнього роду: танцював, танцювала, танцювало.

3. * Прочитай текст. Підбери до нього заголовок.

Світло ранкового сонця проникало крізь густе листя золотими нитками. Ліс дзвенів на тисячі голосів. Радісно кричала іволга, безупинно туркотіли голуби, співали дрозди, видзвонював зяблик, цвірінкала синиця. А вгорі, над верховіттям дерев, дзвінко й настійно лунав крик сокола і чувся хриплий хор ґав.

За Феліксом Зальтенем

- ** Випиши з тексту дієслова минулого часу. Постав до них запитання.
- ** Визнач число і рід дієслів. На яку дію, завершену чи незавершену, вони вказують?
- *** Спиши текст, змінивши дієслова так, щоб вони виражали завершену дію.

Дієслова на -ся (-сь)

1. Прочитай уривок з гумористичної повісті «Гармидер у школі».

Пиріг Дружби

Міс Гармидер замислилася:

- А як щодо того, щоби спекти Пиріг Дружби?
- Пиріг Дружби? А що це таке?
- Його роблять у Німеччині, а ще, здається, в Канаді.

Ми спечемо особливий пиріг — з використанням дріжджів, борошна, цукру, молока і води, а тоді поділимося ним з усіма в школі. Саме тому його називають Пирогом Дружби. Це дуже гарно — ділитися чим-небудь з друзями.

Вейн задумався.

— Одного разу я поділився зі своїм другом синцем, — сказав він.

— Як це тобі вдалося? — здивувалася міс Гармидер.

— Спочатку він поставив синець під оком мені, а тоді я поставив йому.

Коли діти перестали сміятися, міс Гармидер роздала кожному по великій пластиковій мисці. Тоді вона дістала кілька пачок борошна, кілька пляшок молока, кілька великих ложок для розмішування і врешті-решт — великий брикет кремового кольору. Клас вирячився на нього.

— Що це? — запитала Тереза.

— Дріжджі. Дуже цікава річ. Насправді вони живі.

Люк штурхнув брикет:

— Воно не рухається, — поскаржився він.

— Думаю, цей брикет треба віднести до ветеринара, міс, — запропонувала Ребекка.

— Воно ж не має очей або ніг. Як воно може бути живе?

Джеремі Стронг

Переклад Андрія Поритка

- Що запропонувала вчителька міс Гармидер зробити на уроці?
- Що таке Пиріг Дружби?

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/A8D0I2>
або QR-кодом і перевір, чи уважно ти читав/
читала текст.

2. Прочитай пари дієслів. Визнач їх особу і число. Познач закінчення.

Мию — миюся.

Піднімаємо — піднімаємося.

Одягаєш — одягаєшся.

Граєте — граєтесь.

Купає — купається.

Взують — взуються.

- ❖ Які дієслова називають дії, спрямовані на самого себе, а які — спрямовані на іншу особу?
- ❖ З цими парами слів склади і запиши словосполучення.

У дієсловах 2-ої особи однини **-ся** вимовляють як [с':а]: радує**ся** — радує[с':а].

У дієсловах 3-ої особи однини і множини **-ться** вимовляють як [ц':а]: радує**ться** — радує[ц':а]; ра-
дую**ться** — радую[ц':а].

3. Випиши з тексту дієслова на -ся. Підкресли серед них ті, які вжиті в неозначеній формі.

Суфікс **-ся (-сь)** можуть вживати з більшістю дієслів і ставити після закінчення або після суфікса **-ти (-ть)** у неозначеній формі.

4. Спиши прислів'я, дописуючи замість крапок -ся. Поясни їх зміст.

Раз опечеш.., другий — остережеш.. Тоді просо засіваєть.., як сухий дуб розвиваєть.. . Хто за чуже хапаєть.., свого позбуваєть.. .

Узагальнення та систематизація знань і вмінь за темою «Дієслово»

1. Прочитай продовження твору «Гармидер у школі».

Пиріг Дружби

Міс Гармидер взяла брикет у руки і почала відщипувати від нього великі шматки і роздавати всьому класу.

— Дріжджі, діти, — це такий грибок, як цвіль... — тут її голос потонув у хоральному «Фу!» усього класу. Діти брали дріжджі, нюхали їх і незадоволено відвертали носи.

— Та ні, цей грибок не шкідливий, — розсміялася міс Гармидер. — Кожна скибка хліба починається з дріжджів. Завдяки дріжджам тісто росте. Візьміть свої миски і насипте в них трохи борошна.

Минуло зовсім небагато часу, як більша частина парт, а також підлога були покриті борошном. Діти мали білі плями на личках, на руках до середини ліктів, а також на штанцях, спідничках і джемперах — там, де вони витирали об них руки.

Клас узявся до вимішування. Дехто вимішував повільно й обережно. Було видно, що їм уже доводилося займатися цим раніше. Інші крутили ложками в мисках із запаморочливою швидкістю, а тоді вражено виявляли, що половина вмісту мисок вихлюпнулася над стінками і розбризкала по всьому килиму.

— Ой, вибачте, — промимрила Ембер, коли її миска вирвалася в неї з рук, пронеслася в повітрі і впала на землю, оббризкавши пів дюжини дітей мокрим борошном. Але всі були занадто зайняті вимішуванням, тож на це не звернули особливої уваги.

— А тепер — чарівний інгредієнт, — оголосила міс Гармидер. — За діло беруться дріжджі.

— Скільки їх треба класти? — запитала Керрі.

— Ну, не думаю, що це має значення. Коли зробите, додайте багато цукру. Дріжджам потрібен цукор, вони ним живляться. Тепер ще раз усе перемішайте, прикрийте зверху тканиною, а тоді ми **поставимо** тісто на нагрівач, щоб краще бродило. Дріжджі **люблять**, аби було тепло, тоді тісто краще росте.

Джеремі Стронґ
Переклад Андрія Поритка

- Прочитай, як діти вимішували тісто.
- Про який чарівний інгредієнт говорила міс Гармидер?
- Чи доводилося тобі вимішувати тісто? Розкажи.

Про що б ти хотів/хотіла запитати в автора?

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/OtynTt> або QR-кодом і прочитай продовження історії.

- Чому Пиріг Дружби почав розповзатися по всій школі?

2. Спиши слова, уставляючи пропущені букви. Поясни правопис особових закінчень дієслів. Скористайся поданою таблицею.

Дума..ш, бач..мо, плач..те, чу..мо, кле..те, зіскоч..те, колиш..ш, міс..ш, умі..те, сто..мо, тягн..мо, каж..ш.

❖ З трьома дієсловами склади і запиши речення.

Дієслово							
е	-ш	є	-ш	и	-ш	ї	-ш
	-мо		-мо		-мо		-мо
	-те		-те		-те		-те
-уть (-ють)				-ать (-ять)			

3. Випиши з тексту виділені дієслова. Проаналізуй їх як частину мови (схема аналізу на форзаці).

Перевір свої досягнення за посиланням на сайті <https://is.gd/JG0FnB> або QR-кодом.

ДИТИНСТВО МОЄ ЗОЛОТЕ

ДОСЛІДЖУЮ ПРИСЛІВНИК

Поняття про прислівник як частину мови

1. Прочитай виразно вірш.

Щасливе дитинство

Щасливе дитинство — це тепла хатина,
В якій у любові зростає дитина,
Це мамина пісня, бабусина казка,
Любов усіх рідних, Господня ласка...
Щасливе дитинство — це друзів багато,
З якими і будні минають, як свято!
Це щедрі сюрпризи і здійснені мрії,
Казкові бажання і щирі надії...
Щасливе дитинство — в щасливій родині,
Яка все найкраще плекає дитині!
Благаєм, дорослі, зробіть все можливе,
Щоб квітло у світі дитинство щасливе!!!

Оксана Радевич-Грабовська

- Як поетеса описує щасливе дитинство? Чи погоджуєшся з нею?
- Яка ідея вірша?

Складіть мапу думок зі словом *дитинство*.

2. Запиши слова, розподіливши їх у три колонки:
іменники, прикметники, дієслова.

Читати, веселка, радісно, синій, день,
навкруги, вліво, думати, великий, вчора, сміливість,
солодкий, сміятися.

➔ Випиши слова, які тобі не вдалося віднести до жодної колонки.
Постав до них питання. Склади і запиши з ними речення. На що вказує
кожне з цих слів?

Прислівник — незмінна частина мови, яка називає ознаку дії або пояснює, як, де, коли, чому, для чого відбувається дія, і відповідає на питання *як? де? куди? коли? скільки? навіщо?*: *учитися (як?) добре, знаходиться (де?) угорі, йти (куди?) додому, прокинутися (коли?) вранці, знати (скільки?) багато, зробити (для чого?) навмисне.*

3. Спиши речення. Підкресли прислівники.

Сонечко ніжно пестило землю своїм промінням (Ольга Данилко). Пісню ту почула бджілка, дзвінко, радо задзижчала (Ніна Вернигора). У кімнаті приємно пахне пасками (Зінаїда Тулуб). Зітхнула Настя важко, обтерла сльози дрібні. Увечері десь сумно тьохнув соловейко на листатому клені (Марко Вовчок).

вчора

- ❖ Постав до них запитання.
- ❖ Установи зв'язок слів у першому реченні. Прослідкуй, яким членом речення виступає прислівник. Зроби висновок, з якою частиною мови він зв'язаний. Розкрий роль прислівників у реченні.

4. Від прикметників утвори прислівники. Запиши за зразком.

Легкий, високий, зручний, мудрий, веселий, спокійний, смачний, ясний.

Зразок. Глибокий — глибоко.

- ❖ Чим відрізняються прислівники від прикметників?
- ❖ Три пари слів введи в словосполучення.

Слід відрізнити прислівники *багато, мало, чимало* від однозвучних числівників: *багато* читати (прислівник) — *багато* років (числівник).

5. Випиши з вірша виділене слово, запиши до нього питання. Визнач, якою частиною мови воно є.

- ❖ Склади два речення, щоб це слово в них вживалося як прислівник і як числівник.

Поняття про прислівник як частину мови

1. Прочитай оповідання.

Тємна змова, або не слід балакати з незнайомцями

Сьогодні Дарця була надзвичайно уважною. Майже на всіх чоловіків та навіть на деяких жінок вона дивилася з погано прихованою підозрою. Щойно вона бачила, що хтось кидає погляд у її бік, як миттєво відверталася й робила вигляд, що читає книжку. Як же вчасно мама прихопила цю велику барвисту книжку: за нею можна не лише сховатися, а й спостерігати за тим, що відбувається навколо.

Та ще так вдало мама забула біля Дарці свої темні окуляри! Дара надягла їх, і її місія стала більш виразною.

І все це було не випадково. Ні, зовсім не випадково. Просто сьогодні перед поїздкою мама знову влаштувала Даринці, розумній дівчинці, лекцію про обережність.

Отже, слід завжди пам'ятати:

✓ Доросла людина може бути симпатичною й привітною, але за цим, буває, ховається підступна злочинна особа.

✓ Не можна спокушатися, якщо доросла людина хоче пригостити тебе цукеркою. Або якщо доросла людина кличе тебе піти з нею подивитися на щось цікавеньке. Такий дорослий може планувати викрадення дитини.

✓ Не слід піддаватися на прохання дорослої людини допомогти їй. Адже дорослій людині може допомогти лише доросла людина. У цьому випадку слід звернутися до інших дорослих людей — продавчинь, міліціонера, кондуктора.

✓ Якщо ти відчуваєш, що хтось дуже нав'язливо домагається чогось чи навіть хапає тебе за руки, — голосно

кричи й набирай на швидкому наборі стільнички мій номер. Ти ж зможеш натиснути на «двійку», не витягуючи телефон із кишені, Дарцю?

Так уперто повторювала мама напередодні повернення додому. Адже в дорозі, а дорога тривала, можуть статися будь-які халепи.

Про все це матуся нагадувала Дарці раз на пів року.

Тетяна Стус (Щербаченко)

- Чому Дарця була надзвичайно уважною?
- Прочитай, що розказала мама про обережність.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/lv6l32> або QR-кодом і перевір, чи уважно ти читав/ читала текст.

Складіть пам'ятку «Правила поведінки з незнайомцями».

2. Випиши з тексту п'ять сполучень прислівників з дієсловами. Став питання від дієслова до прислівника.

Зразок. Говорить (як?) красиво.

- ❖ З двома словосполученнями склади і запиши речення.

Прислівники не змінюються, тому вони не мають закінчень. Схожі на закінчення частини основи є суфіксами: *далекó, сьогодні́.*

3. Прочитай текст. Який він — художній чи науковий? Доведи.

А річка біжить собі та біжить. Хвили на ній легко розтягнулися. І все навколо витанцьовує. Красиво кружляють білі чайки, зелений очерет, кучеряві верби, човен. Аж ось і сонце піднялося високо над землею. Тепер воно **гаряче** пригріло її.

Леонід Вишневецький

- ❖ Спиши текст. Підкресли прислівники, постав до них питання.
- ❖ Зроби висновок про роль прислівників у мовленні.
- ❖ Проаналізуй за будовою виділені слова.

Роль прислівників у мовленні

1. Прочитай продовження оповідання.

Таємна змова, або не слід балакати з незнайомцями

За останній рік дівчинка відмовилася від трьох цукерок. Пройгнорувала звертання одного підозрілого громадянина середніх років. Підказала постовому міліціонеру допомогти літній бабці перейти через дорогу (просто тоді Дарця йшла в протилежний бік і запізнювалася на гурток з малювання!).

Отже, зараз Даринка сиділа з валізами на залізничному вокзалі, доки мама ходила купувати квитки. Чергу до каси було добре видно, але дівчинка все одно не послаблювала пильності.

Зло може чатувати на кожному кроці, як казали відьми у відомому серіалі. І слід бути обачним.

Он у напрямку каси впевнено прямує якийсь дуже підозрілий тип. Даринка його **одразу** завважила. Весь у чорному — і сорочка чорна, і джинси, і кросівки, і торба чорна на плечі. Ще й окуляри чорні. Звісно, це виглядає **дуже непевно**. Слід за ним спостерігати! Дарця поставила перед собою книжку, поправила окуляри на носі й уперлася поглядом у чорного. Так, Чорний! Саме так його слід назвати.

Події розгорталися, як у детективі. Чорний став у ту саму чергу, що й мама. «Що ж це таке коїться? **Навколо** стільки черг, а йому треба саме в нашу?» — подумки

обурилася Дарця. Цей вчинок незнайомця ще більше зміцнив її підозри.

Тетяна Стус (Щербаченко)

- Прочитай опис незнайомця.
- Як Дарця спостерігала за ним?
- Оціни поведінку дівчинки.

Листьмо для себе

Кому можна довіряти?

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/grqYwH>
або QR-кодом і прочитай продовження оповідання.

- Ким насправді виявився Іван Чорний?
- Визнач елементи сюжету оповідання: зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку.

2. Випиши прислівники з вірша Лесі Лужецької. З довідки добери до них синоніми. Запиши їх парами.

Сміється сонце як? — ласкаво,
Мандрує небом величаво,
А небо голубіє дивно,
Пливуть хмаринки тихо, мрійно.

Слова для довідки: дивовижно, фантастично, люб'язно, спокійно, урочисто.

- ❖ Із двома прислівниками склади і запиши речення.
- ❖ Поясни роль прислівників у мовленні.

3. Випиши з тексту виділені прислівники. Добери до них синоніми. За потреби користуйся словником синонімів.

4. Прочитай фразеологізми. Поясни, що означають ці вислови.

Працювати, як сонна муха; дати, як кіт наплакав; встати ні світ ні зоря; знати, як свої п'ять пальців; жити душа в душу; вирушити на край землі.

Слова для довідки: повільно, мало, рано, добре, дружно, далеко.

- ❖ Добери до фразеологізмів синоніми із довідки.

Роль прислівників у мовленні

1. Прочитай оповідання.

Наша любов

У магазині було стільки вишиванок, що розбігались очі. Даринка з мамою роздивлялися сорочки. Вишиті різними кольорами, вони були такі гарні. Червоні маки, колосся пшениці, васильки та чорнобривці прикрашали кожную вишиванку. А хотілось придбати надзвичайну — таку, якої ще ніхто не бачив.

— А давай купимо просту білу сорочку і вишиємо самі, — запропонувала мама.

— Я мрію бути дизайнером, — спалахнули радістю очі.

— Мрії повинні збуватись. Якщо ти **впевнено** йдеш до своєї мети, **обов'язково** досягнеш її, — запевнила доню мама.

Білосніжна сорочка була куплена. Тепер справа за нитками. Магазин «Голочка» був **поруч**. Очі розбігались: мереживо, нитки, бісер, голки. Даринка обирала таким чином, щоб кольори пасували один до одного.

— Давай візьмемо жовтий і синій кольори, вишиємо жовті колоски на синьому небі, — **нарешті** вирішила Дарина.

— Буде вишиванка оберіг. Мені подобається твій вибір.

— Дякуємо вам, до побачення.

Мама з донькою пішли додому. Вдома відкрили сторінку в Інтернеті, де розповідалось про значення вишитих квітів. З'ясувалось, що «троянда — символ любові та милосердя; мак — квітка, що оберігає від зла; ромашка — квітка ніжності, вірності та Сонця; калина — символ вогняної трійці — Сонця,

Місяця та Зірки; чорнобривці — символ материнської любові та захисту». Нарешті знайшли колоски — це символ краси життя, щасливого добробуту, тілесного і духовного багатства. Пшеничне колосся прикрашає молоду дівчину.

— Мамо, будемо робити нашу особливу вишиванку. Хай кожен рух голочки несе в собі нашу любов до України.

Наталія Клевцова

- Яку сорочку хотіли придбати Даринка з мамою?
- Ким мріяла бути дівчинка? А ким мрієш бути ти?
- Прочитай абзац, у якому розповідається про значення вишитих квітів.

Письмо для себе.

Щоб збувалися мрії, потрібно...
Висловлюючи свою думку, вживай виділені в тексті прислівники.

вранці

ввечері

вдень

2. Прочитай прислів'я і приказки, доповнивши їх антонімами, вираженими прислівниками. Поясни, як ти їх розумієш.

Готуй сани влітку, а воза ... . Восени багач, а ... прохач.
Хто вранці плаче, той ... сміється. На рідній землі тепло вдень і ... . Тяжко знання добувати, зате ... носити. Багато грому — ... дощу.

- ❖ Спиши прислів'я. Підкресли в них антоніми.
- ❖ Обґрунтуй їх роль у мовленні. Поясни і запам'ятай їх правопис.

восени

влітку

взимку

3. До поданих прислівників добери антоніми.

Сумно, внизу, вчора, поволі, голосно, високо, тепер, чисто.

- ❖ З трьома парами прислівників склади і запиши речення.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/tlPMQF> або QR-кодом і виконай цікаве завдання.

Правопис найуживаніших прислівників

1. Прочитай виразно вірш.

Про друга

Твій друг тобі віддасть усе:
і свій квиток на карусель,
і цвях, і гудзик, і літак,
та не за щось — а просто так.
І збільшувальне скельце,
найкраще у дворі,
твій друг зі щирим серцем
тобі віддасть — бери!
І ти нічого не жалій —
ніколи і нітрохи!
І навіть м'яч футбольний свій
віддай, як друг попросить.
І посміхнеться друг тобі —
аж схочеться співати.
І ти подумаєш тоді:
«Як **гарно** — дарувати!..»

Анатолій Костецький

- Друг ділиться речами за щось чи просто так?
- Яким має бути справжній друг?

Складіть мапу думок зі словом *дружба*.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/ehQxHJ>
або QR-кодом і прочитай вірш Оксани Сенатович.

- Що це значить не дружити?

2. Випиши з тексту виділені прислівники. Постав до них питання. Проаналізуй їх за будовою.

щотижня

щогодини

попереду

3. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Маленька дівчинка Інна **щороку** вирушала швидким «метеором» униз по Дніпру. Там далеко-далеко над самим Дніпром стояла маленька хатка ще й досі під солом'яною стріхою. Позаду неї розкинувся сад, а попереду — велика акація. В тій хатці самотньо жила маленька, сухенька, лагідна бабусечка.

За Валерієм Шевчуком

- ❖ Випиши з тексту прислівники, запиши до них питання.
- ❖ Запам'ятай правопис виділеного слова та словникових слів, поданих у рамочках. Склади і запиши з ними речення.
- ❖ Випиши речення з антонімами, вираженими прислівниками. Підкресли їх. Запам'ятай правопис цих слів.

4. ** Розгадай ребуси.

- ** Запиши слова-відгадки. Постав до них питання. Визнач, до якої частини мови вони належать.
- *** Зі словами-відгадками склади і запиши твір «Весняні замальовки».

Культура мовлення

У місяці ~~березні~~.

У березні.

Правопис найуживаніших прислівників

1. Прочитай оповідання.

Антон і Харитон

— Давай з тобою дружити, — сказав Харитон. — Усе ділитимемо навпіл — і горе, і радість.

— Згода, — сказав Антон, — коли поруч друг, жити **легше** і **веселіше**.

Йшли вони якомсь полем. Сонце палить. А сховатися ніде — ні деревця, ні кущика.

— Дай мені твій бриль, — сказав Харитон, — а то мені сильно голову припікає.

Антон віддав Харитону свого великого солом'яного бриля. Сонце почало і йому пекти в голову, але Антон подумав: «Нічого, потерплю. Зате Харитону добре!»

Раптом набігла величезна хмара, линув дощ.

— Давай мені **скоріше** свого плаща, — закричав Харитон, — хіба не бачиш, що твій друг мокне!

Антон віддав йому свій плащ. Дощик поливав Антона. Але він думав: «Ну, що ж, заради дружби і помокнути можна». Пройшов дощ, засяяло сонечко. Харитон віддав Антонові його плащ і великого бриля.

— Візьми, — каже він, — а то мені нести важко.

Антон узяв мокрий плащ і мокрий бриль. А сам замислився.

Тим часом друзі дійшли до перехрестя.

— Тобі куди? — запитав Антон.

— Мені ліворуч, — відповів Харитон.

— Ну, а мені праворуч, — сказав Антон.

— Так ми ж хотіли разом іти! — закричав Харитон. — Ми ж друзі з тобою!

Але Антон ішов усе далі й далі. Так і пішов. Жодного разу не оглянувся.

Любов Воронкова

- Якими речами поділився Антон? Чому?
- Куди він повернув на перехресті?
- Оціни поведінку Антона і Харитона.
- Чи були хлопці справжніми друзями? Свою думку обґрунтуй.
- З ким із них ти б хотів/хотіла дружити?

Якби ти потрапив/потрапила в таку ситуацію, що б ти там змінив/змінила?

Листько для себе Справжній друг. Який він?

2. **Вибери з тексту виділені прислівники, запиши їх за зразком. Досліди, чим схожі, а чим відрізняються значення прислівників *сильно, сильніше*.**

Зразок: сильніше — сильно.

3. **Прочитай народні прикмети. Пригадай, які ще народні прикмети ти знаєш.**

Навесні павутиння багато — літо жарким буде. Якщо влітку небо білувато-сіре, то буде ясно і тепло. Восени птахи летять низько — до холодної зими, високо — до теплої. Якщо взимку на полях сніг хвилястий — вродять хліба ясно.

- ❖ Випиши прислівники, запиши до них питання.
- ❖ Зверни увагу на правопис прислівників, що вказують на пори року. Склади і запиши з ними речення.

ліворуч

праворуч

посередині

4. **Прочитай словникові слова. Запам'ятай їх правопис.**

- ❖ Склади і запиши правила переходу вулиці. Використовуй ці прислівники.

Узагальнення вивченого про прислівник

1. Прочитай заголовок. Подумай, про що буде розповідатися в оповіданні.

Сопілонька з калиноньки, ясенове денце

Якось мама наводила лад у старому, ще бабциному комоді й раптом вигукнула:

— О Вадику! Глянь, що я знайшла!

З-поміж альбомів із давніми вижовклими фотографіями, з-поміж старих листівок і конвертів, якихось течок та нахрест перев'язаних ниткою пакетиків вона дістала довгеньку дерев'яну паличку із шістьма круглими дірочками та нехитрим орнаментом по всьому стовбурці.

— Дай-но! Дай! — нетерпляче простяг руку цікавий до всього Вадик.

Він вихопив у мами паличку й заходився вимахувати нею, ніби мушкетер шпагою.

— Вадику, перестань, — з докором сказала мама. — Це тобі не патичок який-небудь. Це чудовий музичний інструмент — сопілонька з калиноньки, ясенове денце. А в ній, щоб ти знав, і досі живе душа твого дідуся.

— Яка душа? — не зрозумів Вадик.

— А така. На цій сопілочці любив грати мій тато, а твій дідусь Василь... Боженьку милий, як він напродиво гарно грав! Особливо мелодію, яка називається «Самотній пастух». Дідусь укладав у гру всю свою душу. І я вірю, що вона, дідусева душа, живе в його сопілочці й досі.

— А як її звідти вийняти? — спитав Вадик.

— Виймати душу — то невдячне діло, — заперечила мама. — А от подати голос вона може. Тільки для цього ти сам маєш навчитися грати не гірше нашого незабутнього дідуся.

— А я хіба зможу? — засумнівався Вадик.

— Головне, синочку, дуже-дуже захотіти. А де бажання, там неодмінно буде й успіх...

Анатолій Григоров

- Що знайшла мама в бабусиному комоді?
- Хто грав на цій сопілоньці?
- Як ти розумієш виділені речення? Поясни.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/5EaN2C>
або QR-кодом і послухай мелодію «Самотній пастух».

- Які почуття виникли під враженням від почутого і побаченого?

2. Спиши з тексту абзац, у якому розповідається про те, як Вадиків дідусь гарно грав на сопілці. Підкресли прислівники.

3. Прочитай вірш Максима Рильського. До чого закликає нас поет?

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. **Вірно** і слухняно
Нехай вона **щоразу** служить вам,
Хоч і живе своїм живим життям.

вперед

назад

- ❖ Випиши прислівники з дієсловами, від яких вони залежать.
- ❖ Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

4. Прочитай текст. Що цікавого ти дізнався/дізналася? Підбери самостійно цікавинки про особливості мов світу.

У світі існує близько семи тисяч мов. І кожна з них неповторна.

Цікаво, що в мові австралійських аборигенів відсутні слова *ліворуч, праворуч, вперед, назад*.

Для когось це звучатиме дивно, але щоб орієнтуватися у просторі, вони використовують слова: *північ, південь, захід, схід*.

- ❖ Спиши другий абзац. Підкресли прислівники. Запам'ятай їх правопис. Словникові слова проаналізуй за будовою.

Узагальнення вивченого про прислівник

1. Прочитай продовження оповідання.

Сопілонька з калиноньки, ясенове денце

З того дня Вадика ніби зачаклували: він дуже хотів, щоб подала голос дідусева душа. Тому не випускав сопілку з рук. Він дмухав у неї з ранку до вечора, та так завзято, що в нього терпли губи. Однак звуки народжувалися немічні, придушено хрипкі, з присвистом. Вони були зовсім не мелодійні й тільки дратували вухо.

Вадик упав у відчай.

— Я так стараюся, а в мене геть нічого не виходить, — якось, мало не плачучи, поскаржився він мамі.

— Видно, мій дударіку, правду каже народна примовка: «У сопілку грає, а ладу не знає». Тому я напирала для тебе одного дядечка-сопілкаря. Він чудово володіє цим інструментом. Тож і тебе погодився навчити. Одне жаль, що цього не випало зробити твоєму дідусеві...

І Вадик став брати уроки у справжнього майстра. Ох, і нелегко було йому о першій порі! І повноголосий звук не народжувався. І пальці, що бігали по дірочках, були неслухняні. А трошки згодом, коли вже сяк-так навчився видобувати зовсім простенькі мелодії, то часто плував ноти, фальшивив.

Але минав час, і поволі, невпоспіх, із кожним новим днем труднощі відступали. Вони вже так болісно не

дошкуляли Вадикові, бо він вірив, він був певен, що неодмінно їх переборє.

Що слухнянішою ставала в його руках дідусева сопілка, то чистіше й виразніше починав звучати її голос. Вадик уже знав напам'ять усю мелодію «Самотнього пастуха». І коли він брався грати її, йому починало здаватися, що то й справді тихим тужливим голосом десь із далекої далечіні промовляє до нього жива дідусева душа.

Анатолій Григорук

- Чому Вадик упав у відчай?
- Яку народну примовку пригадала мама? Прочитай.
- Чи відразу Вадик навчився грати на сопілці?
- Яку мелодію навчився грати хлопчик?
- Визнач тему та ідею твору.

2. З останнього абзацу випиши прислівники, постав до них питання.

- ❖ Проаналізуй ці слова за будовою.
- ❖ Склади і запиши з ними речення.

напам'ять

3. * Прочитай текст, уставляючи слова з довідки. Підбери заголовок.

Сонце ... опустилося за обрій. ... ступаючи, ... підкралася ніч. ... зірок замерехтіли на небі. ... тиша. Лише солов'їні трелі наповнювали повітря. ... і ... дзвенів голосок сиренького співака, що примостився на калиновій гілці.

Слова для довідки: м'яко, безліч, швидко, трепетно, тихо, ніжно, навкруги.

* Спиши відредагований текст.

** Доведи, що слова, які ти вставив/вставила, — прислівники. Поясни їх роль у тексті.

*** Усно опиши солов'я.

Перейди на сайт за посиланням
<https://is.gd/mEWd6A> або QR-кодом і виконай
цікаве завдання.

ДОСЛІДЖУЮ СЛУЖБОВІ СЛОВА ТА ВИГУК

Службові слова. Прийменник

1. Прочитай оповідання.

Як ми змістовно відпочивали

Прокинувся я від того, що хтось стусонув мене в бік:

— Андрійку, ти ще спиш?

Звичайно, це був Іванко: переліз на моє ліжко, стягнув із мене ковдру, штовхається та ще й питає, чи я сплю. Він старший від мене на рік, зате я товщий. Коли ми з гуркотом впали на підлогу, на порозі з'явилася мама. Вона була одягнута.

— Знову б'єтеся? — сплеснула вона руками.

— Ми не б'ємося, ми боремося, — Іванко викручував мені руку, а я натягував йому сорочку на голову.

— Які ж це у вас канікули? Самі бійки. Коли ви навчитеся, нарешті, культурно і змістовно відпочивати?

— А як це... змістов-но? — ми навіть завмерли.

— Підіть у кіно, бібліотеку, музей. У шахи зіграйте. Ось вам гроші, я побігла.

Коли вона пішла, ми вирішили в цей день культурно і змістовно відпочивати. Спочатку пішли на дитячий кіносеанс. Як тільки погасили світло, Іванко зашепотів:

— Андрійку, давай місцями поміняємося.

— Навіщо?

— Ти моє місце зайняв. Дивись, у мене квиток на твоє місце.

Але мене не обдуриш. Перед ним сидів якийсь довготелесий хлопчисько в окулярах і затуляв йому екран.

Іванко штовхнув мене. Я його. Від поштовхів у хлопця попереду злетіли окуляри.

Нас вивели з кінотеатру.

За Євгеном Наумовим

- Як у хлопців розпочався ранок? Прочитай.
- Чому хлопців вивели з кінотеатру?

Слова в реченні, до яких не можна поставити питання, називають службовими. Вони служать для зв'язку слів у реченні.

У, в, з, за, на, над, від, по, під, біля — це прийменники.

2. Випиши з тексту прийменники з іменниками.

- ❖ Яку роль виконують прийменники в мовленні?
- ❖ З п'ятьма сполученнями прийменника з іменником склади речення.

3. Прочитай вірш Анатолія Качана, уставляючи пропущені прийменники. За потреби скористайся довідкою. Чим він тебе зацікавив?

Розливається Дунай,
а ... Дунаю
... журавлями ... наш край
ремез прилітає.

Ось поглянь: цвітуть сади,
ну а він ... пряжі
... вербі ... води
рукавичку в'яже.

Слова для довідки: біля, з, на, із-за, із, у.

- ❖ Спиши відредагований вірш. Підкресли прийменники. Поясни їх значення. Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

4. Склади і запиши речення, використовуючи іменник з прийменниками, поданими в дужках.

Парк (у, біля, над, з, до).

- ❖ Усно склади текст «Мандрівка весняним парком». У своїй розповіді використовуй записані речення.

Службові слова. Сполучник

1. Прочитай продовження оповідання.

Як ми змістовно відпочивали

Тоді ми пішли до музею. Там було дуже цікаво, ми аж крутили головами навсібіч.

— Дивись, ховрах! Як живий, — штовхнув мене Іванко.

— Сам ти ховрах! Це мамонт, — засперечався я. Ми підняли такий галас, що нас «попросили» з музею.

У бібліотеці ми взяли книжку казок з малюнками і вдома всілися читати її. Але не встигав я дочитати сторінку і до половини, як Іванко вже ліз перегортати її. Він тільки малюнки дивився.

— Ну тебе! — я закрив книжку.

— Давай у шахи зіграємо, — запропонував Іванко. Але одразу почав красти з дошки мої фігури та ще й звинувачував мене у тому, що я неправильно ходжу. Ходив я, звичайно, неправильно, та чи можна з ним правильно грати?

Увечері прийшла з роботи мама і спитала, що ми робили.

— Ми культурно і змістовно відпочивали! — відповіли гордо ми.

— Ой, які молодці! — здивувалася вона. — І як саме?

— Ходили у кіно, музей, читали книжку, грали у шахи.

Мама погладила нас по головах:

— Ну, розповідайте, що ви бачили в кіно, музеї, що цікавого прочитали, хто виграв.

А ми стоїмо і мовчимо. Потім Іванко промимрив:

— Ми тільки відпочивали. А хіба про це ще треба розповідати?

За Євгеном Наумовим

** Прочитай, як хлопці відвідали музей.

** Чому вони не могли нічого розповісти мамі?

** Визнач ідею твору.

*** Поставте одне одному запитання за змістом тексту.

Письмо для себе

А як я проводжу вільний час?

І (й), та (в значенні л), а, але, або, то, чи, бо, що, щоб, як, ніби — це сполучники.

2. Спиши абзац з тексту, у якому розповідається про те, як хлопці книжку читали. Підкресли сполучники.

❖ Поміркуй, яке значення сполучників у мовленні.

3. Спиши прислів'я, уставляючи сполучники. Скористайся довідкою.

Губами говорити, ... руками робити. Де руки ... охота, там скоро робота. Добре тому ковалеві, ... на дві руки кує. Знання багато місця не займає ... в житті допомагає. Гарні гості, ... не в пору.

Слова для довідки: та, й, що, а, і.

❖ Розкрий зміст поданих прислів'їв.

4. Прочитай слова.

Весна, і, вкрилися, а, квітучі, у, вони, ніби, радісно, бо.

❖ Назви сполучники.

❖ Склади три-чотири речення за картиною, використовуючи слова з вправи.

Микола Глущенко
«Квітучий сад»

Службові слова. Частка

1. Прочитай оповідання.

Я зніматимуся в кіно

У нашому дворі всі мріяли про кіно. Ми захоплено дивилися фільми й гадали: як у них потрапляють діти? Сусідка, котра працювала в театрі вахтеркою, якось сказала, що режисéri часом самі бігають вулицями й вишукують дітей для своїх фільмів.

Щомиті, блукаючи нашим маленьким містом, я очікувала на запитання: «Дівчинко, хочеш зніматися в кіно?»

Я знала, що відповім не одразу. З індійських фільмів я навчилася «чарівного погляду», — цим поглядом я маю подивитися на режисера!

Головне — **не квапитись**. Стоячи вдома перед люстерком, я тренувала цей погляд: заплющувала очі й рахувала: «Один, два, три...» — і тільки на «п'ять» повільно піднімала повіки та округлювала очі до неймовірних розмірів. От якщо я погляну саме так, кожний режисер одразу зрозуміє, що перед ним — талановита актриса й справжня красуня.

— Я зніматимусь у кіно! — повідомила я всім у дворі.

«Всім» — це моїй подружці Ольці, її братові-близнюкові Сашку та Язикатій Куці (Кукою цю старшу дівчинку називали вдома, а вже у дворі до неї приліпилося ще й прізвисько).

— Та ти що?! — захоплено вигукнули брат з сестрою.

— Ну то й що? — зневажливо низзала плечима горда Кука. — А мені мама скоро купить золоту сукню!

Аргументів проти золотої сукні в мене **не знайшлось**, а Ольга та Сашко із захватом повернулися до Куки: «Ух ти! Справді — золоту?!»

А я пішла з подвір'я на вулицю. Туди, де великою чередою бродили безпритульні режисери.

Ірен Роздобудько

- Про що мріяла дівчинка? З ким вона поділилася своєю мрією?
- Прочитай, як вона тренувала «чарівний погляд».

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/8mx8i6> або QR-кодом і переглянь відео.

- Які телевізійні програми ти знаєш?
- Яка це передача — новинна, розважальна, ток-шоу, ігрова, спортивна, просвітницька, дитяча?
- Яку інформацію можна отримати з новинних програм, а яку — з просвітницьких?

Складіть мапу думок зі словом *телебачення*.

Не, ні, би, б, же, ж, хай, нехай, ось — це частки.

2. З поданими частками склади два речення (*на вибір*).

3. Випиши з тексту виділені слова. Визнач, з якою частиною мови вживається частка *не*.

4. Прочитай прислів'я і приказки. Поясни їхній зміст.

(Не) будь упертим, а будь відвертим. Під лежачий камінь вода (не) тече. (Не) помиляється той, хто нічого (не) робить. З вогнем (не) жартуй, з водою (не) дружи, вітрові (не) вір. Мокрий дощу (не) боїться.

❖ Спиши, розкриваючи дужки. Поясни правопис частки *не* з дієсловами. Поміркуй, якого значення надає словам частка *не*.

Письмо для себе.

Дай поради другові/подрузі, як потрібно поводитися в лісі весною. Використовуй частку *не*.

Загальне уявлення про вигук

1. Прочитай продовження оповідання.

Я зніматимуся в кіно

Я йшла й думала, що запросто зіграю і Попелюшку, і дівчинку-розвідницю, і Герду...

— Дівчинко... — раптом почула я над своєю головою приємний баритон.

«Ось воно — почалося! Режисер! Нарешті... — промайнула думка. — Отже, не забути про чарівний погляд! Один, два...»

Я відраховувала миті й не квапилася підіймати голову.

Ще, ще хвилю, і він збагне, кого зустрів на своєму режисерському шляху!

— Дівчинко! — знову покликав голос.

«Яку ж роль мені запропонують?» — міркувала тим часом я, не підводячи очей і рахуючи: три, чотири...

Ще мить, і я погляну так, як дивляться красуні з листівок, котрі збирала моя мама. Ось зараз!

Мої щоки палали, дихання майже зупинилося, серце калатало так гучно, що я не чула вуличного гомону.

— Дівчинко, — голос посуворішав. — Та ти що, спиш на ходу?! Ну й діти пішли — ніякого виховання! Паска добрячого на вас нема! Як пройти до овочевого магазину?!!

— Ну що ви причепилися до дитини? — почула я інший голос, і лагідна жіноча рука погладила мене по голові. — Бачите, у неї щось з очима. Бідолашна дитина! І хто ж її так злякав? Може, вона сирота, може, їсти хоче...

— Біжи, нехай мама тобі носа витре! І не тиняйся вулицями! — сказав хтось третій. — А то бабай забере...

Потім усі розійшлися.

А я зрозуміла, що то був не режисер...

Я повернулась у двір.

Близнюки й Язиката Кука все ще обговорювали

переваги золотої сукні перед химерною мрією про кіно. Я гордо їх оминула й пішла додому.

— Я зніматимуся в кіно! — ковтаючи сльози, заявила я і зникла в під'їзді...

Ірен Роздобудько

- Кого зустріла дівчинка? Чому вона була ображена?
- Склади власне продовження історії.

О, ой, ох, ух, ай, ей, гей, ух, ага, агов — це вигуки. Ці слова виражають різні емоції, почуття, але не називають їх.

2. Спиши речення. Підкресли вигуки.

Ох, як всього багато: неба, сонця, всякої зелені (Михайло Коцюбинський). Ах, як не хочеться листу з дерева падати... (Остап Вишня). Ой, який же день багатий, бо прекрасне він несе! (Павло Тичина).

- ❖ Розкрий роль вигуків у мовленні.

Ку-ку, гав-гав, му-у-у, тік-так, дзень, ш-ш-ш — це звуконаслідувальні слова, які відтворюють крики тварин, звуки природи тощо.

3. Спиши речення. Підкресли звуконаслідувальні слова.

І знов повторилось «ку-ку, ку-ку» на цілий білий світ (Платон Воронько). Відлітають сірим шнуром журавлі у вирій. Кличуть: кру-кру-кру... (Богдан Лепкий).

- ❖ Поясни, що виражають звуконаслідувальні слова.

4. Спиши виділені абзаци, доповнивши їх вигуками.

- ❖ Склади і запиши три речення із вигуками або звуконаслідувальними словами.

Перевір свої досягнення за посиланням на сайті <https://is.qd/WrrPFi> або QR-кодом.

ДОСЛІДЖУЮ РЕЧЕННЯ

Види речень за метою висловлювання та інтонацією

1. Прочитай оповідання.

Мсьє Жак та квітнева риба

Усі ми знаємо, що десь колись перед кимось точно завинили. Можливо, мимохіть чи випадково. Йдеться мені не про ті провини, за які сварить бабуся чи часом карає батько, — розбиті шибки, подерті черевики, підбите око сусідського хлопчини, підстрижена лялька чи кепська оцінка з математики.

Бо найгірша провина — скривдити когось, образити чиїсь добрі почуття. Або ще — просто залишитися до когось байдужим, обійти своєю увагою. Коли я забуваю бути до людей уважною, чемною і доброю, мені щоразу пригадується мсьє Жак.

Мсьє Жак приїхав зі школи в паризькому передмісті. Упродовж цілого березня замість нашого вчителя мсьє Анатоля навчав нас французької мови.

Він не був поганий чи прикий, але сталося так, що цілий клас узяв собі за звичку постійно кепкувати з мсьє. Його домашні завдання можна було відкладати тижнями, він дозволяв під час відповіді заглядати до підручника чи в зошит. Ніколи не сварив нас за спізнення і ніколи не починав уроку, допоки всі-всі не зберуться.

Він же замість диктантів і обридлих вправ охоче розповідав нам цікаві французькі казки та вірші. І неодмінно на кожному уроці ставив комусь дванадцятку.

Катерина Бабкіна

- Яка найгірша провина? Прочитай.
- Яким був мсьє Жак?

Про що б ти хотів/хотіла запитати в автора?

Види речень		
За метою висловлювання	За інтонацією	
	Неокличне	Окличне
Розповідне	Я люблю рідну мову.	Я люблю рідну мову!
Питальне	Як можна не любити рідну мову?	Як можна не любити рідну мову?!
Спонукальне	Любіть рідну мову.	Любіть рідну мову!

2. * Прочитай речення. Якою спільною темою вони об'єднані? Визнач, які ці речення за метою висловлювання та інтонацією.

Мати, мова, Батьківщина — от і вся моя родина! (*Микола Сингаївський*). Без мови немає країни — мову, як матір, любіть! (*Федір Пантов*). Рідна мова! Рідна мова! Як розлучимось з тобою, як забудем голос твій і в Вітчизні дорогій говоритимем чужою?! (*Олександр Олесь*). Рідна мова на чужині ще милішою стає (*Павло Грабовський*). Прочитаймо рідне слово зі сторінки «Кобзаря» (*Анатолій Камінчук*).

** Випиши окличні речення. Які вони за метою висловлювання?

*** Склади три різних речення за метою висловлювання про мову.

3. Прочитай виділені речення. Які вони за метою висловлювання?

❖ За змістом цих речень склади й запиши спонукальні і питальні речення.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/lqI0HN> або QR-кодом і виконай цікаве завдання.

Граматична основа речення. Зв'язок слів у реченні

1. Прочитай продовження оповідання.

Мсьє Жак та квітнева риба

Наприкінці березня мсьє Жак розповів нам про одну цікаву французьку традицію. Напередодні першого квітня всі готують квітневих риб — вирізаних із паперу, розмальованих власноруч і обписаних добрими жартами й щирими привітаннями. Рибу таку належить першого квітня непомітно почепити на спину тому, до кого почуваєш симпатію, кого поважаєш і маєш за друга. Виходить одночасно і жарт, і вияв прихильності. Значно краще, ніж почепити комусь на спину табличку «Штурхни мене» абощо.

Ідея нам дуже сподобалася. Звісно, усі заздалегідь приготували таких риб для однокласників. А тридцять першого березня Мирослав приніс до школи картон і фломастери, які були лише в нього одного, — цілих вісімдесят різних кольорів! Бо ми вирішили приготувати квітневу рибу для кожного з учителів.

А наступного дня було перше квітня, день дотепів і бешкетів. Усім учителям на двері ми почепили красиво розмальованих картонних риб зі щирими вітаннями від 4-А класу, і вони, вчителі, були втішені й зворушені. Останнім уроком у нас була французька.

Цілий урок мсьє Жак розповідав нам французькі дражнилки та різні смішні віршики й скоромовки і навіть не наполягав, щоб ми записали невідомі слова. Наступного дня він відлітав до Парижа. Відтак поставив усім хороші оцінки, забрав свого рудого портфельчика й вийшов із класу.

Катерина Бабкіна

- Про яку французьку традицію розповів мсьє Жак? Прочитай.
- Як школярі першого квітня привітали вчителів?

Письмо для себе

Потрібно бути уважним до оточуючих, тому що...

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/XL6rzU> або QR-кодом і прочитай продовження оповідання.

- Які почуття в тебе викликав цей твір?
- Визнач елементи сюжету оповідання: зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку.

Підмет і присудок становлять граматичну основу речення.

- ❖ На що вказують підмет, присудок та на які питання відповідають?
- ❖ Які члени речення називають другорядними?

2. Прочитай вірш Михайла Стельмаха «Весна». Якою у вірші зображена весна? А якою її бачиш ти? Поділися своїми спостереженнями.

Грає сонце промінцями.	Річка ширшою стає.
Білий сніг стає струмками.	В річці сонце устає.
І, співаючи, струмки	Біля сонця риболов
Шлях знаходять до ріки.	Тягне срібний свій улов.

- ❖ Випиши з кожного речення його граматичну основу.
- ❖ Назви слова, ужиті в переносному значенні.

3. Склади речення з поданих слів.

Щедро, проміння, землю, сонячне, зігрівас.
 Струмки, з, збігають, горбків, грайливі.
 Задзвенів, всі, ліс, голоси, і, ожив, на.

- ❖ Спиши. Підкресли граматичну основу речення.
- ❖ У першому і другому реченнях установи зв'язок слів.

4. Спиши виділене речення. Визнач граматичну основу.

- ❖ Розкажи, як святкують День сміху в нас.

Граматична основа речення. Зв'язок слів у реченні

1. Прочитай оповідання.

Змовники

На вихідні батьки зібралися до бабці в село. «Ура! — такою була моя перша реакція. — Поназапрошую купу дівчат, хлопців — потанцюємо, повеселимося. Вечірка на всю ніч! Круто!» — думала наївна я.

Але мої плани зруйнувала... молодша сестра. Як на зло, батьки із собою її не брали. На мене чекала нерадісна робота няньки.

— Доню! Їсти я вам наготувала — тож не лінуйтеся відкривати холодильник час від часу! Дивися за малою. Прослідкуй, щоб вона читала щодня, не дивилася забагато телевизор. А сама — будь розумницею: не виси на телефоні годинами, вимикай світло і закручуй воду, як виходиш з дому. Ну, здається, все, нічого не забула. Бувайте! Телефонуйте, якщо що. Ми теж із татом дзвонитимемо.

— До побачення, мамо! Бувай, тату!

І батьки поїхали. Ура! Хата гуляє! Тепер тільки б малу кудись сплавити — і можна відриватися.

Спочатку я обдзвонила усіх подружок і повідомила, що територія нарешті вільна. Потім склала список необхідного для вечірки. Виявилось чималенько! А тепер — помізкую, що робити з сестрою.

— Іринко, а ти не могла би піти до когось зі своїх подружок погуляти? — почала я втілювати в життя свій підступний план усунення молодшої сестри. — Я тобі дозволяю навіть залишитися ночувати там, якщо допізна гратиметесь.

— Я не хочу! — тупнула ніжкою мала вреднюка.

І роби, що хочеш з нею. Переходимо до плану «Б».

— Іринко, у мене є до тебе дуже велике прохання.

— Яке?

— Щоб ти зараз пішла і дістала з верхньої полиці буфета скляну вазу.

Я знала, що Іринка не могла дотягнутися до тієї полиці. Але в цьому і полягав мій план «Б».

Тут із кухні почувся страшенний і... очікуваний мною звук битого скла.

— Я не дотягнулася до неї, — сльози заважали їй виправдовуватися. — Хотіла підсунути її до краю, щоб дістати, — а вона — бамс — і на друзки!

— Ну, не плач, сонечко, не треба! — заспокоювала я її, а сама в душі неймовірно раділа, що спрацювало.

— Мене мама сваритиме!

— А ми їй нічого не скажемо! Ми ж сестри, а сестри мають підтримувати одна одну.

За Дариною Мурмуєнко

- Про що мріяла дівчинка?
- У чому полягав план «Б»?
- Про що домовилися сестрички?
- Оціни вчинок старшої сестрички.

2. * Прочитай текст. Підбери до нього заголовок.

Був ясний весняний день. На деревах дзвінко співали пташки. Серед квітів літали барвисті метелики. Уздовж алеї росли маленькі липки. На гілках зеленіли ніжні пахучі листочки.

Алесю біг маленький хлопчик. Він зривав листочки і кидав їх собі під ноги. Хлопчикові було весело...

За Василем Сухомлинським

** Спиши текст. У кожному реченні визнач граматичну основу.

** Установи зв'язок слів у виділених реченнях.

*** Усно склади продовження цієї історії.

3. Склади і запиши речення, що відповідають поданим схемам.

1. _____ .   2. _____ .   3. _____ .

❖ За допомогою питань установи зв'язок слів в одному з речень.

4. Випиши з оповідання Дарини Мурмуєнко «Змовники» три речення зі звертанням.

❖ Визнач, які вони за метою висловлювання та інтонацією.

❖ Пригадай правила вживання розділових знаків при звертаннях.

❖ Склади і запиши два спонукальних речення зі звертанням.

Однорідні члени речення

1. Прочитай продовження оповідання.

Змовники

О 6 вечора наша квартира почала заповнюватися моїми друзями. Пізніше прийшов цілий гурт хлопців. Знайомитися з господинею ніхто з них не збирався і роззуватися в коридорі — також. Вони просто пройшли до кімнати і злилися з гуртом дівчат.

Музичний центр включився сам собою, тобто не я його вмикала. Динаміки поступово дійшли до такого рівня гучності, що здавалося, ніби дах помалу їде. Причому в прямому значенні!

За кілька годин я зрозуміла, що це була погана ідея — запросити незнайомих хлопців. Адже половину з них я навіть в обличчя не знала. І от ці безликі незнайомці нагоцалися у моїй квартирі, наїлися з мого холодильника...

Дівчата порозходилися, причому якимось аж надто поанглійськи — без попередження, без звичайного «До побачення і спасибі за забаву» — я вже не кажу про те, аби хтось запропонував свою допомогу в прибиранні.

Словом, всі швиденько полишили мою хату. Зате в квартирі був такий кавардак, ніби посеред кімнати зірвалася бомба.

Молодша сестричка мирно спала у своїй кімнаті і нічого того не чула.

Зранку я прокинулася від незвичайного для такого часу шуму. Вийшла з кімнати — і що ж я побачила! Моє маленьке сонечко тягає за собою важкий пилосос і прибирає той свинарник, який залишили по собі мої «друзі». На кухні мене теж чекав сюрприз — помитий посуд. Я підхопила Ірусика і почала крутити її, як у дитинстві мене батьки крутили «каруселлю».

— Відпусти мене, Віко! — зарепетувала Іринка.

— Ой, вибач! — я забула, що її завжди нудило на атракціонах. — Маленька моя, ти — найкраща!

— Та ні, то ти, Віко, найкраща!

— Чому?! — щиро здивувалася я.

— Бо ти не скажеш мамі про вазу!

За Дариною Мурмуєнко

* Як пройшла вечірка? Прочитай.

** Хто наводив лад після вечірки? Чому?

*** Охарактеризуй персонажів твору.

Про що ти хочеш запитати в героїв історії?

2. Прочитай речення. Чи можна назвати їх текстом?

Весною на лісових галявинах розцвітають проліски, підсніжники, фіалки, сон-трава. Лелеки прилетіли, на крилах ключики від сонця принесли. У гаях, садах і парках співають птахи.

➤ Спиши речення. Підкресли в них головні і другорядні члени.

➤ Визнач члени речення, що перелічуються та відносяться до одного й того ж слова.

➤ На які питання вони відповідають? Як називають ці члени речення? Перевір свій висновок за поданим правилом.

Члени речення, які пояснюють одне й те ж слово і відповідають на те саме питання, називають **однорідними членами речення**.

Однорідними можуть бути підмети, присудки і другорядні члени речення.

Між однорідними членами речення, не з'єднаними сполучниками, ставлять кому.

3. Спиши текст. Добери заголовок. Підкресли однорідні члени речення. Визнач, якими членами речення вони виступають.

Ростуть над ставком верба і береза. Розпустили вони свої довгі коси. Вітер віє, розчісує їх. Тихо шелестять листям дерева, про щось розмовляють.

За Василем Сухомлинським

- ❖ Про що могли розмовляти між собою дерева? Усно склади діалог.

4. Випиши з оповідання Дарини Мурмуєнко «Змовники» речення з однорідними членами. Якими членами речення вони виступають?

Однорідні члени речення

1. Прочитай оповідання.

Дівчинка, яка постраждала за правду

День був на диво погожий. Я присів у парку на лавочці і спостерігав за зграйкою снігурів, які скидалися на розсипані в снігу рум'яні яблука.

Дві гарненькі дівчинки посідали поруч зі мною.

— І ось, розумієш, — певно, продовжуючи розпочату розмову, сказала дівчинка в пухнастій білій шапочці, — я вирішила завжди і у всьому говорити тільки правду.

— Ти молодець! — похвалила її друга дівчинка, в голубій шапочці і таких самих рукавичках. — Це ж не так просто.

— Ясно, непросто. Яюсь я не вивчила урок з природознавства і чесно сказала про це вчительці. Знаєш, як я боялася, що двійку вліпить!

— І вліпила?

— Ні. Сказала, що для початку прощає за те, що сама зізналася.

— Пощатило.

— Так. Зате на другому уроці не пощатило. Вірша не вивчила, зізналася, та все одно — бац! — двійка. А сьогодні й зовсім, — зітхнула дівчинка, — довелося постраждати за правду.

— Ой, що ти! — співчутливо сплеснула руками дівчинка в голубих рукавичках.

— Уявляєш, на занятті драмгуртка вирішували, хто гратиме Попелюшку. І кого, ти думаєш, вибрали? Юльку Пиріжкову! Так у неї ж ніс у веснянках! Я, звичайно, сказала, як є. Де ж це ви, кажу, бачили таку рябу Попелюшку? На цю роль треба знайти гарну дівчинку, а не таку, як Пиріжкова. А Юлька спалахнула і заплакала. От смішна: хто ж за правду ображається? А всі давай мене соромити: мовляв, Юлька у нас найдобріша і найталановитіша, і веснянки її аніскілечки не псують, їх загриувати можна. Але я не погодилася. Правда дорожча над усе. Тому що думаю, те й кажу! А ти б мене підтримала?

Дівчинка в голубих рукавичках здвинула плечима й відвела очі. І тоді дівчинка в білій шапочці звернулася до мене:

— Вибачте, адже ви чули, про що ми зараз балакали. Скажіть, будь ласка, яка у вас думка?

— Думка така, — сказав я, — що ти хитра, заздрісна і зла.

— Як?! — зблідла вона від обурення.

— Що думаю, те й кажу, — відповів я. — Правда дорожча над усе.

Тетяна Полякова

Прочитайте текст в особах.

- Що сталося на занятті драмгуртка? Прочитай.
- Чи схвалюєш ти вчинки дівчинки? Чому?
- Визнач тему та ідею тексту.

Про що ти хочеш запитати в героїв історії?

Листьмо для себе

Чи правильно дівчинка розуміла правду?

2. Випиши з тексту два речення з однорідними членами. Якими вони є членами речення?

3. Прочитай текст. Про які властивості квітів ти дізнався/дізналася? А про які можеш розповісти?

Властивості квітів люди помітили здавна. Тому на городі поміж капустою, картоплею, соняхами вони висаджували квіти.

Духмяні чорнобривці і розкішні хризантеми відлякують своїм ароматом шкідників і метеликів. Запах петрушки, кропу приваблює корисних комах. Чистотіл знищує шкідливі бактерії, робить ґрунт здоровішим.

За Михайлом Слабошпицьким

- ❖ Спиши. Підкресли однорідні члени речення.
- ❖ Установи зв'язок слів у виділеному реченні.

4. Доповни речення однорідними членами і запиши їх.

У лісі ростуть ..., ..., ...

Рясним цвітом вкрилися ..., ..., ...

..., ..., ... зацвіли на клумбі.

Поєднання однорідних членів речення за допомогою сполучників

1. Прочитай оповідання.

Навіть квіти з сорому почервоніли

Мама йшла вранці на роботу. Наказувала доні:

— Я буду цілий день у полі. А ти прибери в хаті, попери свою білизну, звари вечерю й полий квіти.

Донька прибрала в хаті, попрала білизну, приготувала вечерю, а квітів не полила. Не раз проходила вона вдень повз білі хризантеми, думала: «Треба ж полити квіти».

Та ледве згадувала про це, як чула, ніби чийсь голос їй каже: «Нічого з ними не станеться, як один день не полити».

Це був голос брехні маленької недолугої істоти, що хтозна-де взялася й поселилася в темному куточку душі дівчинки.

Увечері мама прийшла з поля. Бачить — у хаті прибрано, білизну попрано й висушено, вечерю зварено.

Питає мама:

— А квіти полила?

— Полила, — тихо відповіла дівчинка й опустила очі.

Маленька недолуга істота, що поселилася в темному куточку дитячої душі, застрибала на radoщах.

— Полила, — ще раз тихо-тихо повторила дівчинка й поглянула на хризантеми.

Глянула та й здивувалася: на білих квітах лежав багрецевий відтінок. Вони із сорому почервоніли.

— Мамо, дорогенька, пробачте мені, — заплакала дівчинка. — Я обманула вас. Я не полила квітів.

Багрецевий відтінок квітів розтанув, вони знову стали білі.

А маленька недолуга істота, що ховалась у темному куточку душі дівчинки, зникла, і темний куточок став світлий.

Мама пригорнула доню до грудей і поцілувала.

Василь Сухомлинський

- Що мама попросила доню зробити?
- Чому квіти почервоніли?
- Коли зникла маленька недолуга істота?

Листиво для тебе

Чи завжди потрібно говорити правду?

2. Прочитай прислів'я і приказки. Поясни їх зміст.

Старанність і труд до мети ведуть. Ліс та вода, як брат і сестра. Книга мовчить, але розуму вчить. Наука в ліс не веде, а з лісу виводить.

- ➔ Спиши, підкресли однорідні члени речення.
- ➔ Проаналізуй, за допомогою чого вони поєднані між собою.
- ➔ Перед якими сполучниками не ставлять кому, а перед якими ставлять? Перевір свій висновок за поданим правилом.

Однорідні члени речення поєднують за допомогою сполучників **і (ї)**, **та (=і)**, **а**, **але**, **та (=але)** та інших.

Між однорідними членами речення, з'єднаними неповторюваними сполучниками **і (ї)**, **та (=і)**, кому не ставлять.

Кому ставлять завжди перед сполучниками **а**, **але**, **та (=але)**.

3. Випиши з оповідання виділені речення. Визнач у них однорідні члени речення. Поясни, як вони між собою поєднані.

- ❖ Якого значення надають реченням сполучники?
- ❖ Склади і запиши речення з однорідними членами, поєднуючи ці члени речення за допомогою сполучників.

Поєднання однорідних членів речення за допомогою сполучників

1. Прочитай оповідання.

Конвалія під вікном

Уже пів року нездужає Наталочка. Тяжка в неї недуга: ноги не рухаються, мов чужі. Лежить Наталя дома в постелі день і ніч.

Ми не забуваємо про свою однокласницю, ходимо до неї щодня. Ми навчилися добре читати — й Наталя навчилася. Щодня кожен із нас малює на аркушику метелика чи ластівку й несе свій малюнок дівчинці. Вона дуже любить метеликів і ластівок.

Весною Наталине ліжко поставили біля вікна. Вона дивиться на траву, листя й каже:

— Як мені хочеться ходити по траві.

А то раз Наталя побачила в траві два великі зелені листочки, немов дві долоньки.

— Дивіться, — шепоче вона, — конвалія!

Глянули — справді конвалія росте. Де вона тут узялася в траві?

Ми щодня тепер поглядали, чи скоро зацвіте конвалія. А коли між зеленими долоньками з'явилися білі дзвіночки, Наталя була така рада, аж її щічки зарум'янились.

Та сталося лихо. Уночі була велика злива. Рано-вранці, до сходу сонця, коли Наталя ще спала, ми прийшли в садок і побачили: конвалія лежить зламана.

— Що ж робити? Для дівчинки це буде велике горе...

Ми взяли лопату, сходили до лісу, викопали із землею кущик конвалії, перенесли його до Наталиного садка й посадили в неї під вікном.

Коли Наталя прокинулася, вона попросила маму відчинити вікно. Ми вже чекали її, Наталя усміхнулась до нас і питає:

— А як там конвалія?

— Цвіте. Дивись, як білють дзвіночки.

— А я боялась... гроза вночі була... вітер... Мені снилось, що буря зламала конвалію...

Василь Сухомлинський

* Чому Наталя не ходила до школи?

* Як однокласники її підтримували? Що сталося після грози?

** Що зробили діти? Оціни їх учинок.

*** Визнач елементи сюжету твору: зав'язку, розвиток дії, кульмінацію, розв'язку.

2. Прочитай речення із творів Тараса Шевченка. Спиши. Підкресли однорідні члени речення. Поясни, як вони між собою поєднані. Навчися читати їх з правильною інтонацією.

На розпутті козак сидить та на кобзі грає. За сонцем хмаронька пливе, червоні поли розстилає. Вийшли з хати батько й мати в садок погуляти. І барвінком, і рутою, і рястом квітчає весна землю...

❖ Зверни увагу на розділові знаки в останньому реченні.

Якщо сполучники *і* (*й*), *та* (=і) повторюються, то кому між однорідними членами речення ставлять.

3. Випиши з оповідання Василя Сухомлинського «Конвалія під вікном» два речення з однорідними членами. Чим вони поєднані між собою? Поясни вживання розділових знаків.

❖ Склади і запиши два речення, у яких однорідні члени поєднуються сполучниками.

Закріплення знань про однорідні члени речення

1. Прочитай оповідання.

Арбітр

Сонечко світило лагідно, легкий вітерець навівав прохолоду. Костя сидів в інвалідному візку і спостерігав за оточуючими. Із сусіднього під'їзду вибігли хлопці із Сашком — ватажком попереду, у руках якого був м'яч. Добігли до середини двору, м'яч покотився по зеленій траві, гра почалася. Поле було нерівним, тому хлопці весь час спотикалися. Саморобні ворота, стертий контур поля, навіть для «дворового» футболу умови несприятливі. Тому й ушкоджень багато, синців різних.

«От якби в дворі зробити справжнє поле», — блискавкою промайнула в голові думка. Костя штовхнув візок і підкотив ближче до хлопців.

Його мати сиділа у дворі на лавці й спостерігала. Знала, він любить усе робити сам, по максимуму. Упертий хлопчина, так боляче, що не може ходити. Вона вже звикла і сльозам тут не місце. Час лікує. Мати раділа, коли Костик усміхався. Он як впевнено поїхав до хлопців, вони оточили його. Почали розповідати про події в школі.

— А ти знаєш, з вересня в школі починається інклюзивна форма навчання, може ми будемо навчатися в одному класі, — розповідав Артем.

— Це було б по-чесному, я давно хотів учитись у звичайній школі. Стільки всього нового. З репетитором

зовсім не те, хоч я самоосвітою продовжу займатись обов'язково, — ділився з друзями Костя.

Наталія Клевцова

- Прочитай опис поля, на якому хлопці грали у футбол.
- Про що подумав Костя? Яким він був?

Поставте одне одному запитання за змістом тексту.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/bT8GdH> або QR-кодом і перевір, чи уважно ти читав/ читала текст.

2. Випиши з оповідання три речення з однорідними членами, поєднаними за допомогою сполучників. Поясни вживання розділових знаків.

3. * Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

Росло в лісі невелике, але гіллясте дерево. Весною воно вкривалося зеленим листом, білими квітами. Прилітали до квіток бджоли і джмелі. Поселилися на ньому співучі пташки. Щовесни поверталися вони з теплого краю, знаходили своє дерево й весело щебетали.

За Василем Сухомлинським

** Спиши. Підкресли однорідні члени речення. Як вони пов'язані між собою?

** Установи зв'язок слів у другому реченні.

*** *Письмо для себе* Поміркуй, що могли розповісти пташки, повернувшись у рідний край.

4. Спиши текст, уставляючи, де потрібно, коми між однорідними членами речення. Добери заголовок.

Долини луги і діброви буяли пишним цвітом. І ромашки і волошки і маргаритки і звіробій простягали до сонця свої ніжні пелюсточки. Над квітами тихо гули бджоли й джмелі. Вони поверталися додому втомлені але щасливі.

❖ Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

Просте і складне речення

1. Прочитай продовження оповідання.

Арбітр

— Ти в нас кмітливий, — приєднався Сашко.

— У мене тут є ідея, давайте напишемо листа меру міста! — Костя розгорнув набраний і роздрукований текст, — склав проєкт, на якому наш двір перетворюється в ігровий майданчик зі спортивним полем. І по коштах буде не дуже навантажено, в інших містах уже впроваджують такі.

— Давайте поставимо свої підписи, як дорослі, — очі Сашка засяяли, певно, така ідея прийшлася йому до душі.

— Так ти ж не зможеш грати, навіть тобі, — вигукнув Генка і прикусив язика.

Інші хлопці повернулися до нього, на мить настала тиша. Десь далеченько дзвякнув дзвінок велосипеда, хтось попереджував про небезпеку на дорозі.

— Я й на велосипеді не можу, — відповів Кость, — але я можу відчувати, що це вам потрібно. Не хочу, щоб ви травмувалися.

— Костю, ти дуже добрий! — хлопці були трохи збентежені, тому що він не заздрить їм, а намагається допомогти.

— Будеш наш арбітр, — Сашко потис хлопцеві руку.

— Тоді я ще попрошу в мера червоні й жовті картки, а поки що зробимо самі, — хлопці засміялись і почали втілювати задумане в життя.

Наталія Клевцова

- Прочитай, що придумав Костя, щоб допомогти хлопцям.
- Чому вони запропонували йому бути арбітром?
- Що таке толерантність? Назви ознаки толерантної людини.
- Як ти ставишся до людей з особливими потребами?

2. Спиши прислів'я і приказку. Поясни їх значення.

Одна бджола мало меду наносить. Незнайко на печі лежить, а знайко по дорозі біжить.

- ➔ У кожному реченні підкресли граматичні основи. Визнач їх кількість. Чи знаєш ти, як називають такі речення?
- ➔ Якщо ні, то дізнайся про це із наведеного правила.

Речення, яке має одну граматичну основу, називають **простим**.

Речення, яке має дві й більше граматичних основ, називають **складним**.

3. Спиши речення. Визнач у них граматичні основи.

Зійшло сонце, і всі дерева в лісі заспівали (*Василь Сухомлинський*). Зелена трава горить зеленим огнем, а на її довгих листочках сяє чиста роса (*Панас Мирний*). Стоїть гора високая, зелений гай шумить (*Леонід Глібов*).

- ❖ Доведи, що ці речення є складними.
- ❖ Зверни увагу, як поєднані частини цих речень, і на розділові знаки.

Кому ставлять між частинами складного речення, з'єднаними сполучниками **і (й), та (=і), а, але, та (=але)** або без сполучників.

4. Випиши з оповідання виділене речення. Визнач граматичні основи. Поясни вживання розділових знаків.

5. Склади і запиши складне речення. Поясни вживання розділових знаків.

Просте і складне речення

1. Прочитай заголовок. Подумай, про що буде розповідатися в оповіданні.

Крила

Блискавиці освітлювали дорогу громам, щоб ті бачили, у яке дерево цілитися. На високій сосні сидів Вітер. Грім ударив у сосну, розколов її, поранив Вітра. Як почав поранений Вітер завивати з болю, то Дмитрик не витримав. Вистрибнув босоніж на ганок, із ганку — на подвір'я й привів пораненого Вітра до хати.

— Дякую тобі, хлопчику, — ледве шелестів Вітер, — перев'яжи мені рану.

Дмитрик одшмагав білий рукав своєї сорочки, одну рану Вітрові перев'язав. Відірвав другий — і другу рану перев'язав.

— Уже легше мені, — мовив Вітер, піднявся з лави й зник за дверима.

А на другий день у Дмитрика вирости крила. Ніхто їх не бачив. Сам Дмитрик теж не знав, що в нього є крила, бо навіть коли лягав спати, вони йому зовсім не заважали.

...Одного разу захворіла мати. Дмитрик побіг до лікаря, потім — у аптеку, відтак наносив дров до хати, води — і все це робив так швидко, що мама сказала:

— Ти, Дмитрику, як на крилах літаєш. Перепочинь трохи, бо з ніг упадеш.

Та Дмитрик зовсім не втомився. Він міг зробити ще тисячу робіт, щоб тільки видужала мати. Адже хвороба її не кидала.

Подвір'ям крутився березень. То підморгне сонцеві, то знову нахмуриться.

— Синку, — шепотіла мама, — а весна цього року забарилась. Як прийде вона, принесеш мені пролісків.

Дмитрик не міг дочекатися весни. І раптом пригадав, що за Кам'яною горою на узліссі вже мусять бути проліски, бо весна приходиться туди найшвидше. І побіг по найперші квіти. Не побіг — полетів.

У хаті в маминих руках проліски заспівали тоненькими голосочками. І мама засміялася. Хвороба мусила покинути хату, бо хвороби радісних людей не тримаються. Весна під вікнами теж замуликала пісеньку. Земля її підхопила й собі:

— А вже весна, а вже красна!

...Дмитрикові крила голубіють, тому їх ніхто не бачить. Але якщо чиясь мати, коли пратиме білизну, побачить у сина сорочку з відірваними рукавами, то це не завжди означає, що в її дитини вже вирости крила.

Крила ростуть не просто. Не раз треба й останню сорочку віддати, щоб крилатим стати, як Дмитрик.

Оксана Сенатович

* Що трапилося під час грози? Чому в Дмитрика вирости крила?

** Яким зображено хлопчика? Підтвердь свої думки рядками твору.

*** Чи хочеш ти бути схожим/схожою на Дмитрика?

*** Склади цитатний план і перекажи текст.

Письмо для себе.

А що зробив би/зробила б ти, якби в тебе були крила?

2. Випиши з оповідання виділені речення. Визнач у них граматичні основи. Чим відрізняються ці речення?

❖ Поясни вживання розділових знаків у кожному реченні.

3. З кожної пари простих речень за допомогою сполучників (*і, й, але, а*) утвори складне речення.

Ніч минула швидко. Настав сірий туманний ранок.

Буря вщухла. Хвилі продовжували бушувати.

Над містом стояла ніч. Високо на небі ясно світив місяць.

Пройшов дощ. На небі з'явилася веселка.

- ❖ Утворені складні речення запиши, поясни вживання розділових знаків.

Узагальнення вивченого про речення

1. Прочитай оповідання.

Треба

Я прийшов додому раніше, ніж завжди. Мама висловила міркування:

— Мабуть, якась планета іншим боком до Землі повернулася.

— Чого? — здивувався я.

— Що ти одразу ж після уроків додому з'явився.

— А-а-а... — сказав я. І подумав: «А чому б мені не стати зразковим? Ось дам собі слово... Вивчу уроки... Одразу ж... І тільки після цього піду гуляти...»

— Ти що, знову до школи збираєшся? — спитала мама.
— Книжки перебираєш.

— Ні! — мамі не кажу нічого. — Просто складу акуратно.

Мама здивовано стиснула плечима. І поставила мені їжу.

Їм. Надворі сонячно. Горобці ганяються один за одним. Один подібний до Петька Софіяна... Петько, мабуть, уже на вулиці. І Вадим. А може, не починати з уроків?.. Я ж іще не дав собі слова. Я ще тільки збирався дати. І ніхто ж про це не знає. Я можу його ще переглянути. Почати не з уроків. Почати з прибирання квартири. Мама ось піде з обіду. Я візьмуся... Поприбираю геть усе. І спальню, і передпокій, і кухню... А поки вибіжу надвір...

Полегшено зітхнув. Ніби гора з плечей зсунулася...

Ганяємо м'яч. Вадим як вдарив — м'яч між гіллям на дереві зачепився. Петько поліз. Відчахнув гілляку. І розірвав штани.

Тут наче з-під землі виросла Петькова мама. Почала лупцювати Петька і промовляти:

— Це за штани! Це за штани!

Віддалік стояв якийсь дядько. Сказав:

— А чому ви не кажете: «За дерево! За дерево!»? Штани можна завтра нові купити. А дерево двадцять років росте.

Ми з Вадимом пішли. Він — додому. Я сів біля будинку на лавці. І тут згадав, що дав собі слово поприбирати в квартирі.

А надворі так гарно. Квіти цвітуть. Бджоли літають. Пташки щебечуть. Зовсім не хочеться заходити в квартиру.

Може, сьогодні не починати перевиховуватися? Правильно! Почну із завтрашнього дня... З ранкової фіззарядки.

Знову ніби скеля з плечей зсунулася...

Дивно. Одне слово, а яке воно важке...

Євген Дудар

- Чому оповідання має таку назву? Придумай іншу назву.
- Про які риси характеру говорить автор?

- Що означають вислови: «ніби з-під землі виросла», «ніби скеля з плечей зсунулася»?
- Чи доводилося тобі давати собі слово?
- Визнач тему та ідею твору.

Письмо для себе.

Якого слова важче дотримати — даного собі чи комусь?

2. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

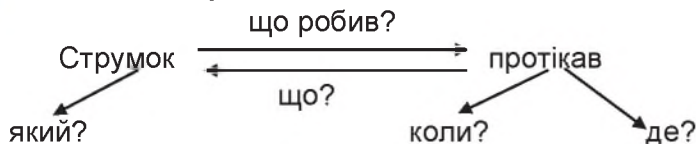
Теплого весняного дня песик Гав лежав на травичці. Сонечко вигривало його біленький животик, а теплий вітерець лагідно лоскотав гарненькі вушка.

Гав розглядав хмаринки: ось перекочується ведмежа, а ось повзе павучок... Але через деякий час уявляти дивних звірів йому набридло. Він підняв носика і почав рознюхувати все навколо.

За Василем Шклярем

- ❖ Установи за допомогою питань зв'язок слів у першому реченні.
- ❖ Випиши з тексту вправи складне речення, познач граматичні основи.
- ❖ Відшукай і випиши речення з однорідними членами речення.
- ❖ Усно склади продовження цієї історії.

3. Склади і запиши речення за поданою схемою.

4. Випиши з оповідання виділене речення. Склади до нього схему у вигляді питань.

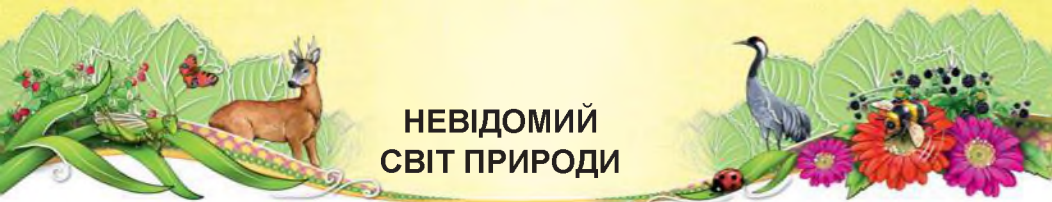
Культура мовлення

~~Давайте напишемо.
Давайте побажаємо.
Давайте поговоримо.~~

Напишімо.
Побажаймо.
Поговорімо.

НЕВІДОМИЙ СВІТ ПРИРОДИ

ДОСЛІДЖУЮ ТЕКСТ

Тема і мета висловлювання. Заголовок. План

1. Прочитай оповідання.

Краса, натхнення, радість і таємниця

Пішов маленький хлопчик до лісу. По дорозі зустрів діда, що повертався з лісу. Старий був зморений, але радісно посміхався.

— Чого ви радієте, дідусю? — запитує він. — Мабуть, у лісі є щось дуже хороше?

— Так, хлопчику, у лісі є краса, натхнення, радість і таємниця. Я їх побачив, і мені захотілося жити ще багато-багато років.

Хлопчик побіг до лісу. Подивився навколо себе. Усе красиве: і дуб могутній, і ялинка ошатна, і верба плакуча, і береза білокора. А найкрасивішою йому видалася маленька квіточка фіалки. Вона підняла поверх трави свою синю голівку з фіолетовим очком.

— Це краса, — прошепотів хлопчик.

Прислухався і почув далеко-далеко тиху пісню горлиці: тур... тур... І в ту ж мить згадалися йому ласкаві й добрі материнські руки. Захотілося заспівати пісню про маму.

— Це натхнення, — прошепотів він.

Ще уважніше подивився хлопчик навколо. Яскраво сяяло сонечко, високо в синьому небі літали птахи, до самого обрію пливли зелені хвилі лісу.

«Як добре, що я все це бачу й відчуваю, — подумалося йому. — Світ — це радість, жити — це радість. А де ж таємниця?»

Довго, дуже довго придивлявся й прислухався хлопчик, але таємниці не помітив.

Пішов він до лісу й наступного дня. Знову назустріч дід. Розказав хлопчик, як він відкрив для себе красу, натхнення і радість, а ось таємницю — не довелось.

— Дідусю, а де ж таємниця?

Старий загадково посміхнувся й відповів:

— От доживеш до сивого волосся — тоді й зрозумієш таємницю.

Василь Сухомлинський

- Що хлопчик побачив у лісі?
- У чому дідусь бачив таємницю?

Пригадай вивчене про текст!

Вимоги до тексту	Будова тексту	Типи текстів
тема, мета	зачин	розповідь
головна думка (ідея)	основна частина	опис
заголовок	кінцівка	міркування

2. Ще раз прочитай оповідання. Визнач його тему, мету та ідею.

- ❖ Поділи текст на логічно завершені частини. Склади план.
- ❖ Стисло перекажи текст за планом.

3. Прочитай текст. Визнач його тему і мету. Добери заголовок.

У полі лежала сіра грудочка землі. Пригріло Сонечко. Розтанув сніг. Перетворилася грудочка землі на сіру пташку — Жайворонка. Злетів Жайворонка у небо. Попробував співати, а пісня вийшла поганенька. Полетів він до Сонця й попросив навчити його гарної пісні. Сонечко подарувало пташці золотий клубочок. Узяв його Жайворонка і полетів до землі. Потяглася за ним тонесенька золота ниточка. Зазвучала чудова пісня.

За Василем Сухомлинським

- ❖ Поділи текст на абзаци. Склади і запиши план.
- ❖ Визнач зачин, основну частину і кінцівку тексту.
- ❖ Випиши з тексту речення з однорідними членами. В одному з них установи зв'язок слів.

Засоби зв'язку речень у тексті

1. Прочитай виразно текст. Використовуй подані позначки.

Сон весняного лісу

Щоразу навесні, коли повертаюся з дачі, заходжу в ліс подивитися, як з'являється сон-трава. Серед сухого торішнього бадилля мовби починає куритися димок: то виростають сиві волохаті листочки. Дим здіймається вище, стає гущішим — точнісінько так розгоряється вогнище. І ось нарешті пробиваються лілові із золотом язички полум'я — квіти сон-трави.

Ото, щоб зігрітися, він вибирає сухі та сонячні місця в соснових і мішаних лісах, на галявинах, схилах.

В Україні є п'ять видів сон-трави. Найпримітніший із них — сон великий. Він і справді великий: лілові квіти бувають до шести сантиметрів у довжину.

Сон розкритий, або широколистий, дещо менший, із широко розтуленими зірчастими квітками.

Найменші квіти, усього до двох сантиметрів, має сон чорніючий. За темний колір його ще називають лісовими чорнобривцями.

У Криму росте сон таврійський, ліловий, як і більшість видів. Є й білий сон, він поширений у Карпатах. А от в Альпах цвіте **жовтий сон**.

Ці квіти люблять зростати рясно, часом ліс від них аж фіолетовий. Як у вірші Михайла Драй-Хмари: «Засинив волохатий сон яри».

Але його немилосердно зривають, тому він потребує охорони. Сон великий і білий занесено до Червоної книги України. До речі, пухнасті й ласкаві, мов кошенята, квіти сон-

трави не такі вже й безпечні. Це отруйна рослина. Бджоли можуть загинути, беручи з нього взяток.

Тільки чому ж він сон, якщо навесні прокидається так рано, раніше, ніж інші квіти? Бо чутливо реагує на негоду: перед дощем не розтуляє квітів, ніби спить.

А ще сон-трава — чарівна рослина. Кажуть, коли на ніч покладеш його квітку під подушку, то присниться твоє майбутнє.

...Цікаво, а що сниться лісові, у якому він цвіте?

За Зіркою Мензатюк

- Чому квітка, описана в тексті, має таку назву? Прочитай.
- Це художній чи науково-популярний текст? Чому?

Письмо для себе

Що сниться лісові, у якому цвіте сон-трава?

2. Випиши з тексту речення з виділеними словами.

► Прослідкуй, за допомогою яких слів зв'язані речення у тексті.

► Подумай, для чого вживають ці засоби зв'язку.

Щоб уникнути повторів таких самих слів у тексті, їх можна замінити займенниками, синонімами, словами, які виражають родові і видові поняття.

3. Прочитай текст. Визнач його тему і мету. Добери заголовок.

Барвінок оспіваний у багатьох піснях нашого народу, у віршах поетів. Барвінок супроводжував наших предків від колиски до могили.

Барвінок клали в купелі немовлят, щоб вони росли здоровими і красивими. Барвінок заплітали у коси дівчата. Барвінок висаджували на могилах батьків як символ нев'янучої пам'яті.

За Аллою Коваль

- ❖ Який недолік цього тексту? Подумай, як його уникнути.
- ❖ Спиши відредагований текст. У четвертому реченні установи зв'язку слів.

Слова, найважливіші для висловлення думки в реченні, тексті

1. Прочитай пізнавальний текст, поданий у вигляді інфографіки.

Бджоли

Бджоли — одні з найдавніших мешканців нашої планети. Вони харчуються пилюком та нектаром квіток.

У пошуках їжі бджоли можуть пролітати до 10 км за день.

Бджола має 5 очей.

Людина розрізняє майже 60 різних кольорів, а бджола — лише шість.

Медоносна бджола махає крилами 200 разів за одну секунду.

Бджіл на пасіці можуть бути тисячі, але вони ніколи не заважають одна одній.

Для отримання ложки меду (30 г) 200 бджіл повинні збирати нектар протягом дня.

Щоб зібрати 1 кг меду, бджолам необхідно пролетіти в середньому до 450 тисяч кілометрів.

Для отримання 1 кг меду бджоли повинні зробити до 4500 вильотів і взяти нектар з 10 мільйонів квіток (1 кг нектару — пів кілограма меду).

Бджілка

Бджілка весело літає,
Квітам вічка розтуляє.

Каже:

— Квіти, годі спати,
Я прийшла медок збирати.

Анатолій Камінчук

- Що нового дізнався/дізналася про бджіл?
- Які прислів'я та приказки про них ти знаєш?

Складіть кросворд про **бджілок**.

2. Спиши вірш Анатолія Камінчука «Бджілка». Яка його тема та ідея?

- ❖ Підкресли слова вірша, у яких передана його ідея. Під час читання виділяй ці слова більшою силою голосу.

3. * Прочитай, розмістивши абзаци так, щоб утворився текст. Підбери до нього заголовок.

Летить бджілка на музику дзвіночків. Прилітає до лісу. А то дзвонять квітки конвалії.

Кожна квітка — **маленький** срібний дзвіночок. **Усередині** золотий **молоточок**. Б'є молоточок по сріблу — лунає дзвін, аж до пасіки лине.

Вилетіла з вулика бджілка. Літає над пасікою й дослухається. Чує, десь далеко-далеко дзвенять голосні дзвіночки.

Ото так конвалія кличе бджілку...

Василь Сухомлинський

- ** Виразно прочитай відредагований текст, інтонаційно виділяючи слова, найважливіші для висловлення думки в реченні, тексті.
- ** Випиши з тексту опис конвалії.
- ** Виділені слова проаналізуй за будовою. До яких частин мови вони належать?
- *** Усно склади діалог між бджілкою та конвалією.

Текст-розповідь, текст-опис, текст-міркування

1. Прочитай уривок з оповідання.

Володарка лісу

Моя прабабуня — самоселка. Вона живе сама в селі Залісся. Колись там мешкало багато людей. Але потім вибухнув Чорнобиль і всіх вивезли.

Якийсь час прабабуня жила з нами в місті. А потім збрала речі й повернулася назад. «У Заліссі народилася, в Заліссі й помру», — сказала мамі.

Мама дуже гнівалася, але нічого не могла вдіяти. Прабабуня — міцний горішок. Якщо вже вирішила щось, її ніхто не спинить.

Прабабуня каже, що приросла до Залісся. Там її дім, її коріння.

— Приросла, мов квітка барвінку? — уточнюю, згадуючи синій килим на її подвір'ї.

— Мов квітка барвінку, — усміхається прабабуня.

Раз на рік я приїжджаю в гості. Мені частіше не можна, «бо радіація». У цей день час летить, мов шалений. Не встигає прабабуня показати мені своє господарство: ягоди, гриби, фрукти, овочі, — як час повертатися додому. А я ще навіть з її сусідами не познайомилася. Сусідами прабабуня називає ведмедів, лисиць, вовків, лосів і коней, які мешкають у лісі.

Настає вечір. Тато плескає по плечу, мовляв, час прощатися.

Я цілую прабабуню та сідаю в машину. Автівка рушає.
Озираюся. Прабабуня стоїть у блакитній хустині посеред дороги й махає рукою. Віддаляючись, стає схожа на кяточку. На квітку барвінку посеред лісу.

Саша Кочубей

- Де живе прабабуня? Чому вона туди повернулася?
- Кого прабабуня називає своїми сусідами? Прочитай.
- Чому дівчинка не може часто приїжджати до прабабуні?
- Чого навчас це оповідання? Визнач тему і головну думку твору.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/AB9S1P> або QR-кодом і прочитай продовження оповідання.

- Як звати дівчинку? Як вона ставилася до прабабуні?

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/A3a31h> або QR-кодом і переглянь мультфільм «Книга-мандрівка. Україна. Чорнобиль».

2. Визнач тип тексту «Володарка лісу». Доведи свою думку.

- ❖ Що ти хотів би/хотіла б розповісти про свою бабусю, про її домівку, про те, як ви разом проводите час? Склади невелику розповідь.

3. Знайди і випиши з оповідання опис прабабуні. З якою квіткою порівнює її авторка? Як ти вважаєш, чому?

- ❖ опиши свою бабусю. А з якою квіткою порівняв би/порівняла б її ти? Почати текст ти можеш такими словами: *«Чи знаєте ви, що моя бабуся найкраща у світі?»*

Будуючи текст-опис, використовуй опорні слова.

Опорні слова: обличчя ніжне, спокійне; очі розумні, добрі, лагідні; волосся довге, коротке, пишне; руки працюючі, натруджені; усмішка осяйна, привітна, щира; рішуча, смілива, веселої вдачі.

4. Склади текст-міркування за поданим твердженням: *«Твоє коріння там, де ти народився/народилася».*

- ❖ Будуючи доказ, уживай вирази: *на мою думку, я вважаю, по-перше, по-друге* тощо.

Текст-есе

1. Прочитай заголовок. Подумай, про що буде розповідатися в творі.

Хлюсь та інші

Усе почалося дуже просто. Стояла скажена спека. Асфальт м'яко вгинався під кедами. Пити хотілося страшенно. Нарешті мені трапився автомат, де була склянка. Я кинула монетку в шпаринку — й припала до води.

Ні! Я тільки хотіла відпити зі склянки, але так і застигла з розтуленим ротом. Зі склянки на мене дивилося два пильних зелених ока. Потім, трохи отямившись, я роздивилася й усього чоловічка. Він був зеленкуватий, опецькуватий, а головне — страшенно кумедний. Весь аж трусився від реготу, і я ледве розчула, як він пробулькав якимось мокрим голосом:

— Мерщій неси мене додому, а то я лусну зі сміху. Дуже лоскочуть газові бульбашки!

Я прожогом кинулася до свого дому.

Злетіла на п'ятий поверх, відімкнула двері й забігла до кімнати. Чоловічок усе ще реготав, але видно було, що ці газовані веселощі йому обридли. Він показав маленькою, майже прозорою ручкою на акваріум, і я швидко випустила його у воду. Він ураз посерйознішав. Став якимось сумним і тихо сказав:

— Таки добрався. Мене звать Хлюсь.

— А мене Оляна, — розгублено відповіла я і замовкла, бо не знала, що казати далі.

Хлюсь тим часом сперся ліктями на залізне окуття акваріума і заговорив:

— Мене прислали. Хто — я поки що сказати не можу. Дізнаєшся вночі. Якщо згодишся... — Він, сумніваючись,

похитав головою, і я зрозуміла, що Хлюсь не знає, чи можна мені довіряти.

За Лесею Ворониною

* Де і коли відбувається подія?

** Прочитай опис чоловічка. Як його звати?

** Від чийого імені ведеться розповідь?

*** Перекажи текст від імені Хлюся.

2. Прочитай текст. Обговори його зміст з однокласниками.

Як зберегти річки?

Біля нашого міста протікає річка. Кожного літа ми з батьками любимо там відпочивати. Приїхавши туди черговий раз, ми побачили сумну картину. Річка закидана сміттям. Вода в ній брудна. На березі валяється пластиковий посуд.

Що трапилося з нашим улюбленим місцем? Можливо, усе це сталося тому, що випала велика кількість опадів? Ні! Це щодня у водойми потрапляють небезпечні промислові відходи й побутове сміття.

Нам слід пам'ятати, що вода — це один із найцінніших природних ресурсів, без якого люди не можуть уявити свого життя. І в наших силах зберегти річки від забруднення, економно використовувати прісну воду. Адже водні запаси світу зменшуються з кожним роком.

Тому потрібно виконувати такі прості правила. Не викидати сміття у водойми, бо для цього є спеціально відведені місця. Не виливати хімічні речовини в каналізацію. Застосовувати натуральні миючі засоби замість токсичних хімікатів. Закривати кран, коли чистимо зуби.

Отже, кожен із нас може долучитися до збереження річок і загалом усієї планети. І це не так важко, як здається на перший погляд.

Марія Чабайовська

- ➔ Досліди будову тексту.
- ➔ Прочитай авторські судження та міркування.
- ➔ Які наукові відомості в ньому наведено?
- ➔ Які висновки тут зроблено? Прочитай.
- ➔ Як називають такий тип тексту, ти дізнаєшся з наведеного правила.

Есе — це текст, у якому висловлено особисті враження, роздуми, асоціації про предмет, подію, вчинок та явище.

Особливості побудови есе:

Вступ (перший абзац):

- визначити головну ідею;
- починати есе можна прислів'ям, приказкою чи висловом видатних людей.

Основна частина (один і більше абзаців):

- вільно викласти особисті враження, роздуми, асоціації, факти; показати своє ставлення до того, про що йдеться;
- вирази: *на мою думку; я впевнений/упевнена; я переконаний/переконана; знаю; вважаю, що; наприклад; тому що* та ін. допоможуть підкреслити, що це твоя власна думка.

Висновок (підсумувати, уточнити сказане, уживаючи вирази: *отже, таким чином* та ін.) або його відсутність.

Есе не претендує на системність і завершеність.

3. Визнач особливості побудови тексту-есе «Як зберегти річку?».
4. Створи есе на тему: «Яка роль води в житті людини?».

Текст-есе

1. Прочитай продовження твору.

Хлюсь та інші

Отак ми й мовчали, дивлячись одне на одного.

— Мене прислала Стугна. Вона тебе знає і вірить, що допомогти нам можеш тільки ти.

— Стугна? Та це ж річка у бабусиному селі!

— А хіба ти не пам'ятаєш, як зовсім малою познайомилася з нею?

І раптом я згадала. Такий самий спекотний день стояв давно-давно. Я пірнаю дуже глибоко, дістаю саме дно і бачу перед собою велику браму — вхід до печери.

Але потім? Що було потім? Спогади стають розмиті й непевні. Якісь маленькі істоти кружляють довкола мене. Крихітні дівчатка з довгими косами всміхаються мені і манять у глиб печери. Дивні, обплетені водоростями, схожі на сухі корінці чоловічки налягли на браму — вона відхилилася, і з печери вдарив сніп сонячного світла...

— Тоді Стугна вибрала саме тебе. Вона дала тобі дивовижну силу. Бо ти й справді любила Річку. Любила просто за те, що вона Річка. Бачиш, більшість людей любить тільки те, що корисно. Або смачно. Рибу люблять — смажену, раків — варених. А Річку за те, що з неї беруть воду і виливають у неї отруту. — Хлюсь замовк.

— Хіба я особлива якась? Чому ти кажеш, що тільки я здатна допомогти?

— Тоді, коли ти побувала в печері, ми вирішили дати тобі нашу силу. Ти знаєш, про що думають звірі, чого бояться птахи та риби, і відчуваєш, що трава жива. Але досі ти не знала, звідки в тебе це вміння. Ти була малою і могла розповісти про Печеру комусь із дорослих. Скоріш за все з тебе б посміялися. Але хтось міг і перевірити. Тоді б ми пропали. Всі й назавжди.

— А хто це — ви? — запитала Олянка. Їй було трохи лячно і дуже цікаво.

— Побачиш уночі.

Хлюсь позіхнув, склав маленькі зелені ручки, повільно опустився вниз і ліг на піщане дно акваріума...

За Лесею Ворониною

* Хто прислав Хлюся?

* Чому Стугна вибрала Олянку?

* Яку дивовижну силу отримала дівчинка?

** Визнач тему та ідею оповідання.

*** Порівняй ілюстрацію і зміст твору. Чим вони схожі і чим відрізняються?

2. Знайди у творі «Хлюсь та інші» текст-есе. Проаналізуй його будову.

❖ Пофантазуй, які події могли б відбутися пізніше. Усно продовж текст.

3. Прочитай виділені в оповіданні речення. За що любила Річку Олянка? За що її люблять більшість людей?

❖ Поміркуй, а за що любиш річку ти? Склади про це текст-есе.

4. Прочитай вислів про природу Василя Сухомлинського. Як ти його розумієш?

Природа — частина нас самих. А байдужість до природи — це байдужість до власної долі.

❖ За поданим початком склади і запиши текст-есе про своє ставлення до природи, про її значення у твоєму житті. Добери заголовок.

Художній і науково-популярний описи

1. Прочитай текст.

Заповідник «Асканія-Нова»

Заповідник «Асканія-Нова» є одним з найстаріших степових заповідників планети і найкрупнішим серед європейських степових заповідних територій.

В «Асканії-Новій» розташований один з найбільших на півдні України штучно вироцених лісів, старий ботанічний сад, орнітопарк, акліматизаційний зоологічний парк, у якому тварини містяться або на волі, або в напівневолі.

Павичі з орнітопарку
заповідника «Асканія-Нова»

69 видів тварин, що живуть у цьому заповіднику, занесені до Червоної книги України. Загальна чисельність птахів понад 3000 особин, які належать до 67 видів. В орнітопарку нараховують понад 60 різновидів птахів.

Заповідник віднесений до «100 великих заповідників і парків світу», на його території — єдина в Європі ділянка степу, жодного разу не орана плугом, кам'яні скіфські баби, самотні древні кургани.

З Інтернету

- Що знаходиться на території заповідника?
- Скільки видів тварин, які живуть у заповіднику, занесені до Червоної книги України?
- Прочитай уривок, який найбільше тебе вразив.

ЦЕ ЦІКАВО

✓ Заповідник «Асканія-Нова» належить до семи природних чудес України. До них також віднесено: озера Світязь і Синевир, гранітно-степове Побужжя, Мармурову печеру (АР Крим), Дністровський каньйон, Подільські Товтри.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/iSpWYN>
або QR-кодом і переглянь мультфільм.

Поділіться на групи. Дізнайтеся більше про кожне з семи природних чудес України. Створіть буклет «Сім природних чудес України». Презентуйте своїм одно-класникам. Поділіться враженнями.

2. Прочитай і порівняй два тексти. Визнач їх тип. Чим вони схожі, а чим відрізняються?

1. Дрохва — один з найкрупніших птахів України. Степовий птах. Має довгі, дуже могутні ноги, довгу шию, голову з коротким дзьобом. Непогано бігає і літає. На території України ці птахи збереглися в заповіднику «Асканія-Нова». Вони занесені до Червоної книги України.

З енциклопедії

2. Літній степ опівдні... Обрій коливається в спекотному мареві. Раптом у хиткому серпанку постають обриси довгоногих і довгошиїх птахів. Вони величаво плывуть степом, мов піщані кораблі серед буро-жовтого моря трави. Лише за кілька секунд здивований спостерігач розуміє, що йому поталанило побачити зграю дрохв.

- ❖ Який із цих описів є художнім, а який науково-популярним? Доведи свою думку.
- ❖ Для якого з текстів є характерним використання слів у переносному значенні? Спиши цей текст. Підкресли слова, ужиті в переносному значенні.

3. Розкодуй та запиши назви птахів, яких можна зустріти в орнітопарку.

біЛедеь, зафан, чакка, лекале, усстра.

- ❖ Склади і запиши художній опис про одного з цих птахів. З енциклопедії або інтернет-джерел більше дізнайся про нього.

Медіатекст. Узагальнення вивченого про текст

1. Прочитай виразно вірш.

Ти думаєш, деревам не болить?

Ти думаєш, деревам не болить?
Ти думаєш, в дерев немає серця?
Та чую я — з корінь до верховіть —
Мій любий клен так жалібно трясеться...
Ну, заспокойсь! Ти рану вже промив.
Ще пройде дощ, і стане тобі краще!..
...Ішов хлопчина тут і гілку одломив.
Таке ледащо, сам не знає нащо...
До себе вабить лісова краса,
Дерева небо прихилиють низько.
Радіє все... Але я бачив сам,
Як ліс ридав, як плакали берізки.
Від сліз беріз так солодко було
Тим сокопівцям, що не знають жалю,
Що, позабувши про добро і зло,
Ножа встромляють в кору, наче жало.
Комусь повужчав шлях — і напролом!
Від лісу вже відрізано окраєць.
Машини йдуть, неначе бурелом...
Держись, дубки, тікай, сороко й заєць!
Ти, хлопче мій, із лісом подружи,
За дихання своє віддячуй.
Залиш отут, в казковості стежин,
В цій дивині, ти погляд свій гарячий.
Трудом тяжким посаджено колись...
Тепер тут медозбір — і повна чаша!
Ти шапку скинь і низько поклонись,
Бо ліс — це світлий храм. Святиня наша.

Валентин Бичко

- * Чому плакали дерева?
- ** Прочитай речення зі звертанням. З якою метою вони вжиті?
- ** Визнач тему та ідею вірша.

Медіа — це засоби передавання, зберігання та відтворення інформації.

Різновиди медіа: преса (журнали, газети), книжки, фото, кіно, телебачення, радіо, Інтернет.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/ZCsiHf> або QR-кодом і досліди медіатекст (статтю з газети «Колосочок»), давши відповідь на запитання.

- У якому стилі складені прозовий і віршований тексти «Червона книга України»?

2. Визнач тип тексту вірша «Ти думаєш, деревам не болить?».

3. Прочитай текст. Визнач його тип. Підбери заголовок.

Чарівний ліс улітку. Дерева стоять нерухомо, простягнувши руки-гілки до блакитного неба, з якого сонце ллє на них свою життєдайну силу. Ніжні, міцні листочки густо сидять на тонких гілочках.

Жива стіна кущів укрита квітками, ніби червоними, білими й жовтими зірочками. Зелений килим на землі теж завітчаний і вабить багатством барв.

У лісі пахне свіжим листям, квітами, вогкою землею і зеленим пагінням.

Від світанку до заходу сонця він дзвенить на тисячу голосів. Кругом бринять бджоли, дзижчать оси, гудуть джмелі.

За Феліксом Зальтеном

- ❖ Відшукай у тексті слова, ужиті в переносному значенні.
- ❖ Склади і запиши план тексту. Перекажи текст за складеним планом.
- ❖ Установи зв'язок слів у виділеному реченні.

4. Склади текст-есе на тему: «Як зберегти ліс?».

ПОВТОРЮЮ ВИВЧЕНЕ У 1–4 КЛАСАХ

Повторюю вивчене про звуки і букви, слово

1. Прочитай оповідання.

Свідки минулих епох

Місце для зйомки вибрали у верболозі. Велетенський куц утворив таке шатро, що під його вітами можна було сховатися навіть чималій кіногрупі. На поверхню виринула бура тваринка.

Саме в цей момент запрацювала Славкова кінокамера. Хлопець хотів зняти хохулю крупним планом. Іра не зводила з неї бінокля. Петько нагвинчував на фотоапарат телеоб'єктив.

А хохуля таке виробляла посеред річки, що в дітей дух перехоплювало: то пірнала, то лягала пластом на поверхні води, то **крутилася**, мов цуценя, дістаючи свого хвоста.

Ось до звірка підпливло ще троє хохуль, і вони затіяли гру. Били по воді лапами, здіймаючи навколо бризки.

Петько аж підстрибував від задоволення. Із усіх боків заходив, щоб краще на них роздивитися, поки оступився і впав. Хохулі на мить зацікавилися, а потім разом пірнули під воду.

— Ну й Петько! — буркнула Іра.

— Хохулі короткозорі, — пояснив Володимир Іванович, — а чують добре.

Сполохані звірки більше не з'явилися. Тоді діти спустилися до стариці і Володимир Іванович показав під водою вхід до нори хохулі, де лежала купа мушель різних молюсків.

— Підземні ходи звірки риють довгі, до десяти метрів. Ведуть вони до гнізда, розташованого вище над рівнем води, недалеко від поверхні ґрунту. Гніздо вистелене сухим листям осоки, мохом, травою. А тепер придивіться до дна. Що ви там бачите?

— Канавки якісь! — промовила Іра. — Хто їх виривав?

— Хохулі. Вони потрібні звіркам, щоб краще орієнтуватися і знаходити дорогу додому. А ще ці канавки відіграють роль пасток, куди падають молюски, п'явки, черв'яки, личинки жуків. Слабозорим звіркам тільки й роботи, що збирати таку **поживу**.

Анатолій Давидов

- Кого знімали на кінокамеру? Прочитай.
- Що нового ти дізнався/дізналася про хохуль?

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/28alBu> або QR-кодом і прочитай початок історії.

- Про кого хлопці зняли стрічку в Карпатах?

Листько для тебе

Чи доводилося тобі спостерігати за тваринами?

2. Випиши з тексту по п'ять слів у три колонки: у першу — слова, у яких звуків більше, ніж букв; у другу — слова, у яких звуків і букв однакова кількість; у третю — слова, у яких звуків менше, ніж букв.

3. Випиши з тексту слова, які відповідають звуковим моделям.

- ❖ З одним зі слів склади і запиши речення.

4. З останнього абзацу випиши назви тварин, які потрапляють у пастки хохулі. Зроби звуко-буквений аналіз цих слів.

5. Випиши з тексту по три словосполучення, у яких слова вжиті в прямому і переносному значенні.

6. До виділених слів добери і запиши синоніми.

Повторюю вивчене про будову слова

1. Прочитай продовження оповідання.

Свідки минулих епох

Поки Іра з Славком готували на багатті обід, Петько дістав довідник, і з малюнка глянуло на нього пухнасте, дещо схоже на крота **звірятко**. Витягнута хоботком **мордочка**, **маленькі** очі, кігтісті короткі лапи з перетинками. Так ось чого вони так добре плавають!

— Чому ж все-таки зникають ці звірки? — Іра й собі стала розглядати малюнок.

— Тут про все написано, — поляпав Петько долонею по довіднику. — В основному, Іро, через ваш, жіночий, рід постраждали хохулі. Ще в середині минулого століття вони зустрічалися досить часто. А потім пішла мода на їхнє хутро. Мало зовсім не знищили звірка.

— Нічого ти, Петре, не розумієш у моді, — пирхнула Іра. — Тоді з хохулі шили шуби більше для чоловіків!

— Чи знаєте ви, — озвався Володимир Іванович, — що хохулі з'явилися на землі близько тридцяти мільйонів років тому? Більшість їхніх сучасників давно вимерла, а вони не лише вижили, але й повністю зберегли свої риси. У цьому їхня величезна цінність для зоологів, які вивчають еволюцію тваринного світу.

Ще довго сиділи біля багаття. І вже коли залазили в спальні мішки, Іра запитала у Володимира Івановича, чи довго вони пробудуть у цих мальовничих місцях.

— Із тиждень. Крім хохулі, сподіваюся, зустрінемо тут вухатого їжака, байбака; можливо, нам трапиться й степовий орел, орел-карлик. Так що роботи — непочатий край.

Анатолій Давидов

- * Коли з'явилися хохулі?
- ** Прочитай опис тваринки.
- ** Чому ж зникають ці звірки?
- *** Дізнайся більше про тварин, які згадуються в останньому абзаці. Скористайся бібліотекою чи Інтернетом.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/pSpPog> або QR-кодом і виконай цікаве завдання.

2. Випиши з тексту виділені слова і проаналізуй їх за будовою.

❖ Склади з ними речення.

3. За допомогою префіксів і суфіксів добери спільнокореневі слова від поданих. Проаналізуй їх за будовою.

Ліс, вода, земля, дуб.

4. Склади слова за зразком.

Зразок. Корінь від слова *думати*; суфікс від слова *книжка*; закінчення від слова *риба* — *думка*.

Корінь від слова *дзвінок*; суфікс від слова *хатка*; закінчення від слова *співучий* — ...

Префікс від слова *пояснити*; корінь від слова *садок*; суфікс від слова *веселка*; закінчення від слова *кора* — ...

Корінь від слова *шишка*; суфікс від слова *лікар* — ...

❖ З утвореними словами склади і запиши речення.

5. Добери слова, будова яких відповідає таким схемам.

6. Пригадай, які слова називають складними.

❖ Знайди в тексті складне слово з коренем *зоо-*. З'ясуй його значення, скориставшись тлумачним словником.

❖ Утвори складні слова, першою частиною яких є слово *зоо-*, а другою — слова *парк*, *сад*, *магазин*. Поясни значення цих слів.

Дискусія. Запропонуй аргументи «за» або «проти» утримання диких тварин у зоопарку.

Повторюю вивчене про іменник і прикметник

1. Прочитай оповідання.

Дельфін із Сердолікової бухти

У розташованому просто неба басейні був дельфінарій. Одним боком він виходив безпосередньо в море. Але між ним і морем стояла висока дротяна сітка. Свіжа морська вода попадала в дельфінарій без будь-яких перешкод. А от дельфінам вибратися за його межі було зась. Час від часу вони наближалися до сітки, тицялися в неї носами й, присмирнілі, відпливали геть.

Два роки тому дельфінів, ще зовсім жовторотих, довірливо юних, виловили неводами біля рідної їм Сердолікової бухти й помістили в цій тісній бетонній в'язниці. Тут їм довелося пройти сувору школу муштри.

У літній сезон, коли на Південний берег до моря стікається сила-силенна всякого вільного й охочого до розваг люду, дельфіни змушені були щодня давати по три, а то й по п'ять вистав. Програма була досить насиченою і виснажливою. Вона включала немало карколомних циркових трюків. Дельфіни грали у волейбол та баскетбол. Прибравши вертикальної пози, пускалися під бравурну мелодію в танок. Стрибали крізь високо підвішене кільце. Упрягалися в невеличкий пліт і катали кого-небудь із відчайдухів-глядачів по дельфінарію. І кожен артист викладався на повну силу. Інакше його карали, позбавляючи не тільки почастунку після кожного виступу, а й вечері.

Особливою симпатією публіки користувався дельфін на ім'я Батерфляйчик. Глядачі вважали його артистом від Бога.

Всі команди він розумів із пів слова. Його номери відзначалися сміливістю, складністю й водночас неабиякою грацією. Після кожного з них Батерфляйчик виринав майже на повен свій зріст із води і, стоячи на хвості, на всі боки ґречно вклонявся. Зал у ці хвилини просто шаленів від захоплення й нагороджував свого улюбленця бурхливими оплесками.

За Анатолієм Григоруком

* Як дельфіни потрапили до басейна?

* Хто з них користувався особливою симпатією глядачів?

** Прочитай, яку програму показували дельфіни.

*** **Дискусія.** Чи потрібні дельфінарії?

2. Спиши другий абзац тексту. Підкресли іменники зеленим олівцем, а прикметники — синім. Визнач і надпиши їх рід, число і відмінок.

3. Прочитай текст. Підбери заголовок.

Перше місце серед водяних красунь займають риби-метелики. Вони невеличкі, вузьенькі, майже прямокутні, з маленькими витягнутими мордочками. Колір та візерунок цих морських мешканок залежить від місця, де вони оселяються.

Рибу-метелика майже не турбує небезпека, тому що вона тримається біля коралів і здатна за мить сховатись у щілину.

З енциклопедії

❖ Випиши з тексту сполучення іменника з прикметником. Проаналізуй їх як частину мови.

4. Напиши есе про морських мешканців. У своєму творі підкресли іменники і прикметники. Розкрий роль прикметників у тексті.

Повторюю вивчене про числівник і займенник

1. Прочитай продовження оповідання.

Дельфін із Сердолікової бухти

Аж якось сталася подія, що круто перевернула все Батерфляєве життя.

Під час однієї з вистав він мимохіть звернув увагу на маленьку дівчинку, що сиділа в першому ряду в тата на колінах. З усього було видно, що дівчинка хвора. Вона весь час нервово крутила головою і рухи її були якісь напружені й безладні. Дівчинка тримала за нитку червону надувну кульку. Її пустотливо погойдував легенький бриз.

Раптом кулька випорснула дівчинці з руки й, піднімаючись над басейном вище й вище, повільно похилила в бік моря. Ще мить, вона перемайне через сітку.

Батерфляйчик стрілою перетнув дельфінарий, щосили напружився й вистрибнув із води. Ухопивши кульку за нитку, він усім тілом шубовснув у воду. Далі зробив коло й підплив до дівчинки. Вона дещо незграбно взяла в нього кульку, і по її змученому личку промайнула квола усмішка.

Мабуть, більшого успіху в Батерфляйчика не було за всю його артистичну кар'єру. Глядачі посхоплювалися зі своїх місць. Вони шалено плескали в долоні.

Та, правду сказати, не це вразило Батерфляйчика. Коли він злетів за кулькою в повітря, то на великий подив відзначив, що майже досяг верхнього краю сітки.

І тут йому ніби сянуло: адже це дорога на волю. Сітку можна подолати...

Тепер він щодня робив десятки стрибків. Батерфляйчик поліпшував, удосконалював їх, як це роблять спортсмени, готуючись до відповідальних змагань. І не було вже сили,

що могла відвернути його від цього потаємного наміру. Так тривало до осені.

І ось настала довгоочікувана ніч. Небо було захмарене. Увесь дельфінарій поринув у сон.

Раптом у басейні здійнявся високий стовп води. Із нього вихопилося щось темне й довгасте, перелетіло через сітку й зникло в безмежному морі...

На другий день вистава в дельфінарії не відбулася.

За Анатолієм Григоруком

* Яка подія перевернула життя Батерфляйчика?

** Прочитай, як Батерфляйчик готувався до втечі.

*** Що ти знаєш про дельфінів? Знайди в Інтернеті цікаву інформацію про них.

Створіть інфографіку на тему: *«Дельфіни»*.

2. Випиши з тексту абзац, у якому розповідається про те, як Батерфляйчик повернув кульку хворій дівчинці.

❖ Підкресли займенники. Визнач їх особу, число і відмінок.

3. Із другого абзацу оповідання випиши займенники. Проаналізуй їх як частину мови.

4. Прочитай. Визнач, який це текст — художній чи науково-популярний. Добери заголовок.

Дельфіни — одні з найзагадковіших тварин на нашій планеті. Науці відомо понад 50 видів цих ссавців. Живуть вони близько 40 років.

Дельфіни цікаві тим, що їх мозок схожий на людський. У їх лексиконі виявлено понад 30 звукових сигналів. Одні з них попереджають про небезпеку, інші — допомагають зграї триматися разом.

❖ Спиши текст. Числівники записуй словами.

❖ За ілюстрацією усно опиши дельфінів.

Повторюю вивчене про дієслово і прислівник

1. Прочитай уривок із книги.

Джордж і корабель часу

Космічний корабель сів на задню частину — гуп! Кілька хвилин загрозово хитався, та все ж не перекинувся. Застряг у кам'янистій землі, наче космічна версія Пізанської вежі. Його огортали хмари пилюки. Оце так видовище, якого, щоправда, ніхто сторонній не бачив. Довкола корабля на багато кілометрів простягалися випалені сонцем піски — порожні, як місячна пустеля під розжареним молочно-білим небом.

Усередині корабля сиділо двоє астронавтів, пристебнутих до сидінь. Нарешті корабель перестав хитатися.

— Мене нудить, — проскиглив Бульцман, не розплющючи очей.

— Не вигадуй, — відповів Джордж. — Ти ж робот, як тебе може нудити?

— Може-може, — заперечив Бульцман. За час, проведений разом із Джорджем у космосі, він повірив у те, що наділений не лише інтелектом, а й почуттями. — Я все відчуваю!

Джордж, який надавав перевагу фактам, а не відчуттям, не мав охоти говорити в ту мить про те, що там робот відчуває.

— Посадку завершено?

— Так, дякую, Бульцмане! — ображено буркнув робот.

— Дякую, Бульцмане, — пробурмотів Джордж. — Нічогенька така посадка.

— Ми на поверхні небесного тіла. Що це може бути, як не «посадка»?

— Не смішно, — відповів Джордж. — Це ж Земля, правда?

— **Напевно**, — сказав робот, роззирнувшись довкола.
— Але я не впевнений на всі сто.

Люсі Гокінґ
Переклад Ганни Лелів

- Прочитай, як і де сів космічний корабель.
- Яка роль роботів у сучасному житті?

ЩЕ ЦІКАВО

✓ Пізанська вежа — знаменитий шедевр середньовічної італійської архітектури. Вежа відома тим, що сильно нахилена. Висота — 57 метрів. Кінець будівництва — 1372 рік.

Попрацюйте над проєктом *«Роботи, які змінили світ»*.

2. З першого абзацу тексту випиши дієслова минулого часу. Утвори від них форми теперішнього і майбутнього часу. Запиши.

3. Прочитай. Визнач, який це текст — художній чи науково-популярний.

П'ятнадцятирічний Марк Дробніч з Ужгорода придумав серію роботів. Зі своїми розумними машинами ELFi, які керуються голосом, хлопець не раз завойовував перші місця на світових наукових конкурсах.

Юний винахідник працює над розробкою відеоуроків, які викладатиме в Інтернет, аби за його інструкціями інші діти теж могли створювати своїх роботів.

З Інтернету

- ❖ Випиши з тексту дієслова. Проаналізуй їх як частину мови.

Листько для себе. А який винахід ти мрієш зробити?

4. Випиши з тексту п'ять прислівників. Постав до них питання.

- ❖ Склади і запиши з ними речення.
- ❖ Виділені у тексті прислівники проаналізуй за будовою.

Повторюю вивчене про службові слова і вигук

1. Прочитай продовження твору.

Джордж і корабель часу

— Та-дам! — вигукнув робот, відчинивши люк. За ним мав простягатися краєвид, але видимість була така погана, що вони майже нічого не побачили. Всередину залетів вітер, принісши зі собою липкі піщинки і частинки сажі.

— Фу-у-у! — Бульцман кинувся зчищати їх зі свого металевого тулуба. — По-моєму, раніше Земля була чистіша. Але є добрі новини! Я можу дихати повітрям! Я провів тест — його склад доволі безпечний.

— Що значить «доволі»? — закашлявся Джордж, знімаючи шолом.

Повітря було гідке на смак, з піщинками, які прилипали до зубів.

— Вміст двоокису вуглецю дуже високий, — збентежено сказав робот. — Вищий, ніж я пам'ятаю. У повітрі набагато менше кисню й дуже багато парникових газів. Але, думаю, кілька хвилин ти витримаєш.

Джордж вистромив голову з люка й роззирнувся. Навколо справді нічого не було, крім голої пустелі, що простягалася на багато кілометрів навсібіч. Тільки то тут, то там виднілися низькі покручені дерева.

Джордж зіскочив на землю — його скафандр зачепився за поверхню корабля, липку від густого повітря в цьому дивному місці, у якому вони сіли. Бульцман зліз за ним — його великі металеві ноги бемцнули об піщаний ґрунт, усипаний камінцями.

— Дивись! — Бульцман тицьнув собі під ноги. — Ми стоїмо на дні річки!

— Справді? — здивувався Джордж, розглядаючи потріскану поверхню. З чого робот це взяв? — А де ж вода?

— Висохла, — мовив Бульцман. — Але колись вона точно тут була.

Люсі Гокінг

Переклад Ганни Лелів

** Прочитай про те, що сталося із Землею.

** Як ти думаєш, чому відбулися ці зміни?

** Яким ти уявляєш робота? Намалюй.

*** **Дискусія.** Технічний прогрес: «за» і «проти».

2. Випиши з тексту службові слова, розподіливши їх у три колонки: прийменники, сполучники, частки.

❖ Пригадай, яку роль вони виконують у мовленні.

❖ Із трьома службовими словами склади і запиши речення.

3. Спиши народні прикмети, уставляючи з довідки службові слова.

Улітку ... горах ранковий туман ... віщує негоди, ... може ... собою принести грозу. Якщо риба вдень ... вночі ... поверхні води плеще, то буде гарна погода.

Слова для довідки: і, в, за, не, але, на.

❖ Назви прийменники, сполучники і частки.

4. Випиши з тексту «Джордж і корабель часу» речення з вигуками. Підкресли їх. Прослідкуй, яке емоційне забарвлення надають вигуки цим реченням.

Письмо для себе

Уяви, що твій клас улітку пішов у похід. Ви зупинилися відпочити на мальовничій галявині. Раптом перед вами приземлився корабель прибульців... Напиши про це розповідь. Використовуй службові слова, вигуки, звуконаслідувальні слова.

Повторюю вивчене про речення і текст

1. Прочитай виразно вірш.

Земля нам усміхається квітками

Земля нам усміхається квітками,
Дарує всім любов, тепло й красу,
А квіточки своїми пелюстками
Дзвінку збирають вранішню росу,
Прозору й чисту, ніжну і тремтливу,
Що Всесвіт відбивається у ній.
І стільки є тут мудрості і дива,
Лиш придивись, прислухайся, постій...
І ти почувеш, що Земля співає,
І музика ця трепетна й жива,
Мелодія у серце проникає,
Чарівні звуки... Зайві тут слова.
І ти побачиш незбагненну казку
У квітах, в травах, в небі, у струмку.
Поглянь навколо! Подивись, будь ласка,
На дивовижну і дзвінку красу.
Постій тихенько, прикипи душею
До ніжних звуків, світлої краси.
Ти нерозривний з рідною землею
І диво це у серденьку неси
Усе життя, бо це твоя країна,
Вітчизна мила, це твоя Земля!
Найкраща в світі, рідна Україна
До твого серця щиро промовля.

Надія Красоткіна

- Що можна побачити, коли уважно придивитися до природи?
- Визнач тему та ідею вірша.

Перейди на сайт за посиланням <https://is.gd/EXRh0o>
або QR-кодом і прочитай вірш.

- До чого закликає поетеса?

2. Прочитай і спиши речення. Яке воно за метою висловлювання та інтонацією?

Білими хмаринками поплив долиною цвіт черемхи.

- ❖ Установи зв'язок слів у реченні.
- ❖ За змістом речення утвори і запиши кілька питальних.

3. Випиши з вірша окличні речення. Які вони за метою висловлювання?

4. Прочитай текст. Добери заголовок. Визнач тип тексту.

Засяяло в барвистому травневому вінку біле оксамитове мереживо. Весна красеневі червню ключі від щедрого літа передає.

Кучеряві діброви, смарагдові левади й змолоділі поля мліють від радісних симфоній і веселих барв великого свята природи.

У густих верболозах удень і вночі не стихають соловейки. Мирно воркують лагідні горлиці, тривожно голосять одинокі зозулі.

Пишні левади пропахли медовим ароматом. Бавляться на них у веселому танці різнобарвні метелики.

Бережімо цей безцінний дарунок природи!

За Михайлом Яценком

- ❖ Склади до першого речення схему у вигляді питань.
- ❖ Випиши з тексту речення з однорідними членами. Підкресли їх. Поясни, як вони між собою поєднані.
- ❖ Випиши складне речення. Виділи граматичні основи.

Письмо для себе. Здрастуй, тепле літо!..

Перевір свої досягнення за посиланням на сайті <https://is.qd/hUZNZf> або QR-кодом.

Відповіді до завдань — за посиланням на сайті <https://is.qd/mMVnd1> або QR-кодом.

УКРАЇНСЬКІ ЛІТЕРАТУРНІ КАЗКИ ТА БАЙКИ

ДОСЛІДЖУЮ ЧИСЛІВНИК

Загальне уявлення про числівник як частину мови	3
<i>Ірина Калинець. Казка про хлопчика Крижинку</i>	3
Питання до числівників	5
<i>Ірина Калинець. Казка про хлопчика Крижинку (продовження)</i>	5
Вимова і правопис найуживаніших числівників	7
<i>За Танітою Марє. Подорож Краплинки</i>	7
Вимова і правопис найуживаніших числівників	9
<i>За Танітою Марє. Подорож Краплинки (продовження)</i>	9
Практичне засвоєння вимови і письма відмінкових форм окремих числівників	11
<i>Анатолій Григорук. Збитошна Бабуся Ягуся</i>	11
Узагальнення вивченого про числівник	13
<i>Анатолій Григорук. Збитошна Бабуся Ягуся (продовження)</i>	13

ДОСЛІДЖУЮ ЗАЙМЕННИК

Поняття про займенник як частину мови	15
<i>Йосип Струцюк. Хто співає найкраще?</i>	15
Поняття про займенник як частину мови	17
<i>Йосип Струцюк. Хто співає найкраще? (продовження)</i>	17
Особові займенники. Уживання особових займенників у текстах	19
<i>Іван Франко. Заєць та Їжак</i>	19
Особові займенники. Уживання особових займенників у текстах	21
<i>Іван Франко. Заєць та Їжак (продовження)</i>	21
Відмінювання займенників 1-ої особи однини і множини	23
<i>Ігор Січовик. Таємниця ТУДИ-СЮДИ</i>	23

Відмінювання займенників 2-ої особи однини і множини	25
<i>Оксана Луцкевська. Авіа, пташиний диспетчер</i>	25
Відмінювання займенників 3-ої особи однини і множини	27
<i>Оксана Луцкевська. Авіа, пташиний диспетчер (продовження)</i>	27
Відмінювання особових займенників	29
<i>Леся Мовчун. Горіхові Принцеси</i>	29
Уживання займенників із прийменниками	31
<i>Леся Мовчун. Горіхові Принцеси (продовження)</i>	31
Медіа. Театральна програмка і запрошення	33
Театралізація	33
Побудова сполучень слів і речень із займенниками в різних формах	34
<i>Леонід Глібов. Коник-стрибунець (байка)</i>	34
Узагальнення вивченого про займенник	36
<i>Іван Чопей. Два Ведмеді (байка)</i>	36
Перевір свої досягнення	37

ЛІТЕРАТУРНІ КАЗКИ НАРОДІВ СВІТУ

ДОСЛІДЖУЮ ДІЄСЛОВО

Повторення вивченого про дієслово як частину мови	38
<i>Ганс Крістіан Андерсен. Дюймовочка</i>	38
Повторення вивченого про дієслово як частину мови.....	40
<i>Ганс Крістіан Андерсен. Дюймовочка (продовження)</i>	40
Повторення вивченого про дієслово як частину мови	42
<i>Астрід Ліндгрєн. Малий і Карлсон, що живе на даху</i>	42
Неозначена форма дієслова	44
<i>Астрід Ліндгрєн. Малий і Карлсон, що живе на даху</i> (продовження)	44
Неозначена форма дієслова	46
<i>Брати Грімм. Королева бджіл</i>	46
Чергування голосних звуків у дієслівних коренях	48
<i>Брати Грімм. Королева бджіл (продовження)</i>	48

Чергування приголосних звуків у дієслівних коренях	50
<i>Роальд Дал. Чарлі і шоколадна фабрика.</i>	
<i>Переклад Віктора Морозова .....</i>	50
Змінювання дієслів за часами	52
<i>Роальд Дал. Чарлі і шоколадна фабрика.</i>	
<i>Переклад Віктора Морозова (продовження) .....</i>	52
Медіа. Буктрейлер	54

ВЕСЕЛЕ СЛОВО

Змінювання дієслів за числами	55
<i>Дмитро Білоус. Веселе слово .....</i>	55
Дієслова теперішнього часу	57
<i>Грицько Бойко. Розумники. Про хлопчика Гната і гітопоната .....</i>	57
Дієслова майбутнього часу	59
<i>Степан Руданський. Вовки .....</i>	59
Правопис закінчень дієслів 1-ої особи однини і множини	61
<i>Сашко Дерманський. Сміхотусі, або хакерська атака на мамині коржики .....</i>	61
Правопис закінчень дієслів 2-ої особи однини і множини	63
<i>Наталія Бонь. Літавиця .....</i>	63
Правопис закінчень дієслів 3-ої особи однини і множини	65
<i>Наталія Бонь. Літавиця (продовження) .....</i>	65
Дієслова минулого часу	67
<i>Ігор Січовик. Бабуся мого дитинства .....</i>	67
Дієслова минулого часу	69
<i>Ігор Січовик. Бабуся мого дитинства (продовження) .....</i>	69
Дієслова на -ся (-сь)	71
<i>Джеремі Стронг. Пиріг Дружби.</i>	
<i>Переклад Андрія Поритка .....</i>	71
Узагальнення та систематизація знань і вмінь за темою «Дієслово»	73
<i>Джеремі Стронг. Пиріг Дружби.</i>	
<i>Переклад Андрія Поритка (продовження) .....</i>	73
Перевір свої досягнення	74

ДОСЛІДЖУЮ ПРИСЛІВНИК

Поняття про прислівник як частину мови	75
<i>Оксана Радевич-Грабовська. Щасливе дитинство</i>	75
Поняття про прислівник як частину мови	77
<i>Тетяна Стус (Щербаченко). Таємна змова, або не слід балакати з незнайомцями</i>	77
Роль прислівників у мовленні	79
<i>Тетяна Стус (Щербаченко). Таємна змова, або не слід балакати з незнайомцями (продовження)</i>	79
Роль прислівників у мовленні	81
<i>Наталія Клевцова. Наша любов</i>	81
Правопис найуживаніших прислівників	83
<i>Анатолій Костецький. Про друга</i>	83
Правопис найуживаніших прислівників	85
<i>Любов Воронкова. Антон і Харитон</i>	85
Узагальнення вивченого про прислівник	87
<i>Анатолій Григоруk. Сопілонька з калиноньки, ясенове денце</i>	87
Узагальнення вивченого про прислівник	89
<i>Анатолій Григоруk. Сопілонька з калиноньки, ясенове денце (продовження)</i>	89

ДОСЛІДЖУЮ СЛУЖБОВІ СЛОВА ТА ВИГУК

Службові слова. Прийменник	91
<i>За Євгеном Наумовим. Як ми змістовно відпочивали</i>	91
Службові слова. Сполучник	93
<i>За Євгеном Наумовим. Як ми змістовно відпочивали (продовження)</i>	93
Службові слова. Частка	95
<i>Ірен Роздобудько. Я зніматимуся в кіно</i>	95
Загальне уявлення про вигук	97
<i>Ірен Роздобудько. Я зніматимуся в кіно (продовження)</i>	97
Перевір свої досягнення	98

ДОСЛІДЖУЮ РЕЧЕННЯ

Види речень за метою висловлювання та інтонацією	99
<i>Катерина Бабкіна. Мсьє Жак та квітнева риба</i>	99
Граматична основа речення. Зв'язок слів у реченні	101
<i>Катерина Бабкіна. Мсьє Жак та квітнева риба (продовження)</i>	101
Граматична основа речення. Зв'язок слів у реченні	103
<i>За Дариною Мурмуєнко. Змовники</i>	103
Однорідні члени речення	105
<i>За Дариною Мурмуєнко. Змовники (продовження)</i>	105
Однорідні члени речення	107
<i>Тетяна Полякова. Дівчинка, яка постраждала за правду</i>	107
Поєднання однорідних членів речення за допомогою сполучників	110
<i>Василь Сухомлинський. Навіть квіти з сорому почервоніли</i>	110
Поєднання однорідних членів речення за допомогою сполучників	112
<i>Василь Сухомлинський. Конвалія під вікном</i>	112
Закріплення знань про однорідні члени речення	114
<i>Наталія Клевцова. Арбітр</i>	114
Просте і складне речення	116
<i>Наталія Клевцова. Арбітр (продовження)</i>	116
Просте і складне речення	118
<i>Оксана Сенатович. Крила</i>	118
Узагальнення вивченого про речення	120
<i>Євген Дудар. Треба</i>	120

НЕВІДОМИЙ СВІТ ПРИРОДИ**ДОСЛІДЖУЮ ТЕКСТ**

Тема і мета висловлювання. Заголовок. План	123
<i>Василь Сухомлинський. Краса, натхнення, радість і таємниця</i>	123

Засоби зв'язку речень у тексті	125
<i>За Зіркою Мензатюк. Сон весняного лісу</i>	125
Слова, найважливіші для висловлення думки в реченні, тексті	127
<i>Бджоли (інфографіка)</i>	127
Текст-розповідь, текст-опис, текст-міркування	129
<i>Саша Кочубей. Володарка лісу</i>	129
Текст-есе	131
<i>За Лесею Ворониною. Хлюсь та інші</i>	131
Текст-есе	134
<i>За Лесею Ворониною. Хлюсь та інші (продовження)</i>	134
Художній і науково-популярний описи	136
<i>Заповідник «Асканія-Нова». З Інтернету</i>	136
Медіа. Буклет «Сім природних чудес України»	137
Медіатекст. Узагальнення вивченого про текст	138
<i>Валентин Бичко. Ти думаєш, деревам не болить?</i>	138

ПОВТОРЮЮ ВИВЧЕНЕ У 1-4 КЛАСАХ

Повторюю вивчене про звуки і букви, слово	140
<i>Анатолій Давидов. Свідки минулих епох</i>	140
Повторюю вивчене про будову слова	142
<i>Анатолій Давидов. Свідки минулих епох (продовження)</i>	142
Повторюю вивчене про іменник і прикметник	144
<i>За Анатолієм Григоруком. Дельфін із Сердолікової бухти</i>	144
Повторюю вивчене про числівник і займенник	146
<i>За Анатолієм Григоруком. Дельфін із Сердолікової бухти (продовження)</i>	146
Повторюю вивчене про дієслово і прислівник	148
<i>Люсі Гокінг. Джордж і корабель часу. Переклад Ганни Лелів</i>	148
Повторюю вивчене про службові слова і вигук	150
<i>Люсі Гокінг. Джордж і корабель часу (продовження) Переклад Ганни Лелів</i>	150
Повторюю вивчене про речення і текст	152
<i>Надія Красоткіна. Земля нам усміхається квітками</i>	152
Перевір свої досягнення	153
Відповіді до завдань	153

Навчальне видання

**Чабайовська Марія Іванівна
Омельченко Наталія Михайлівна
Кожушко Світлана Михайлівна**

**УКРАЇНСЬКА МОВА
ТА ЧИТАННЯ**

**Підручник для 4 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)**

Частина 2

*Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України*

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Головний редактор *Іван Білах*
Редактор *Ігор Миколіве*
Комп'ютерне верстання *Марії Логош*
Художнє оформлення *Мар'яни Дячинської*

Формат 70x100 1/16.

Умовно-друк. арк. 12,96. Облік.-видавн. арк 8,00. Наклад 15811 прим.

ТзОВ «Видавництво Астон» 46006, м. Тернопіль, вул. Гайова, 8
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ТР №28 від 09.06.2005 р.
www.aston.te.ua, e-mail: tovaston@gmail.com